

Denne fil er downloadet fra
Danmarks Tekniske Kulturarv
www.tekniskkulturarv.dk

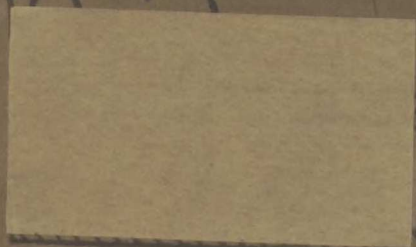
Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på
www.tekniskkulturarv.dk/about

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

OLDTIDENS KUNST
BRONZEALDEREN

~~Industribiblioteket~~

Grp: ~~24~~ Forfatter:

Titel: Oldtidens Kunst i Danmark

Bind: 2 Udgave: Trykkaar: 1921

~~Industribiblioteket~~

7 (489) Folio

DANMARKS
TEKNISKE BIBLIOTEK

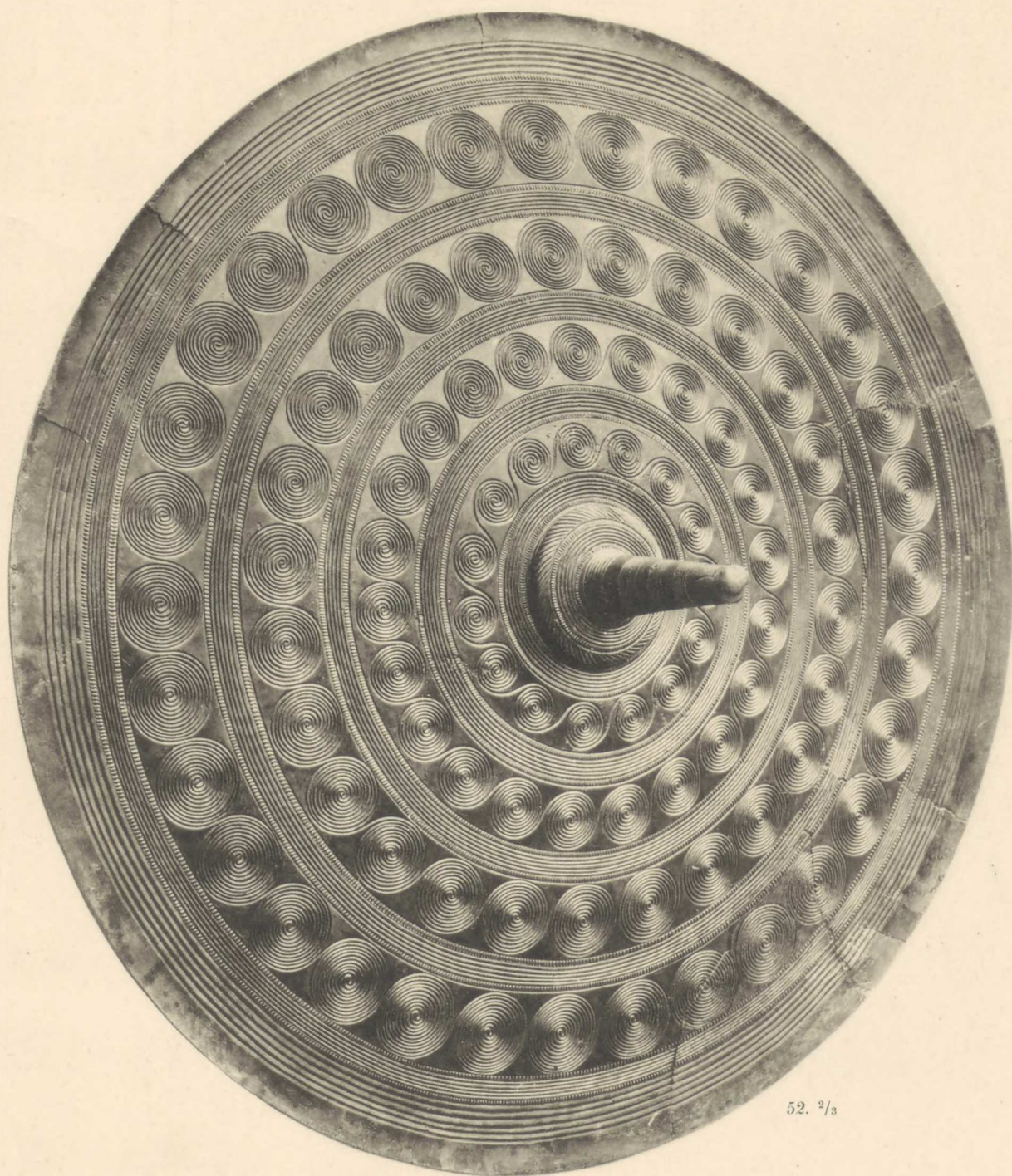
Folio

745/749 (489) (09) mül

1921

[Bd.] 2

OLDTIDENS KUNST I DANMARK

52. ²/₃

(II, BRONZEALDERENS KUNST)

VED

SOPHUS MÜLLER

1921

BRONZEALDERENS KUNST I DANMARK

VED

SOPHUS MÜLLER

MED OVER 200 AFBILDNINGER

UDGIVET PAA CARLSBERG-FONDETS BEKOSTNING

L'ART DE L'AGE DU BRONZE AU DANEMARK

PAR

SOPHUS MÜLLER

INTRODUCTION ET SOMMAIRE EN FRANÇAIS

KJØBENHAVN 1921

C. A. REITZELS BOGHANDEL

H. H. THIELES BOGTRYKKERI

FORORD.

DET mærkeligste Kunstforløb frembyder Bronzealderen i Danmark, der var Midtpunktet i den nordiske Kreds, vel indsnævret ved Oldtidens Begrænsning, men dog rigt og bølgende gennem Tiderne. Skjøndt liggende saa langt tilbage, at intet vides om disse Tider, uden hvad de efterladte, synlige Minder fortælle, og strækkende sig antagelig over henimod tusinde Aar, ligelig fordelte paa begge Sider af Aar 1000 f. Chr., er dette Forløb dog nu saa vel oplyst, at der kan adskilles 9 efter hinanden følgende Stilgrupper, hver kun af nogle faa Slægtleds, oftere vel omkring et Aarhundredes Varighed. Thi stort er det gennem mere end hundrede Aar fortsat og planmæssig tilveiebragte Stof. Ved mange Tusinde Sager indsamlede til Nationalmuseet, foruden meget andetsteds foreliggende, lærer man det Kunsthaandværk at kjende, der fra først af indførtes fra Syden til det fjærntliggende, danske Omraade og derefter gennem Aarhundrederne fortsat udvikledes under Tilførslen af Metallerne og ved et Samliv mellem Folkene, hvorom ellers intet vides for disse Tider. Godt 80 Aar er det siden, at C. J. THOMSEN først udtalte det Ord Bronzealder, der nu kjendes overalt; 60 Aar ere forløbne, siden J. J. A. WORSAAE først delte dette Tidsrum i to Afsnit, og endnu for 30 Aar siden lod der sig i Skriftet: »Ordning af Danmarks Oldsager, Bronzealderen« kun skjelne mellem ældre og yngre Former indenfor disse to Afsnit. Senere er det efterhaanden naaet, at Bevægelsen kan følges Aarhundrede for Aarhundrede, hvad der for denne fjærne Tid ikke kunde gjøres i noget Land udenfor Norden; ogsaa ved Sagernes Fremstilling i Nationalmuseet er der skjelnet mellem alle disse Tidsafsnit. Skarpe Grænser kunne vel ikke drages mellem de 9 Stilgrupper, baade fremad og tilbage gribe de overalt ind over den nærmest tilstødende; men saa stærkt præget er hver af en vis Kunstsmag og Stil, at den lettelig erkjendes i sin Egenhed. Dertil er der en hjemlig, national Kunstudvikling gennem det hele Forløb, omend fra først af udgaaet fra Sydens videre fremskredne Kultur og fortsat modtagende mangt et Tilskud sydfra. Hovedsagelig selvstændig er dog den hele Bevægelse og tilmed reisende sig høit ved Stilpræget i det hele og mange enkelte Arbeider, der have deres Værd i sig og ville skattes af alle Tider. Dette dog kun gjældende Form- og Prydkunsten, medens Billedkunsten ikke naaede ud over de første, ubehjælpomme Forsøg, ret Kunstens Barndomsarbeider. Af dette fjærntliggende, oldtidsbegrænsede, men indholdsrige Kunstforløb maa det lønne sig at give en samlet Fremstilling, saaledes som det her er gjort ved Ord og Billed, men knapt sammentrængt og kun tilsigtende at give en Oversigt, der skulde vejlede og opfordre til videre Indtrængen.

Dette Arbeide danner en umiddelbar Fortsættelse af »Stenalderens Kunst«, 1918, og paany maa Forfatteren her udtale sin dybe Taknemlighed overfor

NATIONALMUSEET,
hvis Samlinger gave denne Bog dens Indhold,
NATIONALMUSEETS MÆND,
der gjorde det store, grundlæggende Arbeide,
CARLSBERG-FONDET,
der tilstod Midlerne til Udgivelsen,
DET KGL. NORDISKE OLDSKRIFTSKAB,
hvis Skrifter og Afbildninger stode til Raadighed.

INTRODUCTION.

LE Danemark, qui occupait alors dans le monde scandinave une position centrale, nous présente pendant l'âge du bronze un développement artistique des plus remarquables, confiné il est vrai dans les limites de la préhistoire, mais riche cependant et varié. Bien qu'il se place à des époques lointaines connues seulement par les documents archéologiques, et qu'il s'étende probablement sur un espace d'environ mille ans également répartis des deux côtés de l'an 1000 avant J.-Chr., ce développement artistique est néanmoins si bien éclairci qu'on peut y distinguer neuf groupes stylistiques successifs, dont chacun correspond à un petit nombre de générations humaines, et qui le plus souvent ont duré un siècle à peu près. C'est que nous disposons d'un vaste ensemble de matériaux recueillis avec continuité et méthode depuis plus de cent ans. À l'aide de plusieurs milliers d'objets rassemblés au Musée National de Copenhague, et en y joignant ceux qui ont été réunis en grand nombre dans d'autres dépôts, nous apprenons à connaître une industrie artistique qui fut d'abord importée du Midi dans le lointain Danemark, et qui subit ensuite au cours des siècles une évolution continue sous l'influence de l'importation des métaux et de relations entre des peuples dont par ailleurs nous ne connaissons rien pour cette époque reculée. Il y a bien quatre-vingts ans que C. J. THOMSEN prononça pour la première fois le terme d'«âge du bronze», maintenant répandu partout; soixante ans se sont écoulés depuis que J. J. A. WORSAAE divisa cet âge en deux sections; et, il y a trente ans encore, dans notre publication intitulée «Système préhistorique; l'âge du bronze», nous devions nous contenter de distinguer entre des types anciens et des types récents à l'intérieur de chacune de ces deux sections. Par la suite on est arrivé peu à peu à pouvoir suivre l'évolution siècle par siècle, ce qui, pour ces âges reculés, n'a pu se faire nulle part ailleurs que dans les pays scandinaves; aussi dans l'exposition des objets au Musée National on a distingué entre toutes ces sections. Sans doute on ne saurait tracer de frontières absolument nettes entre les neuf groupes de styles: en avant et en arrière ils empiètent toujours sur les groupes limitrophes; néanmoins chaque groupe est si fortement marqué par un goût artistique déterminé et par un style propre, que son individualité se reconnaît aisément. De plus, on observe dans toute cette évolution un développement artistique qui est bien indigène et national quoiqu'il ait eu son point de départ dans la civilisation plus avancée de l'Europe méridionale et qu'il ait continué à recevoir des impulsions du Midi. Mais malgré les influences étrangères ce mouvement est avant tout indépendant, et même il atteint un haut degré artistique et produit un style original que l'on reconnaît dans l'ensemble et dans beaucoup de travaux isolés: ceux-ci ont leur valeur en soi et seront estimés de tous les temps. Cependant cette appréciation ne concerne que les types et la décoration, l'art stylistique et ornemental; l'art des figures ne s'est pas élevé au-dessus des premiers essais, maladroits et enfantins. De ce mouvement artistique éloigné de nous, limité à la préhistoire, mais abondant et plein, il nous a paru utile de donner un exposé d'ensemble comme celui qu'on trouvera ci-dessous, présenté avec texte et images, mais très condensé et visant seulement à donner un aperçu général, un résumé susceptible de servir de guide et d'inviter à une étude plus approfondie. Le présent travail forme une suite immédiate à «l'Art de l'âge de la pierre», 1918.

INDHOLD.

Sluttende sig til Afbildningerne, der ere nummererede: 1—186, falder Undersøgelsen i følgende Afdelinger:

DEN ÆLDRE BRONZEALDER.

- 1—14. Første Tidsgruppe. Det første Grundlag for dansk Bronzealders Prydkunst.
- 15—23. Anden Tidsgruppe. Videre, grundlæggende Modtagelser sydfra.
- 24—37. Tredie Tidsgruppe. Det første selvstændig nordiske Kunstarbeide.
- 38—58. Fjerde Tidsgruppe. Det selvstændige Kunstarbeide, den store Stil.
- 59—78. Femte Tidsgruppe. Den nordiske Bronzealders skjønnne Stil.
- 79—88. Sjette Tidsgruppe. Slutnings-Høidepunktet i den ældre Bronzealders Kunst.

DEN YNGRE BRONZEALDER.

- 89—127. Syvende Tidsgruppe. Overgangen til den yngste Stil.
 - 128—163. Ottende Tidsgruppe. Slutningsblomstringen.
 - 164—186. Niende Tidsgruppe. Bronzealders-Kunstens Afslutning.
-

SOMMAIRE.

Notre étude comprend les divisions suivantes, que nous donnons en concordance avec les figures, numérotées de 1 à 186 :

L'ANCIEN ÂGE DU BRONZE.

- 1—14. Premier groupe chronologique. Les premières bases de l'art ornemental de l'âge danois du bronze.
- 15—23. Deuxième groupe chronologique. Nouveaux emprunts initiateurs faits à la civilisation du Midi.
- 24—37. Troisième groupe chronologique. La première industrie d'art indépendante en Scandinavie.
- 38—58. Quatrième groupe chronologique. L'industrie d'art indigène, le grand style.
- 59—78. Cinquième groupe chronologique. Le beau style de l'âge du bronze scandinave.
- 79—88. Sixième groupe chronologique. L'apogée de l'art de l'ancien âge du bronze.

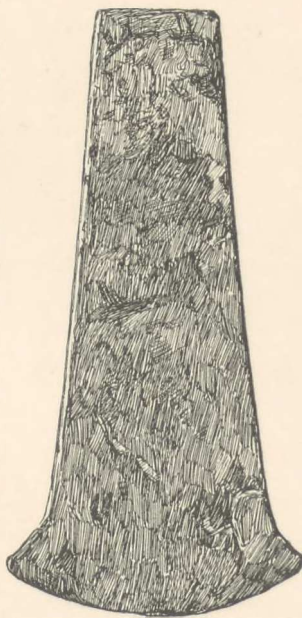
LE RÉCENT ÂGE DU BRONZE.

- 89—127. Septième groupe chronologique. La transition vers le style le plus récent.
 - 128—163. Huitième groupe chronologique. La dernière floraison.
 - 164—186. Neuvième groupe chronologique. La fin de l'art du bronze.
-

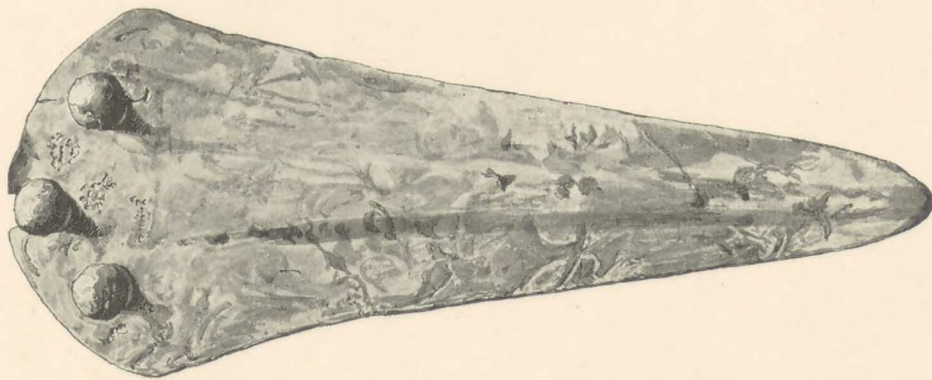
DEN ÆLDRE BRONZEALDER.

1—14. FØRSTE TIDSGRUPPE. DET FØRSTE GRUNDLAG FOR DANSK BRONZEALDERS PRYDKUNST¹.

STÆRKE Indflydelser og megen Modtagelse sydfra gav allerede i den yngre danske Stenalder Grundlaget for, hvad der raadedes over af iøvrigt selvstændig og egenartet udformet Kunst, dette ligefra Ornamentiken paa Lerkarrene til Anlægget i Jættestuen². Ogsaa foregik nogen Tilførsel af Kobber- og Bronzesager fra Landene sydpaa, der dengang vare i den første Metaltid. Men uden Værd enten som Formkunst eller ved Ornamentik vare de Metalstykker, der maa antages at være indførte, medens Stenalderen endnu raadede her i Landet. Det var simpelt kileformede Øxeblade, men ogsaa med fremstaaende Hjørner ved den udvidede Æg: 1, som denne Form mere udpræget foreligger fra Bronzealderens første Tidsafsnit, jfr.: 8. Dertil det store Dolkblad: 2, der var anbragt paa et langt Skaf som ved Øxen for at danne et mærkeligt Vaaben, »Dolkstaven«. Fremdeles Dolken med Bronzegreb: 3, det eneste hidtil her i Landet fundne Stykke af denne Art, medens der af de to andre nævnte Former haves ikke faa. Ofte var Materialet ved disse Sager alene Kobber eller med en ringe Tilsætning af Tin, ikke som Reglen var ned gennem Bronzealderen omkring 9 Dele Kobber og 1 Del Tin.

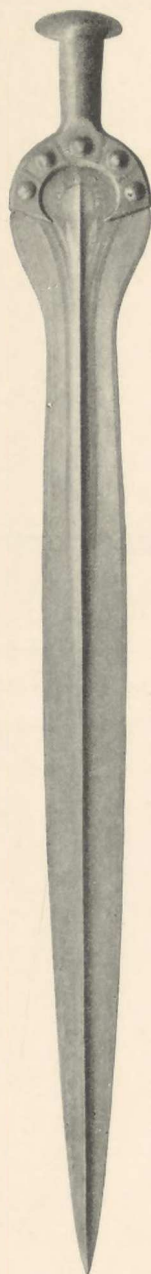
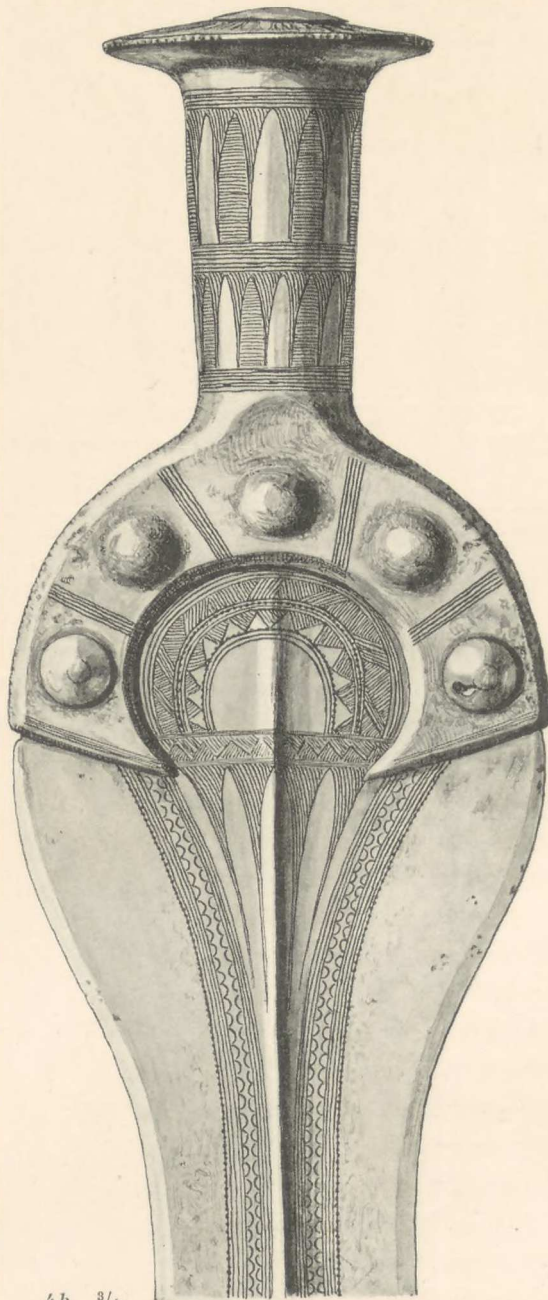
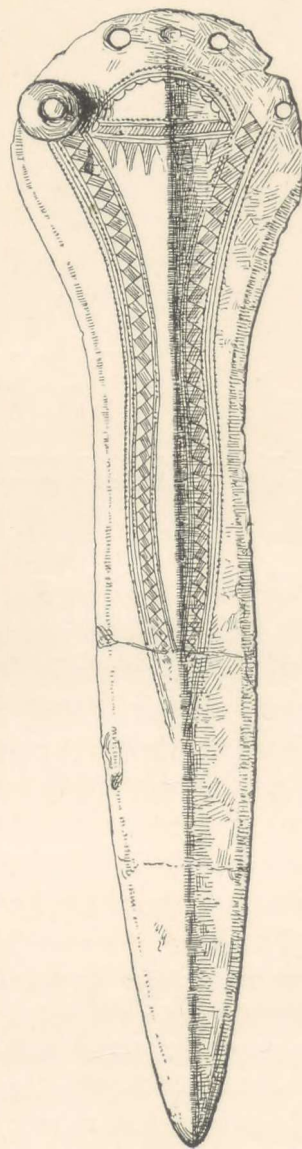
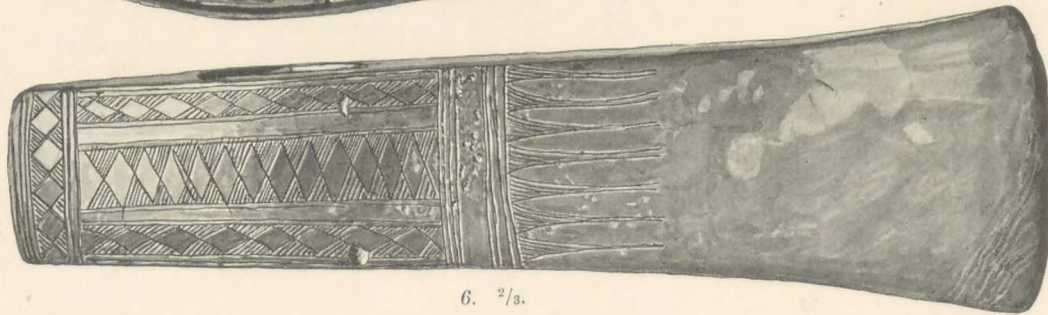
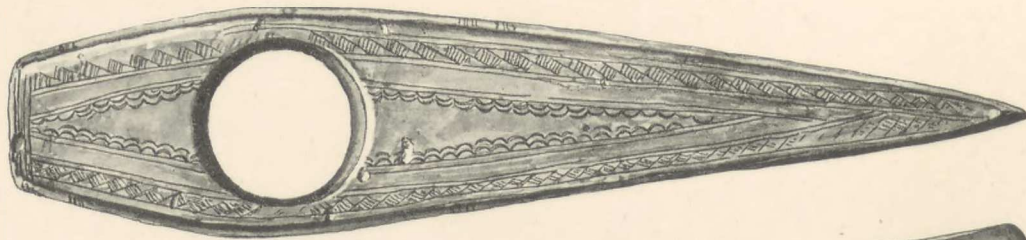
1. Omtr. $\frac{1}{2}$.

2. $\frac{1}{2}$.

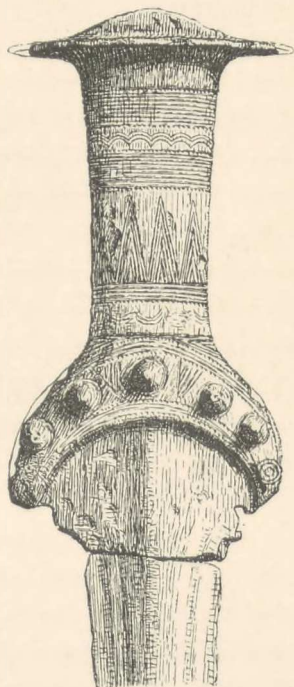
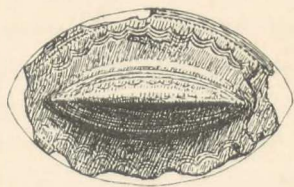

3. $\frac{1}{2}$.

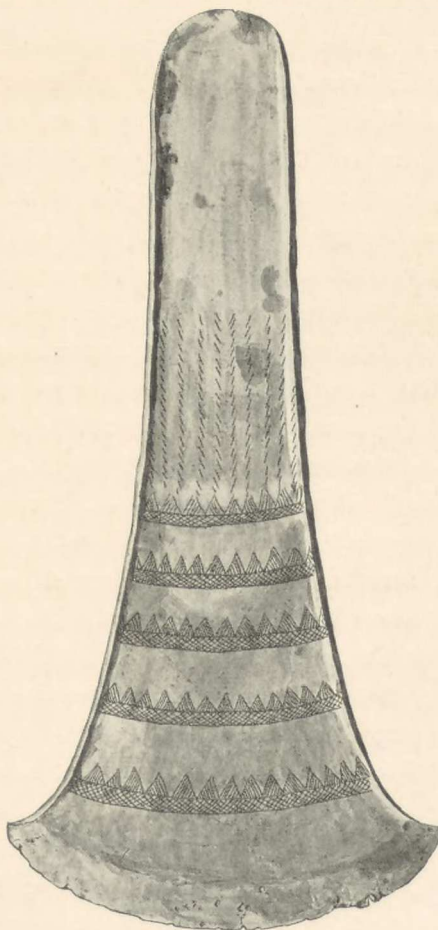
4a. $\frac{1}{5}$.4b. $\frac{3}{4}$.5. $\frac{5}{6}$.6. $\frac{2}{3}$.

7 a. $\frac{3}{4}$.

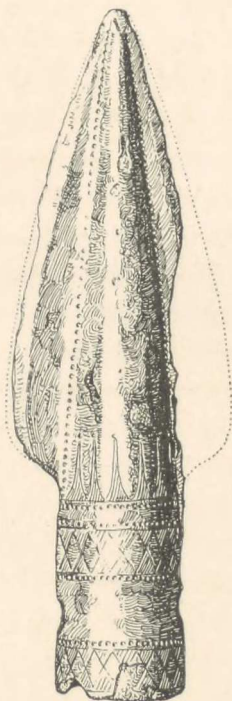
7 b. $\frac{3}{4}$.

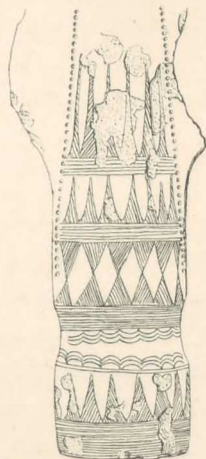
8. $\frac{1}{2}$.

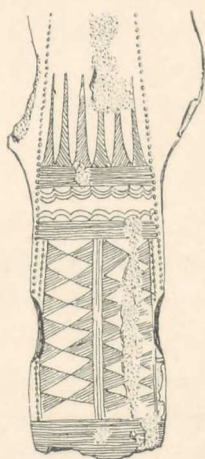
13. $\frac{4}{5}$.

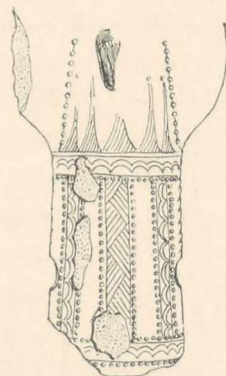
9. $\frac{4}{5}$.

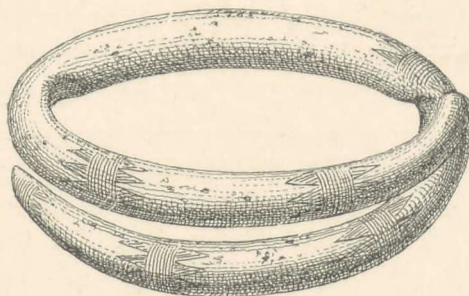
10. $\frac{4}{5}$.

11. $\frac{4}{5}$.

12. $\frac{4}{5}$.

14. $\frac{1}{2}$.

Saa forholdsvis sjælden som disse ældste Metalsager fremkomme i Danmark, og aldrig i Gravene, er der ikke Grund til at antage, at de ogsaa fremstilledes her, tilmed naar tilsvarende og lignende findes i Ungarn, Italien og Spanien, og udover Europa indtil Storbritanien.

Men der kom en Tid, antagelig efter Midten af 2. Aartusinde f. Chr., da Bronzearbejder ikke blot indførtes, men skjønnedes ogsaa at være fremstillede her i Landet. Vel kun en lille Fundgruppe, men meget udpræget, viser, hvad der rummedes i dette vor Bronzealders første Afsnit³. Indførte ere utvivlsomt nogle prægtige Sværd: 4 og Dolke: 5 og 7, der tillige angive Udgangspunktet for vor Bronzealder sydpaa, hvor tilsvarende findes baade i Form og i Prydkunst⁴. Men til disse fremmede Bronzer slutter sig fra dansk Grund en Række Kortsværd og Dolke, for en Del med Bronzefæste, der mere eller mindre bære Efterligningens eller Begynderarbeidets Præg, og som synes at være af hjemlig Forarbejdning. Som alle disse Vaabens Form er væsenlig overensstemmende, saaledes ogsaa den Ornamentik, som mange af dem bære, og ganske svarende til Prydkunsten sydpaa. Hertil komme flere Øxeblade med udvidet Æg: 8, adskillige Spydspidser: 9—12, nogle Naale med kugleformet Hoved: 13, og en hidtil enestaaende Metalring: 14, men navnlig mange svære Øxer med Skafthul: 6, der ere ornamenterede paa samme Maade eller vise en noget videre udformet Prydkunst. Tydelig sige disse Øxer, der ere af egen, nordisk Form, kun enkelte fundne i Nordtyskland, men ikke ganske tilsvarende sydpaa og navnlig ikke ornamenterede, at Bronzearbejde dengang udførtes i Norden og udstyredes med den sydfra modtagne Prydkunst.

Beständig tilbagevendende ere, som det ses af de her meddelte Afbildninger, de tætstillede, jævnsides løbende Linier — Punktrækker, ofte lagte i en forud trukken, fin Linie — fremskydende Trekanter paa Række, ofte stærkt forlængede — krydsstregede Felter og Striber sammenstillede af Linieknipper, der afvejlende vende mod hinanden — et fortsat Rudemønster med Afstregning snart af Firkanterne, snart af de mellemliggende Trekanter — Smaabuer gjentagne paa Række, enten enkelte eller dobbelte — smalle, afstregede Baand, baade lige, halvrunde og bølgede. Meget afvejlende er saaledes denne Prydkunst, Alt dog af samme Fællespræg og ensartet i Udførelsen, ganske overfladisk i tynd Streg, endog af den yderste Finhed, og sikker i Udførelsen, rask og med største Færdighed. Det ses da strax, at dette ikke kan være en hjemlig Prydkunst oparbejdet fra Grunden af, men maa være indført sydfra, hvor der i Norditalien og Landene ovenfor Adriaterhavet indtil Ungarn fandtes en Ornamentik af ganske tilsvarende Art.

Men høist mærkeligt dog, at Bronzealderens første Prydkunst saaledes tilførtes det fjærntliggende Land over store, mellemliggende Strækninger. Bedre kunde det forstaas, at den var tagen i Arv fra Stenalderen, tilmed naar adskilligt peger i denne Retning. Flere Grundtræk som Trekant- og Firkantmønstre, den indre Afstregning, Krydsstregningen, Punktrækker o. a., men navnlig Ornamentikens hele lineære Art og Udførelsen i let fordybet Streg findes hist som her. Og uden Betydning for Udøvelsen af den første Kunst i Bronzealderen kan dette ikke have været. Men hovedsagelig maa dog sikkert den hjemlige Mønstring af Bronzen være fulgt med de indførte Sager og med Tilegnelsen af Støbningen og af den videre Behandling af det fremstillede. Hovedleddene i den ældste Prydkunst findes ogsaa vestpaa over Tyskland og Frankrig indtil Storbritanien; den var altsaa i sin Grund et Fælleseie udbredt over hele det vestligere Europa. Overensstemmelserne med vor Stenalderes Prydkunst maa bero paa, at ogsaa denne var grundet paa Modtagelser sydfra. Det er det gamle Stenalderes-Fællesskab mellem Syden og Norden, som gjør, at den første Bronzealders Prydkunst ikke synes at være helt fremmed her, medens den i Virkeligheden er skabt andetsteds og fuldt udviklet er indført hos os som Indledning til den anden store Tilførsel af Kunst til Norden, efter den første forud i Stenalderen.

ANMÆRKNINGER.

1. For saa godt som alle Punkter i dette Skrift henvises een Gang for alle til: Oscar Montelius, *Minnen från vor forntid*, 1917; Sophus Müller, *Ordning af Danmarks Oldsager, Bronzealderen*, 1891; Samme, *Ordning af Bronzealderens Fund*, i *Aarb. f. nord. Oldkynd.*, 1891, 182, og for Afbildninger til: A. P. Madsen, *Afbildninger af danske Oldsager og Mindesmærker*, 1872 og 1876. Særlig for Tidsangivelserne henvises til de sidste, indbyrdes afvigende Udtalelser herom af Oscar Montelius, *Aarb. f. nord. Oldkynd.*, 1920, 3, og Sophus Müller, *anf. St.*, 1914, 311.
2. Se herom: *Stenalderens Kunst*, navnlig S. 38, 43, 47, 78, 84, 86.
3. For dette Afsnit se om alle Enkeltheder *Afhandlinger i Aarb. f. nord. Oldkynd.*, 1909, 1914, 1917 og de der givne, videre Henvisninger, samt *Nordiske Fortidsminder*, I, 76.
4. *Ordning af Danmarks Oldsager, Bronzealderen*, 157 og 158. *Aarb. f. nord. Oldkynd.*, 1917, 156. *Fornvånnen*, 1916, 158.

AFBILDNINGERNE.

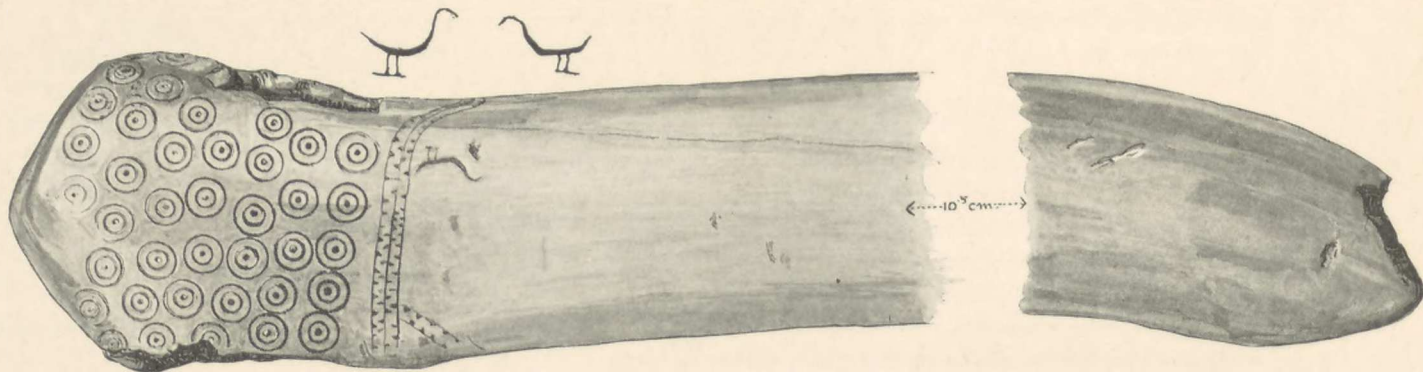
1. Vonsbæk Sogn, Haderslev Øster Amt. *Aarb. f. nord. Oldkynd.*, 1914, 247.
2. Ukjendt Findested. *Ordning af Danmarks Oldsager, Bronzealderen*, 155.
3. Emb, Børglum Herred. *Aarb. f. nord. Oldkynd.*, 1909, 5.
4. Thorupgaarde, Bregninge Sogn, Musse Herred. *Anf. Sted*, 1917, 157.
5. Midtjylland. *Anf. St.*, 1914, 341.
6. Holtegaard, Søllerød Sogn, Sokkelund Herred. *Ordning af Danmarks Oldsager, Bronzealderen*, 139. *Aarb. f. nord. Oldkynd.*, 1886, 230; 1914, 249.
7. Allerslev Sogn, Baarse Herred. *Anf. St.*, 1909, 16. 8. Ved Store Hedinge, Stevns Herred.
- 9—12. Bagterp, Vennebjerg Herred. *Anf. St.*, 1914, 343.
13. Rumperup, Skippinge Herred. *Anf. St.*, 1914, 339.
14. Bustrup, Rødding Herred. *Ordning af Danmarks Oldsager, Bronzealderen*, 162.

15—23. ANDEN TIDSGRUPPE. VIDERE, GRUNDLÆGGENDE MODTAGELSER SYDFRA.

Tidens Gang erkjendes af, at nyt kommer frem og gammelt forsvinder; naar Forandringerne blive mange og ledsage hverandre, er det et nyt Tidsafsnit, hvis Plads angives af de Forbindelser, som foreligge tilbage og fremad i Tiden. Saaledes her: nye Vaabenformer vise sig samlet i Fundene, Sværd, Dolke, Spyd og Øxer, udstyrede med en Prydkunst, der væsenlig skiller sig fra den ældre¹.

Fortsatte Modtagelser sydfra have haft den største Betydning for Udformningen af det danske Bronzearbejde. Saaledes kan et Sværd som: 18, der har sit tilsvarende i et norditaliensk Fund, have givet de dansk forarbejdede Sværdknapper: 15—17 deres Form, ligesom i Ornamentiken de nu flerdobbelte Buer, større end i den forudgangne Tid, i fortløbende Række findes begge Steder. Men, naar ikke netop et Sidestykke er fremkommet i Udlandet, er det ikke altid muligt bestemt at skjelne mellem fremmed og hjemligt Arbejde. Ved den udmærkede Spydspids: 21, funden sammen med Sværdet: 18 og altsaa samtidig med det, ere ialtfald de Billeder af Fisk,

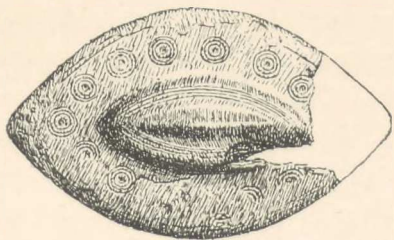
der findes ved Bladets Midte, af fremmed Oprindelse, idet de kun forekomme to Gange i Norden fra denne Tid, medens de ere hjemlige i Syden². Disse Billeder og de to Fugle, der ses paa Hjortetaksøxen: 22, ere overhovedet de eneste saa gamle figurlige Fremstillinger, der haves. Tilført er tydelig Spiralrækken paa Spydets Dølle, der ogsaa viser sig paa andre Stykker fra denne Tid, men rigest paa Vaabenøxen: 19. Det lange, smalle Blad med de høit opstaaende Sidekanter skulde, oftere fundet paa dansk Grund, medens det er ukjendt sydpaa, antages at være en i Norden fremkommen Form. Men ved Spiralslyngningerne er der, hvor Baandet løber ud fra Oprulningen, anbragt et lille, rundbuet Blad; fra intet andet nordisk Stykke kjendes dette Træk; men i Syden træffes det oftere, omend ikke netop fra denne Tid og ikke paa Bronzer.

22. $\frac{3}{4}$.

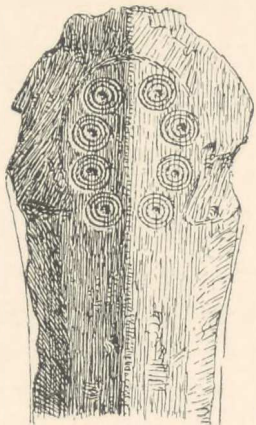
Øxen: 20 viser et ellers ukjendt Forsøg paa samlet Fremstilling i Bronze af Øxebladet og den nærmeste Del af Træskafte, der greb ind over Bladet, fastholdt til det ved et omløbende Baand. Nordiske Arbeider ere fremdeles utvivlsomt Dolkene: 15—17.

Egenartet, nordisk Bronzearbejde fremkom da i denne Tid, der, at dømme efter det kun lille Antal Fund, har været af kortere Varighed. Men væsenlig modtagende var endnu Prydkunsten; næppe noget Træk kan udpeges som hjemlig opfundet. Saaledes ikke de inddreiede Kredse om et Midtpunkt, der forekomme ikke blot paa Bronzer: 15, men ogsaa paa Hjortetaksøxer som: 22 af gammel Stenalders Form; denne maa være nedarvet, medens Prydkunsten først indførtes i Bronzealderen, og fra denne Tid maa disse Hornøxer være³. Og navnlig ere Spirallerne, der først vise sig her og ere et Hovedmønster, af sydlandsk Oprindelse⁴. Men det fremmede tilegnedes og gjengaves med saadan Dygtighed, saa fint og forstaaet, at ingen større Afstand skiller det nordiske fra det fremmede. Høist mærkeligt, næsten utroligt var dette, om ikke den samme Bronzearbejdets Fuldendthed stærkt gav sig tilkjende i Norden ned gennem Tiderne. Næsten æventyrlig maa Beretningen lyde om Spiralslyngningens Fremkomst i Norden, en Beretning om den mest udstrakte Udbredelse af Prydkunst baade gennem Tid og Rum. Fremkommen og anvendt i Ægypten allerede i d. 4. Aartusinde; derfra indført paa Kreta og i sidste Halvdel af d. 3. Aartusinde udbredt paa Øerne i Archipelagus; rigt benyttet i Grækenlands Mykenætids før og om Midten af d. 2. Aartusinde, overalt her østpaa foreliggende i den store Bronzealder og sammenknyttet med herlig Kunst; dernæst visende sig paa Sicilien med vedliggende Øer og nordligst om Adriaterhavet; i de indre Balkanlande omgivet af en ringe Stenalder, i Ungarn henhørende til den tidligere Bronzealder, men først senere udbredt vestpaa indtil Baiern, og sluttelig trædende frem paa det danske Omraade i den her omhandlede Tidsgruppe, der skulde henføres til Midten af sidste Halvdel af d. 2. Aartusinde — dette er i store Træk Spiralornamentikens Udbredelseshistorie.

Et Sammenhæng altsaa, der strækker sig fra d. 4. til d. 2. Aartusinde og fra Ægypten indtil Danmark, men ved Siden heraf en yderlig Mangel paa Sammenhæng, idet Spiralmønstrene flyttede sig alt efter Tid og Sted fra den store Architektur til Smaasager, fra Stenen til Metal eller

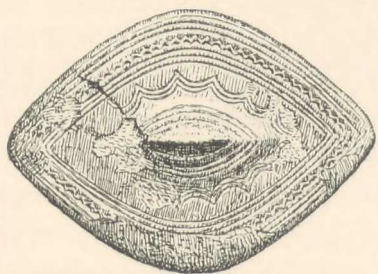
15 a. $\frac{1}{1}$.

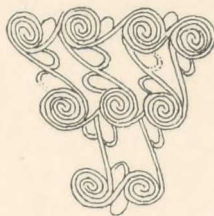
15 b. $\frac{1}{1}$.

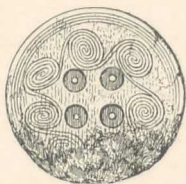
17. $\frac{1}{1}$.

16. $\frac{1}{1}$.

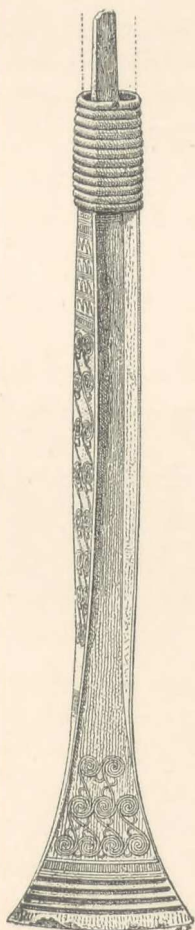
19 c. $\frac{1}{1}$.

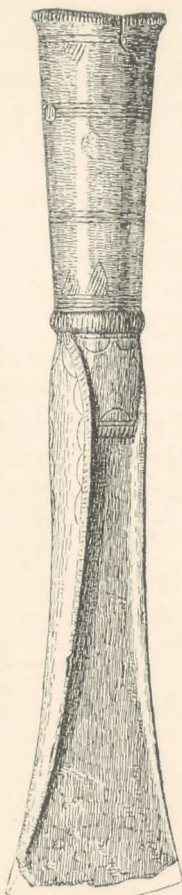
19 b. $\frac{2}{3}$.

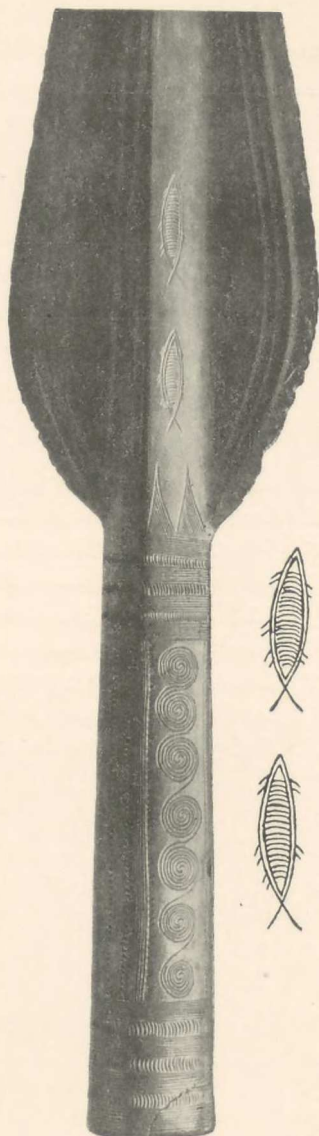
18. $\frac{2}{3}$.

19 a. $\frac{2}{3}$.

20. $\frac{2}{3}$.

21. $\frac{2}{3}$ og $\frac{1}{1}$.

Ler, fra Farver til fordybet Gjengivelse, medens de her i Landet kun een Gang ses paa en Stenflade: 23, men ellers altid ere bundne til Bronzen⁵, hvorpaa de kun undtagelsesvis anvendtes

23. Omtr. 1/9.

i Middelhavsløndene. Forstaaeligt, om dette mærkelige Sammenhæng blev draget i Tvivl, dersom Sagen ikke paa egen Maade bekræftedes derved, at Spiralslyngningerne fuldstændig mangle paa Metalarbejderne i hele det vestlige Europa, fra Spanien indtil Skotland og Irland, og heller ikke findes i det østlige Europa udenfor Kaukasuslandet. Vesten og Østen laa da udenfor disse Meddelelser af Prydkunst fra Ægypten indtil Norden.

Klarlig fremgaar det af de anførte Forhold, at det nærmere Grundlag for den nordiske Bronzealderkunst fandtes i Egnene nord om Adriaterhavet indtil Ungarn. Herfra, snarest fra Bunden af denne Havarm fra det sydlige Middelhav og nordpaa ad Elbveien maa Prydkunsten og navnlig da Spiralmønstrene, i Tilknytning til Reiser for Ravhandlens Skyld og gennem personlige Forbindelser, være hidbragte som Begyndelsen til den paafølgende selvstændige, danske Prydkunst af det største Værd. Forbindelserne sydpaa med Mellemeuropa og yderst med de store Oldtidskulturer om det østlige Middelhav gave vor Bronzealder dens Grund og Skjæbne⁶.

ANMÆRKNINGER.

1. For dette Afsnit se Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 17.
2. Anf. St., 1909, 33; jfr. 1920, 142. Oscar Montelius, Minnen, 820.
3. Stenalderens Kunst, 73.
4. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 30; Verdenskulturen, II, 58 og ndfr., S. 18, Anm. 5.
5. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1920, 159.
6. Verdenskulturen, II, 61.

AFBILDNINGERNE.

15. Gunderupgaard, Strandby Sogn, Gislum Herred. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 18.
16. Løve, Gjerslev Sogn, Løve Herred. Anf. St. 19.
17. Østerbølle Sogn, Rinds Herred. Anf. St. 19.
18. Valsømagle ved Ringsted. Anf. St. 32.
19. Sammestedsfra som: 15. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1886, 274; 1909, 21. Ordning, Bronzealderen, 40. Jfr. Nord. Fortidsminder, I, 71.
20. Fra Salling. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 23.
21. Fundet sammen med Sværdet: 18, se anf. St.
22. Lindholm Aa, Nørresundby Landsogn. Ordning, Bronzealderen, 140; Stenalderens Kunst, 74. De to Fugle staa paa den opadvendende Side, ved Øxens Skafthul.
23. Høiby Sogn, Ods Herred. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1920, 159.

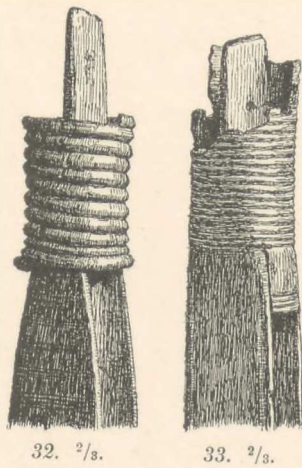
24—37. TREDIE TIDSGRUPPE. DET FØRSTE SELVSTÆNDIG NORDISKE KUNSTARBEIDE.

Atter en ny Tid, idet meget af det ældre er forsvundet og nyt tilkommet, for en Del hidrørende fra Modtagelser sydfra, hovedsagelig dog fremkommet ved hjemlig Udvikling af Form og Prydkunst, og dette saa indgribende, at det nordiske nu skiller sig fra alt fremmed. Ingen skarpe Grænser kunne imidlertid drages hverken tilbage eller fremad i Tiden; tværtimod findes der tydelige Forbindelser og Overgange i begge Retninger. Afgjort dog en egen Tidsgruppe med talrigere Fund end i den forudgaaende Gruppe, men langt færre end i den paafølgende; ogsaa saaledes ses der en Bevægelse fremad i det hjemlige Arbeide. Hvad Tiden angaar, skulde denne Gruppe snarest falde efter Midten af sidste Halvdel af d. 2. Aartusinde¹.

De første Bøilenaale² vise sig her, dette for Bronzealderen eiendommelige Smykke og Lukke til Klædningen, dannet af en Bøile og en paa denne ved et Øie bevægelig indleddet Naal: 27—29. Paa sin Udbredelse fra Syden er denne Form over Norditalien nu naaet til Danmark for der efter under fortsatte Forandringer at bevares indtil ned imod Tidsrummets Slutning. Ved den ældste Form er Naalehovedet ensartet rundt helt om, som Hovedet paa en Naal med Stilk, og Bøilen afsluttes ved begge Ender i en lille Ombøining. Sydpaa forekommer dette ikke ud over det nærmeste Nordtyskland. Det at der her foreligger en egen nordisk Form, væsenlig afvigende i Bygning fra det oprindelige Forbillede i Syden, mere kunstformet, undertiden med guldbelagt Bøile, dertil fremkommen i større Antal og afvejlende i Enkelthederne, maa sige, at denne Form svarer til en vis længere Tid, under hvilken ogsaa det øvrige Kunstarbeide har havt et Særpræg.

Hjemlig Udvikling skyldte de kunstprægede Vaaben deres ændrede Form. Som Sværdknappe: 24—26 vise det, er der et Fremskridt fra det foregaaende i Størrelse og Kraft. Men Grundformen er ofte som tidligere, idet Lindse-Dannelsen gjør sig gjældende baade ved hele Knappens Plan og omkring det nu stærkere fremtrædende Midtparti. Knappens Plan gaar dog ogsaa over i det firkantede med afrundede Hjørner, eller den bliver nærmest oval og endog kredsround; den er nu altid nedadtil forlænget i et Rør, der omslutter Beklædningen paa Grebet. Jævne Overgange forbinde det ældre og det yngre, som dette ogsaa ses ved Vaabenøxen: 30 og 31. Allerede i 2. Tidsafsnit forsøgte det at fremstille i Bronze samlet baade Øxebladet og den nærmeste Del af Træskaftet, jfr.: 20. Her er dette opnaaet ad anden Vei. Man ser i: 30 de rundtløbende Baand, oprindelig af Læder el. lign., der holdt Bronzebladet og Træet sammen, og i: 31 baade Bladets runde Afslutning og det omvundne Baand, men Alt i Bronze. Den nye Form var saaledes dannet, der rigere udstyret møder i 4. Tidsgruppe. At Udviklingen virkelig er foregaaet som angivet, vise de forudgaaende Forsøg, som foreligge. Ved Øxen: 32 er der et løst omviklet Baand om Midten, men af Bronze, og ved: 33 er Baandet støbt sammen med Bladet og blevet til det Ornament, der videre udstyret ses i: 30; ved begge Stykkerne: 32—33 rager Enden af det særskilte Øxeblad frem foroven. Ret tydelig ses ogsaa den stigende Udvikling fra 2. til 3. Gruppe ved Vaabenøxen: 34. Hovedformen er som ved den ældre Øxe: 19, men her dreven frem til den største Yderlighed, ligesom 3. Gruppens Prydkunst naaer Høidepunktet baade om Skaftthullet: 34a og paa den store Bagflade: 34b. Hermed maatte Fremstillingen af denne Form standse, idet den ikke kunde føres videre; og den gik af Brug.

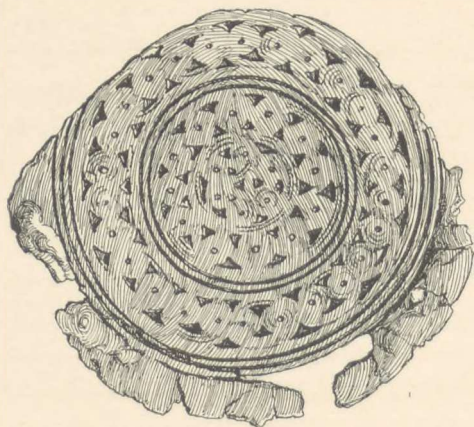
Sydfra, ad de gammelkjendte Veie, maa derimod Grundlaget være modtaget for de store, eiendommelig nordiske Kvindesmykker, Bronze-Halskraven: 35 og Bæltepladen: 36, der komme

32. 2/s.

33. 2/s.

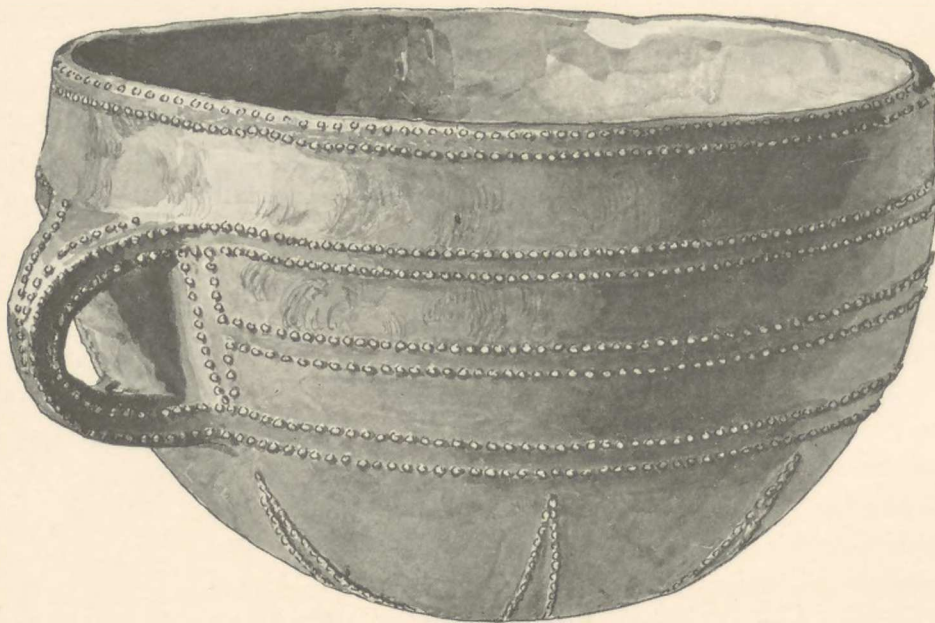
frem i dette Tidsafsnit; de ere fundne sammen med den omtalte, rundhovedede Bøilenaal, der er et Kjendingstegn for, hvad der hører herhen. Disse to Smykkeformers Oprindelse kan ikke paa-vises i de danske Fund. Derimod foreligge fra Bøhmen³ begge Slags Smykker ornamenterede i en ældre Stil, men saa meget lignende de nordiske, at der ikke kan tvivles om, at noget saa-

34 b. $\frac{1}{2}$.

dant sydfra har afgivet Grundlaget for de nordiske Former. Fuldtud hjemlig prægede ere de dog og langt overgaaende Forbillederne sydpaa; desuden forekomme de kun i Norden og, dog noget anderledes, i det nærmeste Nordtyskland, som dette ogsaa er Tilfældet med de endnu rigere udstyrede Smykker af denne Art, der tilhøre næste Tidsgruppe.

Som Formen saaledes viser Prydkunsten en Stigning i Fylde og Kraft. Men Bestanddelene ere de ældre: Kredsfelter og Spiraler i fortløbende Række, disse dog større og bredende sig, hvor Pladsen tillader det. Eet er imidlertid baade nyt og eiendommelig nordisk: at Grunden om disse Mønstre og selve Midtpunkterne ere holdte dybere eller ere helt gennembrudte til Indlægning af en egen

Masse, der har staaet mørkt mod den blanktlysende Bronze: 26, 34. Gjort af Harpix med visse Tilsætninger var det en gammelkjendt Masse allerede fra Stenalderen af, anvendt til Kitning og Udfyldning. Men nu tog Kunsten den i sin Tjeneste til Indlægning for at fremhæve Ornamentiken. Den fylder Kredsornamenterne paa de foran S. 6 omtalte Hjortetaksoxer; men især findes den paa Bronze. Dette er af hjemlig Oprindelse, ukjendt andetsteds og bevaret i stigende Brug, indtil det i 6. Gruppe naaer et Høidepunkt for derefter at indskrænkes og gaa af Brug.

37. $\frac{2}{3}$.

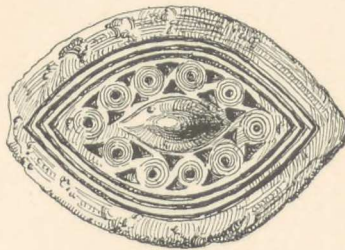
Forskjelligt andet kan nævnes, der viser Bestræbelserne for at frembringe det kunstnerisk virkningsfulde. I Midten af Kredsornamenterne paa en Sværdknap som: 26 er der indsat en Guldstift. En Række større og mindre Skaale af Træ ere mønstrede med indslagne Tinstifter: 37, vistnok i Efterligning af Forbilleder fra Syden, som et enkelt her i Landet fundet Stykke synes at angive det⁴. Men saare mærkeligt er dette paa et saa tidligt Punkt, før Slutningen af 2. Aartusinde f. Chr., der endnu kun dannede Indledningen til den paafølgende Stortid i Prydkunsten.

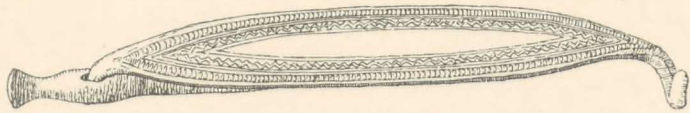
24. $\frac{2}{3}$.

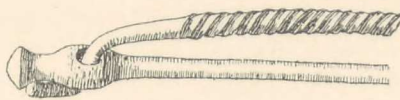
25. $\frac{2}{3}$.

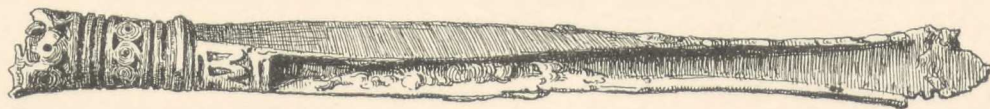
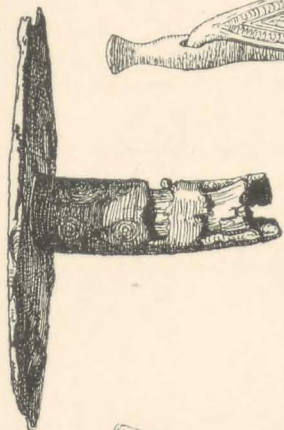
26. $\frac{2}{3}$.

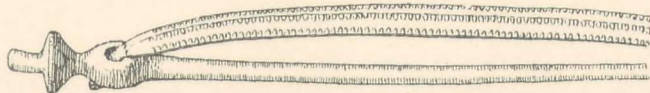
27. $\frac{1}{1}$.

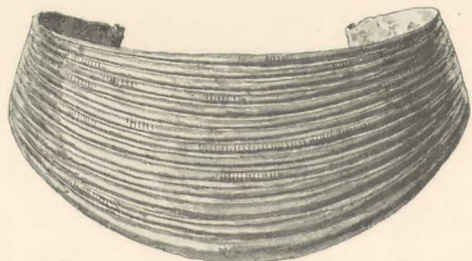
28. $\frac{1}{1}$.

34 a. $\frac{1}{2}$.

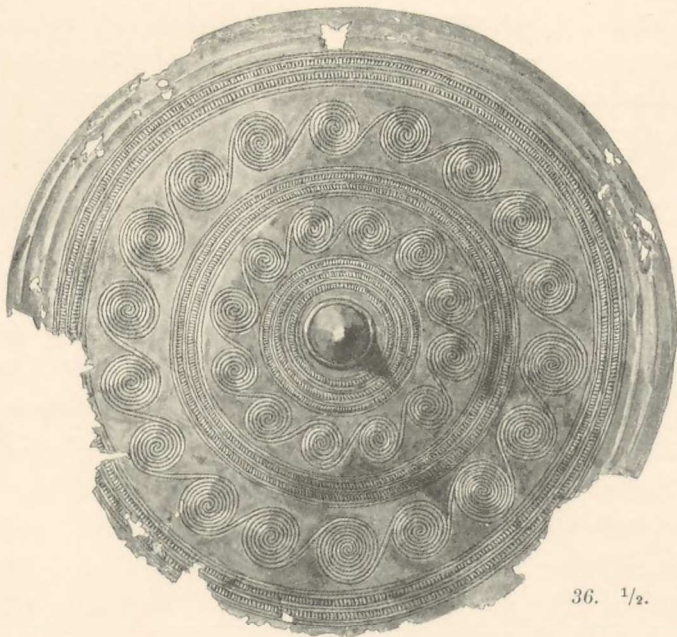
29. $\frac{1}{1}$.

35. $\frac{1}{2}$.

30. $\frac{2}{3}$.

36. $\frac{1}{2}$.

31. $\frac{2}{3}$.

2*

ANMÆRKNINGER.

1. For dette Afsnit henvises navnlig til Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 36.
2. Anf. St., 1909, 36; 1914, 312.
3. Se Památky, Prag, 15, Pl. 11; 16, Pl. 7. H. Richlý, Die Bronzezeit in Böhmen, Pl. 42. Mittheilungen d. anthropologischen Gesellschaft, Wien, 1902, 117 flg. 4. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 83.

AFBILDNINGERNE.

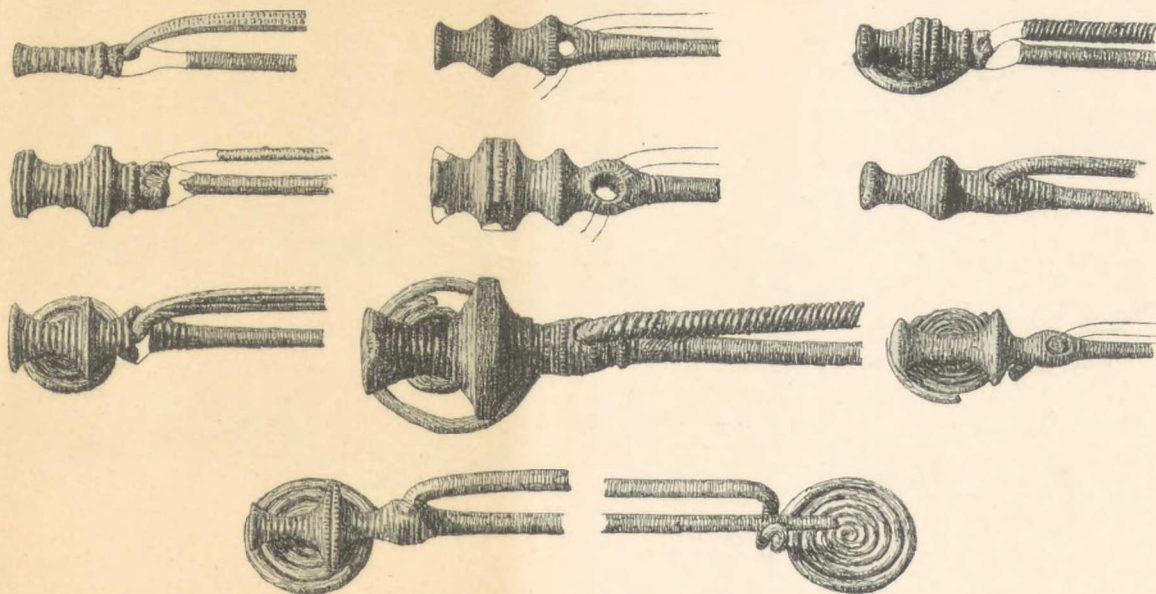
24. Store Fuglede, Arts Herred. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 41. Da der fra 3. Tidsgruppe ikke haves et til Afbildning egnet Stykke, er der her i Stedet for indsat en Sværdknap fra et Fund, der ellers er af 4. Gruppe.
25. Vamdrup Sogn, Anst Herred. V. Boye, Egekister fra Bronzealderen, Pl. 15. 26. Ods Herred.
- 27—29. Annisse Sogn, Holbo Herred. — Store Todbøl, Hundborg Herred. — Vester Vandet, Hillerslev Herred. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 37 og 38.
30. Nørlem, Rødding Herred. Anf. St., 1909, 53. 31. Lerup Sogn, Øster Han Herred. Anf. St.
32. Strandby Sogn, Gislum Herred. Anf. St., 1909, 22. 33. Skjelby Sogn, Tybjerg Herred. Anf. St.
34. Hønsinge, Ods Herred. Anf. St., 1920, 96. 35. Ferslev Sogn, Sjællands Horns Herred.
36. Borum Sogn, Framlev Herred. V. Boye, Egekister fra Bronzealderen, Pl. 12.
37. Vamdrup Sogn, Anst Herred. Anf. St., Pl. 17.

38—58. FJERDE TIDSGRUPPE. DET SELVSTÆNDIGE KUNSTARBEIDE, DEN STORE STIL.

Dette er den ældre Bronzealders store Tid, antagelig ved Slutningen af 2. Aartusinde, den store Kunststils Tid, hvortil der var arbeidet frem gennem de forud liggende Grupper¹. Det Punkt er naaet, da alt, hvad der fremgaar af det hjemlige Kunstarbeide, ikke blot er særpræget, men tillige er ført frem til en saadan Høide, at der maatte standses og søges noget helt nyt, som det ses i den næstfølgende Tidsgruppe. Dette er Resultatet af hjemlig Virken; men samtidig fortsattes Forbindelserne sydpaa, og nye Modtagelser foregik. Ogsaa i Omfang er Virksomheden tiltagen betydelig, idet Fundantallet langt overstiger, hvad der haves fra de forudgaaende Afsnit. En Række af Sager foreligger, der ere de fortrinligste Metalarbeider, langt overgaaende, hvad der samtidig fremstilledes sydpaa indtil Alperne.

Som tidligere, se S. 9, er Bøilenaalen fremdeles et godt Kjendingstegn for, hvad der henhører til dette Tidsafsnit, idet den ofte forekommende i Gravfundene bestemt angiver, hvad der er samtidigt med den². Og væsenlig skiller denne »bredhovedede«: 38 sig fra den ældre rundhovedede Form, navnlig ved at Naalehovedet er bredt og bagpaa fladt, hvor det hviler paa en af de spiralvundne Skiver, der afslutte Bøilen til begge Sider. Disse Smykker, der foreligge talrig, ere tillige større og kraftigere behandlede end de ældre, og Naalehovedet er afvejlende udstyret med Kamme og Udvidelser paatværs, den hele Række endende med den Form, der blev Grundlaget for Bøilenaalen i den nærmest yngre Gruppe. Disse Naale maa saaledes svare til en vis længere Tid just paa dette Punkt i den fortsatte Udvikling. Men næppe er den nye Form fremkommen alene ved den fortsatte Behandling i Norden; snarere synes den at være dannet paa et fra Italien modtaget Grundlag³.

Hvad der efter Bøilenaalens Angivelser og af andre Grunde kan henføres til denne Tid, viser en fortsat Stigning og Videreførelse af det nærmest forud foreliggende. Vaabenformerne have en større Kraft og Bredde, dertil en rigere Udstyring med Prydkunst, og dette atter som ved Bøilenaalene saaledes, at der sluttet med, hvad der ses at have været Grundlaget i det paafølgende

38. $\frac{1}{4}$.

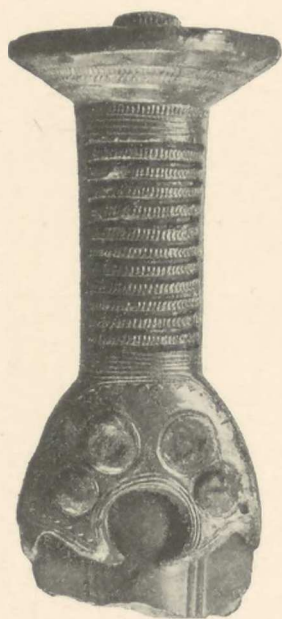
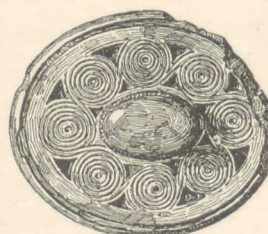
Tidsafsnit. Ved Sværdknappen: 39—46 gjenfindes det nedarvede, lindsedannede Plan gaaende over i det firkantede med afrundede Hjørner, eller den er oval eller kredsround, jfr. S. 9; Midtpartiet bliver efterhaanden til en flad, rund Knop. Nedadtil mod Klingen findes Fæstet smukt udfølgit, hvad der føres videre i næste Tidsgruppe. Meget talrig foreligge Sværd og Dolke med Fæstet helt bronzestøbt og dækket med en rig og vekslede Prydkunst: 41—46. Paa samme Maade naaer den almindelige Vaabenøxe en tidligere ukjendt Størrelse — de to hidtil største: 47 og 48 —, samtidig med at den udstyres med Spiralmønstre, medens ældre Enkeltheder, som den afrundede Tegning paa Smalsiderne, jfr. S. 9, forsvinde. Høidepunktet for denne Form er nu naaet; kun enkelte Gange er den truffen i næste Tidsgruppe. Fremdeles gjordes nu de største Øxer med Skafthul, som kjendes fra hele Bronzealderen, dertil massivt støbte: 49. En tilsvarende Form, der almindelig forekommer i Donauegnene, særlig i Ungarn, findes udbredt indtil Nordtyskland; den maa have afgivet Grundlaget for de dog langt smukkere danske Øxer⁴.

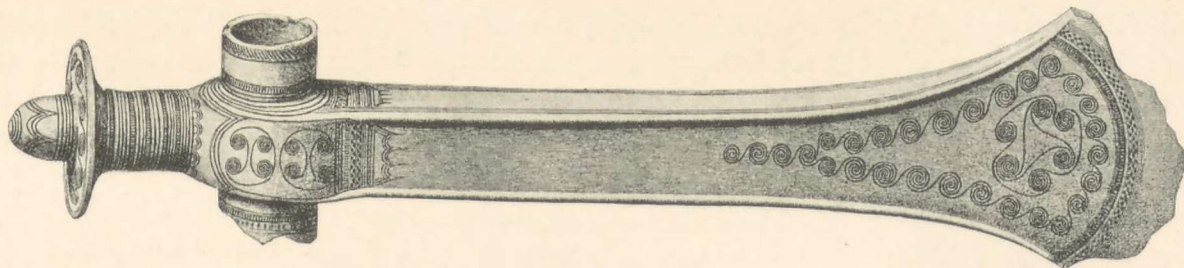
53. $\frac{3}{4}$.

Som med Vaabnene staar det med Kvindesmykkerne. I Størrelse og Prydkunst ligesom i Fundantal overgaa de i denne Tid langt det ældre foreliggende af denne Art, jfr.: 35 flg. Paa Halssmykkerne: 50—51 brede sig skønne Spiralmønstre; Bæltepladen: 52, anbragt som Bogens Titelbillede, er et fortrinligt Arbejde eller rettere ganske beundringsværdigt i nøagtig og sikker Udførelse, ligesom den hører til de største ornamenterede Stykker, der haves fra hele Bronzealderen. Ikke anderledes med Smaasager. Stor og svær bliver nu den runde Plade paa Bæltetkrogen: 53, der forud var ganske lille; Bælteknappen, der forud var af Træ, fremstilles nu spiralprydet i Bronze: 54; først efterat den var dannet i hjemligt Stof, blev den udført i det fremmed tilførte Metal.

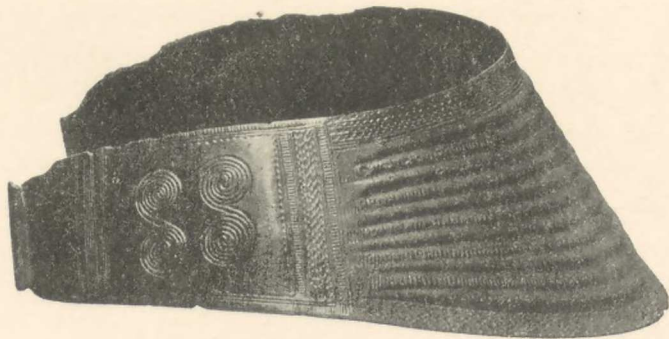
54. $\frac{3}{4}$.

Hvad Prydkunsten angaar, da er det som med Formerne: de enkelte Led ere de samme som forud, især fremherske de koncentriske Kredse og Spiralerne. Nyt fra Grunden af er intet;

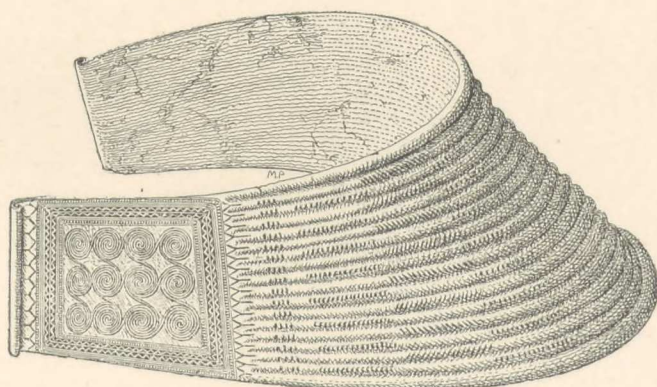
39. $\frac{1}{1}$.40. $\frac{1}{1}$.41. $\frac{2}{3}$.42. $\frac{2}{3}$.43. $\frac{2}{3}$.44. $\frac{2}{3}$.45 a. $\frac{2}{3}$.45 b. $\frac{2}{3}$.46 b. $\frac{2}{3}$.46 a. $\frac{2}{3}$.

49. $\frac{1}{8}$.

50. $\frac{2}{3}$.

51. $\frac{1}{2}$.

47. $\frac{2}{3}$.

55. $\frac{2}{3}$.

56. $\frac{2}{3}$.

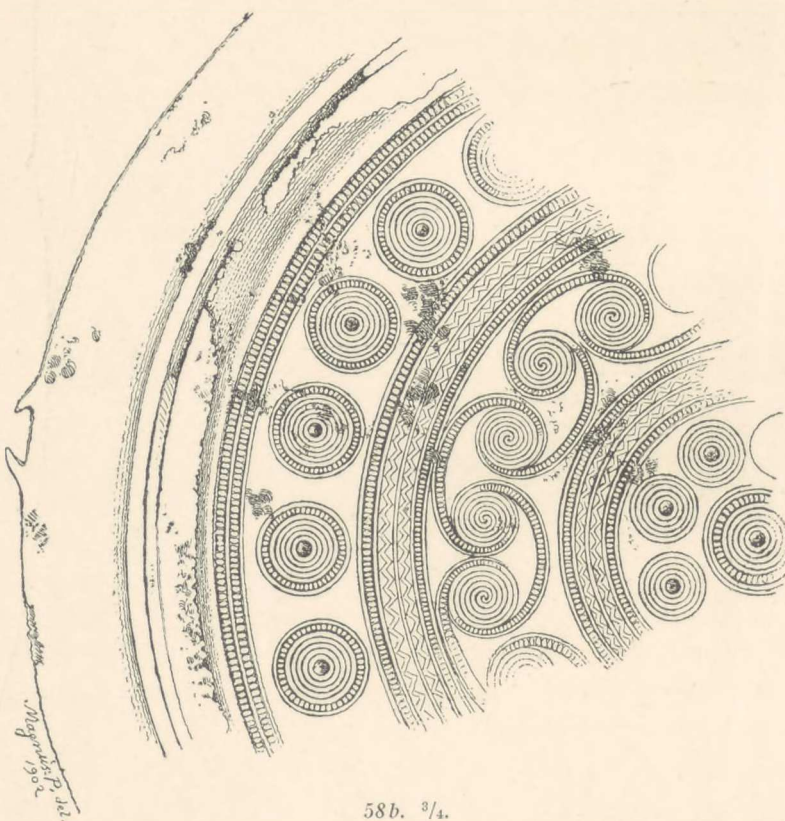
48. $\frac{2}{3}$.

men det overleverede faar nu en langt kraftigere og mere storladen Anvendelse, samtidig med at det breder sig paa Steder, hvor det forud ikke traadte saaledes frem, paa Vaabenøxen: 47—48 og paa Kvindens Halsprydelse: 50—51. Indlægningen af Harpixmapse anvendtes almindeligere: 40, 41, 43—46; ogsaa findes Ravet indlagt i Kredsmønstrene, og en tyndtdreven Guldplade dækker oftere Sværknappens Plade. Men navnlig sammensattes der nye Mønstre af de gamle Elementer. Det fine Zigzagbaand mellem Linier, der til en Begyndelse forekom enkeltvis, gjentages nu indtil fire Gange jævnsides ledsaget af mange Linier, saaledes at der dannes bredere, fintmønstrede Baand, se 58b. Kredsfelterne sammenknyttes paa afvejlende Maade ved et omslynget Baand, der for at fremhæves kan være perlet, se: 56, ligesom Spiralerne forbindes indbyrdes med Linier eller Baand, se: 55, og udløbende Slynninger kunne fylde Mellemrummene. Allerede i 2. og 3. Tidsgruppe ses noget af dette: 19, 25; men her fremtræder det gennemført og fuldt tilegnet. Thi ligesaa lidt som selve Spiralerne kunne disse sammensatte Mønstre antages at være af nordisk Oprindelse. Meget lignende træffes de paa Sten og Ler nordlig om Adriaterhavet baade i Italien og paa Istrien, hvor de ledsages af det samme fine Zigzagbaand som i Norden⁵.

Saamegen Lighed og det ganske i det Enkelte kunde ikke fremkomme uafhængig i Syd og Nord, tilmed til sammenpassende Tider. Det maa da være saa, at Norden fortsat fik Andel i

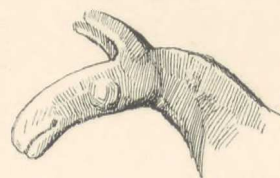
Sydens Prydkunst. Gennem indførte Sager kan Tilegnelsen imidlertid ikke være foregaaet. Saa-danne foreligge vel fra denne Tid, navnlig et stort Antal sydtysk-østerrigske, vistnok ogsaa italienske Sværd, men alle grove og uden Kunstpræg⁶. Der er i Norden overhovedet intet fundet af Sydens Prydkunst. Overførelsen maa saaledes antages, som det allerede forud, S. 8, er fremsat, at være foregaaet i Forbindelse med Reiser og personlige Berøringer. Kun saaledes bliver denne Prydkunst, der er af virkelig høit Værd, og dette fortrinlige Metalarbejde forstaaeligt til saa fjærr en Tid og paa saa afsides et Omraade som det, hvori de gammeldanske Lande var Midtpunktet.

Dertil maa det mindes, at den store Stil i 4. Tidsafsnit hviler paa

58b. 3/4.

en lang, forudgaaende Tradition, og at den dog kun viser sig i en Ornamentik. Dette er det gamle Forhold fra Stenalderen af. Alt hvad der fra Danmarks tidlige Bronzealder haves af billedlig Fremstilling, er forud nævnt, S. 6: kun nogle enkelte Billeder af Fisk og Fugl. Hertil kommer i 4. Tidsafsnit, at Hestehovedet ses paa Rageknivens Skaft: 57, der forud kun afsluttedes i en lille Spiraloprulning. Naar det her først viser sig, er det helt naturalistisk formet, med Mule, Øine og to adskilte Øren; stiliseret bliver det først i det paafølgende Tidsafsnit. At det er en kunstnerisk Dannelselse, henhørende under Prydkunsten, er givet efter Anbringelsesmaaden,

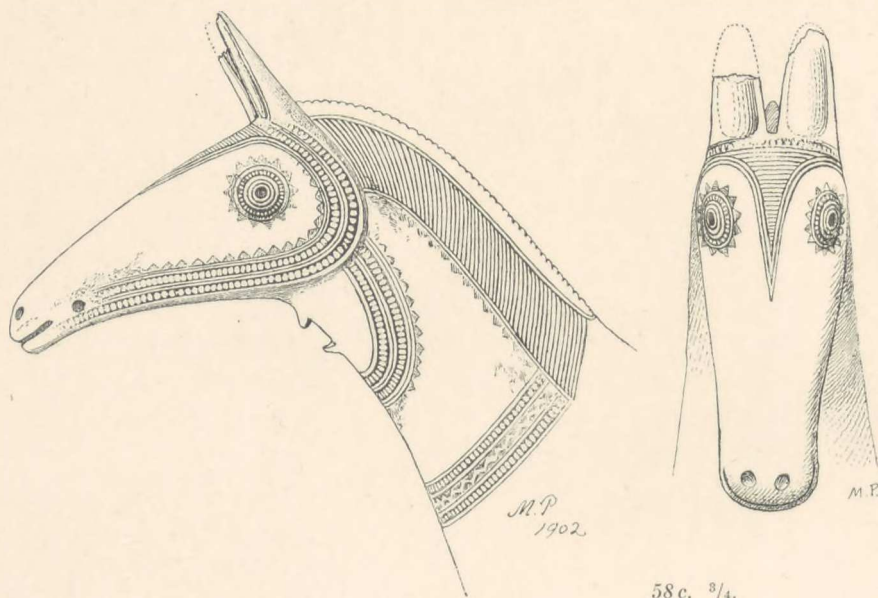
57. 1/1.

58 a. 1/3.

paa Ragekniven; og dog er det muligt, at det efter den Rolle, som Hestehovedet, ligesom Fuglen og Fiskeren, spiller ned gennem Tiden, var Udtryk for visse Forestillinger, og det af høieste Art⁷.

Herpaa tyder tillige det, at Guddomsbilledet fra Trundholm Mose i Ods Herred: 58 er fra denne Tid, da det første Hestehoved fremkommer i Prydkunsten⁸. Billedet viser den hellige Sol paa sin Vogn trukket af Hesten, der efter dette Forhold kan have faaet en særlig Betydning. Et fortrinligt Metalarbeide er denne Bronzegruppe, efter alle Enkelthederne ubestridelig gjort her i Landet, gulddækket paa Solskivens ene Side, men ogsaa paa den anden Side rigt smykket i

58c. 3/4.

behandlet som Helhed og i Enkelthederne — Hovedet gjengivet: 58c — dog stift og barnlig formet, tydelig visende Tidens store Begrænsning, naar det gjaldt Billedkunst. Imidlertid indtil Alperne og fra Italien foreligger fra saa tidlig en Tid, Slutningen af d. 2. Aartusinde, ingen Rundfigur, der kunde jævnstilles med denne, ja fra Grækenland kun lidet. Men Stilpræget er som samtidig i Grækenland, og fra Italiens nordlige Adriaterhavs-Egne have

Billeder paa Sten, der vidne om en Soldyrkelse som i Norden. Atter dette Bronzearbeide viser da baade, hvor Grundlaget var for den nordiske Kunst, og hvor høit den stod i denne fjærne Tid⁹.

Kunsthistorisk set er den store Stil i 4. Tidsafsnit af megen Betydning. Saa sikkert det er, at selve Metallet og dets Behandling er indført, ligesaa sikkert at ogsaa Prydkunsten er det. Selve de Sager, der gjordes i Norden, ere af samme Art som de, der fremstilledes sydpaa, Sværd, Dolke, Smykkeplader, Bøilenaale, men altid af eget, selvstændigt Snit og Kunstpræg, og navnlig er den nordiske Prydkunst baade rigere og smukkere. Der er Overensstemmelse i Grundelementer og Mønstre, men Uafhængighed i det Enkelte. Dette, at man i den nordiske Kreds, under Veiledning saa fjærnt fra som Mellemeuropa, Italien og yderst Grækenland¹⁰, har kastet sig over det kunstneriske Bronzearbeide og drevet det til et Høidepunkt, er et høist mærkeligt kunsthistorisk Forhold.

ANMÆRKNINGER.

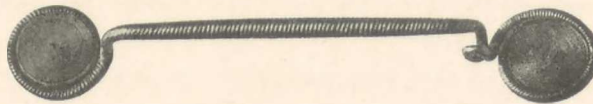
1. For dette Afsnit henvises til Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 60.
2. Anf. St., S. 62.
3. Anf. St., S. 65.
4. Sophus Müller, Ordning, Bronzealderen, 153.
5. Perrot et Chipiez, Histoire de l'art, VI, 765 flg., Pl. 17, 910. Montelius, La civilisation primitive en Italie, II, Planches, 143. Alberto Puschi, La necropoli di Nesazio, Parenzo 1905, fl. St. Monumenti antichi, Milano, V, 91 flg.
6. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 75.
7. Anf. St., 1920, 134.
8. Nord. Fortidsminder, I, 303.
9. Anf. St., S. 310.
10. Se herom: Verdenskulturen, II, 75.

AFBILDNINGERNE.

38. Se Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 62. Findestederne ere i Følgeorden: Brande, Nørvang Herred — Ørslev Sogn, Løve Herred — Ny Hagested, Tusse Herred — Smidstrupgaard, Birkerød Sogn, Lyng-Kronborg Herred — Almind, Lysgaard Herred — Sønder Omme Sogn, Nørvang Herred — Skads Sogn og Herred — Haverslev Sogn, Øster-Han Herred — Trevad, Fjends Herred — Brande, Nørvang Herred. 39. Balle Sogn, Hids Herred. Anf. St., S. 67.
40. Vester Vamdrup, Anst Herred. Anf. St.
41. Langbjerg, Hanved Sogn, Flensborg Amt. Anf. St., 1914, 255.
42. Fæsted, Sønder-Hygum Sogn, Frøs Herred. Anf. St., 1909, 69. 43. Tirslund, Malt Herred. Anf. St.
44. Hjerpsted Sogn, Tønder Nørre Amt. Anf. St., 1914, 255. 45. Sandbæk, Skodborg Herred.
46. Toftlund, Haderslev Vester Amt. Anf. St., 1914, 254. 47. Tjæreby, Falsters Sønder Herred.
48. Nyker Sogn, Bornholm. Anf. St., 1909, 70.
49. Torslev, Øster Han Herred. A. P. Madsen, Afbildninger af danske Oldsager, Bronzealderen, I, Pl. 3.
50. Rye, Løve Herred. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 87.
51. Bringe, Smørum Herred. Sophus Müller, Ordning af Danmarks Oldsager, Bronzealderen, 50.
52. Langstrup, Lyng-Kronborg Herred. Nord. Fortidsminder, I, Pl. 15. Stykket er udmærket bevaret; kun er den fremstaaende Spids afbrudt yderst ved Enden, Pladen er paa flere Steder revnet, og et lille, manglende Stykke ved Randen, nederst tilhøre i Afbildningen, har maattet udfyldes.
53. Ved Aalborg. Sophus Müller, Ordning, Bronzealderen, 37.
54. Marrebæk, Falsters Sønder Herred. Anf. St., 13.
55. Vestrup, Gislum Herred. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 86.
56. Asminderup, Ods Herred. A. P. Madsen, Anf. St., I, Pl. 39.
57. Smørumøvre, Smørum Herred. Sophus Müller, Vor Oldtid, 343.
58. Trundholm, Ods Herred. Nord. Fortidsminder, I, Pl. 37 og S. 305, 306.

59—78. FEMTE TIDSGRUPPE. DEN NORDISKE BRONZEALDERS SKJØNNE STIL.

Medens der ved de foran behandlede Tidsgrupper oftere maa ses nøie til, for at Forskjellene kunne iagttages og de indbyrdes Grænser drages, skiller den 5. Gruppes Stil sig ved første Blik fra den nærmest forudgaaende¹. Her behøves ikke som tidligere en særlig Ledeform for at fæstne Inddelingen. Og dog vilde atter her Bøilenaalen af Bronze: 59, 60, der foreligger i talrige Gravfund sammen med andre Sager, være en god Veileder, idet den er af egen Form og tydelig udgaaet fra den nærmest ældre. Tværkammene ved den »bredhovedede« Naal ere, som foreliggende Stykker vise det, efterhaanden ved denne »kors-hovedede« Naal blevne til smalle Tværstænger, og de spiralrullede Skiver ved Bøilens Ender ere et baade smukt og nyttigt Tillæg, ligesom hele Smykket er blevet yderlig fint og zirligt; den mindste Størrelse: 6½ Cm. Samme udmærkede Arbeide findes, hvor Stoffet er Guld: 61; Op-rulningen ved Bøilens Ender er af papirtynd Guldtraad. Ved de 6 hidtil kjendte Stykker af Guld mangler selve Naalen, vistnok fordi den var gjort af Bronze, idet det blødere Guld ikke egnede sig for Naalen.

61. 1/1.

Men et godt Exempel er Bøilenaalen paa, hvad der i det Hele foregik i denne Tids Kunst-arbeide, der ved de langt talrigere Fund end i den forudgaaende Gruppe paany viser en stærkt

stigende Virksomhed i den hjemlige Metalbehandling; den næsten uforandrede Gjentakelse af det samme bestemt fastslaaede siger, at den nu ret er kommen paa egen, national Grund. Der er foregaaet et stort Omslag i Kunstsmag og Stilsfølelse: den skønne Stil afløser den forudgaaende store Stil. De nærmest ældre, kraftige og store Former af tyk eller massiv Støbning og med brede, stormønstrede Spiralprydelser vige for spinkle og forfinede Arbejder, ved hvilke Metallet er tyndt udformet, medens Overfladen dækkes af den mest minutiøse Prydkunst. Smagen er en anden end før; i Stedet for det storladne vil man nu det forfinede.

65. 1/3.

Tydelig viser dette sig ved Fæstet til Sværd og Dolke, der foreligge i meget stort Antal, alle med en lille, ensartet firkantet Knap, hvorimod Haandgrebet er afvexlende indrettet, med Bronzeskiver skiftende med Skiver af en nu tabt Masse, Horn eller Træ: 64, eller ofte helt bronzestøbt med Udskjæringer til Indlægning paatværs og paalangs: 62—63. Paa Knappens Flade findes altid Kredsmønstre og nedenfor rundtom en Række buet afsluttede Blade. Alt andet, stort eller smaat, er præget af samme forfinede Stil. Spydspidserne, der ere fremkomne i stort Antal, have ikke længere den ældre Form med lang Dølle til Træstagen, jfr.: 21, men ere smukt slanke og prydede nederst vel med de gamle Trekkanter, men disse nu langt og fint udskydende, og under dem et bredt Zigzagbaand: 65. I Stedet for den almindelige ældre Vaabenøxe, jfr. 47—48, træder nu Øxen med Skaftthul: 66—67, der kan være ganske egent og skjønt formet, tydelig hjemlige Dannelser, der ere udgaaede fra visse ældre Øxer². Saaledes ogsaa Smaaknive og Knapperne til Sværdremmen, der kunne vise et fint Stjernemønster: 72; om det saa er Dopskoen til Sværdsmeden, er den ganske forskellig fra den ældre Form, mindre og finere dannet³.

Det er i Overensstemmelse med Tidens hele Smag, at der ved Kvindesmykkerne ses en stor Tilbageholdenhed. De ældre, store og rigt udstyrede Halsprydelser: 50—51 afløses af et smalt og trindt, tværvredet eller skraatmønstret Baand, der ikke væsenlig skiller sig fra de ældste Halsringe⁴, ligesom Armringene vel ere meget nydelig gjorte, men smalle og uden Kunstværd: 68—69. De ældre Smykkeplader: 52, der iøvrigt forekomme baade meget store og smaa, efterfølges her af beskedne Former: 70. Alt dette nyfremkomne findes videre udviklet i den paafølgende Gruppe. Saaledes ogsaa den Daase af Bronze med flad Bund, der ofte foreligger i Kvindefundene: 71. Den er stort mønstret under Bunden med det samme Buemønster, der nævntes ved Sværdfæstet, og som ogsaa ligger til Grund for Stjernen i Smaaknapperne. Den paa Række gjentagne, større eller mindre Bue er et Hovedled i denne Tids Prydkunst.

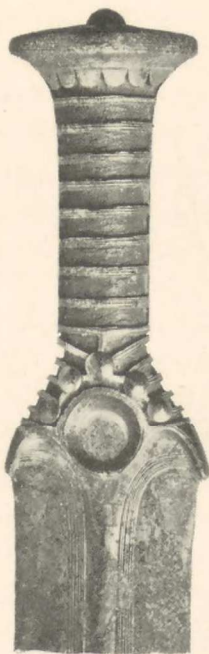
Det er en ny Stil, som præger Former og Prydkunst i dette Tidsafsnit, der maa henføres til Begyndelsen af det sidste Aartusinde f. Chr. Med Rette betegnes den som den nordiske Bronzealders skønne Stil. Men hvorledes fremkommen: ved hjemlig Udvikling eller paa Grundlag af Modtagelser udefra? Saa mærkeligt det er, maa det første være det Rette. Først kan det ikke udenfor den nordiske Kreds paavises, hvor i Syd, Vest eller Øst Forbillederne eller Udgangspunktet skulde være for dette Kunstarbeide, og dernæst ses det paa mange Punkter tydelig, at der netop er hjemlige Forudsætninger og ligefrem Mellemlid mellem det ældre og det nye. Ved Sværdfæster af 4. Gruppe træffes saaledes Udskjæringer til Indlægning, der meget nærme sig til, hvad der her ses ved Sværd som: 62, 63, ligesom Fæster som: 64 tydelig vise tilbage til ældre Former som: 41 og 44. Det samme Forhold ved Bøilenaalene er alt nævnt. De store og ganske smaa Smykkeplader med en fremskydende Spids, der er afsluttet i en lille Skive: 70 og 73, svare til de ældre: 52, større og mindre. Indlægningen i Bronzen af en egen Masse er baade ganske som forud, dog under stigende Anvendelse, og tillige uset udenfor Norden. Vel ere Prydkunstens enkelte Elementer, efterat alle de gamle Spiralmønstre ere gaaede ud, de simplest mulige, nemlig Kredse og Buer, foruden Linier, Zigzag-, Perlebaand o. lign.; men ogsaa

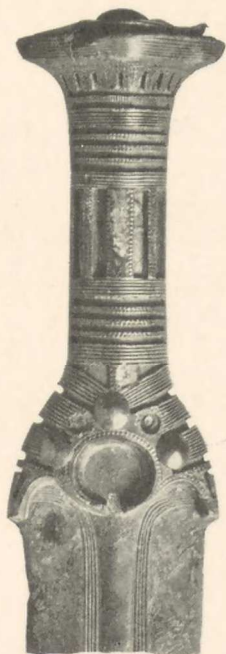
59. $\frac{1}{1}$.

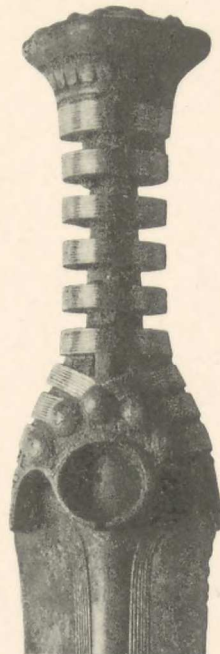
60. $\frac{1}{1}$.

62 a. $\frac{2}{3}$.

63 a. $\frac{2}{3}$.

64 a. $\frac{2}{3}$.

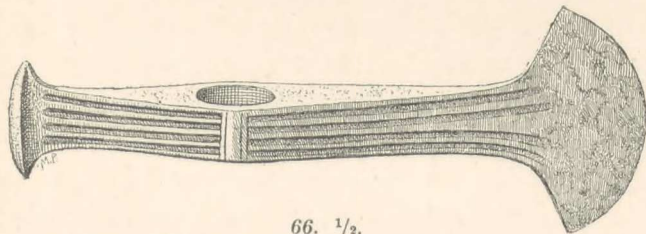
62 b. $\frac{2}{3}$.

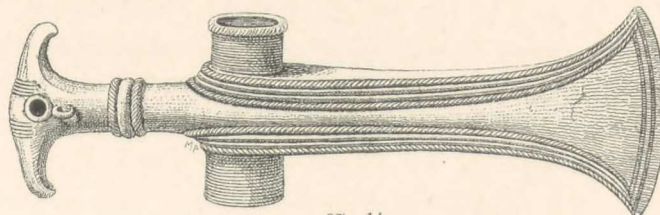
63 b. $\frac{2}{3}$.

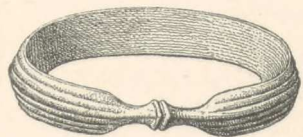
64 b. $\frac{2}{3}$.

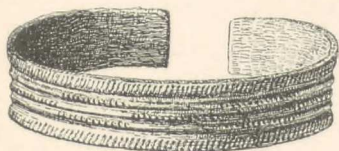
66. $\frac{1}{2}$.

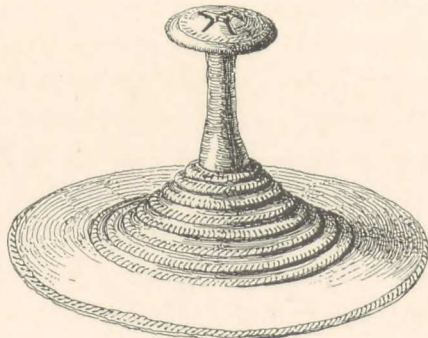
67. $\frac{1}{2}$.

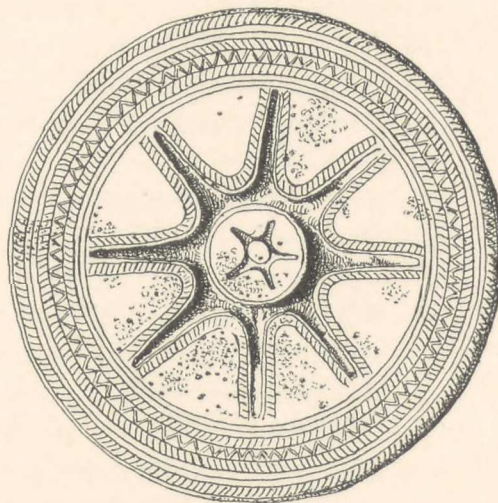
68. $\frac{1}{2}$.

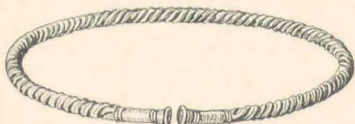
69. $\frac{2}{3}$.

70. $\frac{3}{4}$.

71. $\frac{3}{4}$.

77. $\frac{2}{3}$.

72. $\frac{4}{5}$.

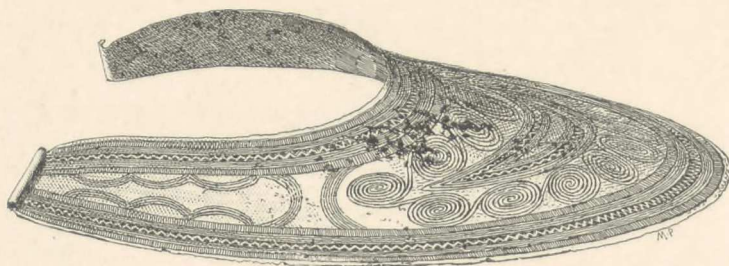
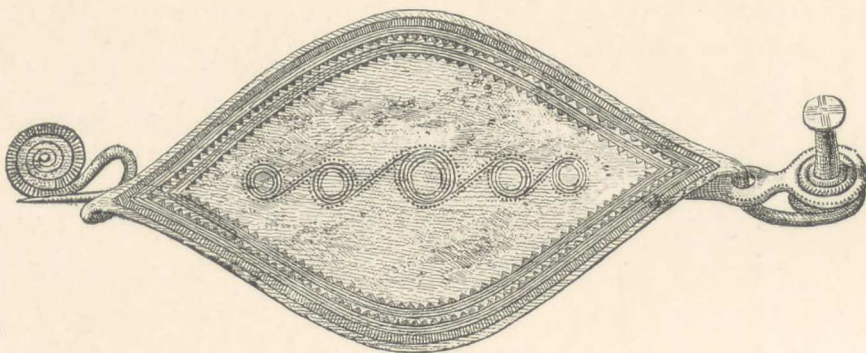

73. $\frac{1}{1}$.

ved dette ses et nøie Sammenhæng med det ældre, saaledes ved Gjentagelsen jævnsides af de fineste Zigzaglinier, f. Ex. nederst ved Spydspidsen: 65.

Ogsaa paa anden Maade viser der sig et umiddelbart Sammenhæng mellem det ældre og det yngre, navnlig i Overgangsfund, der bestaa af Sager, som afgjort henhøre til den ene Side, men med Tilsætning af noget, der har hjemme i den anden Gruppe. Dette viser, at den nye

Stil ikke er dannet og har bredt sig gennem en længere Tid, men er kommen ved et hurtigt Gjennembrud af den nye Kunstmag. Paa et enkelt Punkt træder dette ret tydelig frem, idet Halsprydelser som: 74 og Bøilenaalen: 75, der efter Formen som efter Spiralprydelsen maa sammenstilles med 3. og 4. Gruppe, ere fundne sammen med Former af 5. Afsnit. Men meget betegnende ere disse Smykkeformer egne for Bornholm og det sydøstlige Skaane. Det er forstaaeligt, at det ældre paa et lille Omraade, hvor det for Bøilenaalens

74. $\frac{1}{2}$.75. $\frac{1}{2}$.

Vedkommende tillige var under Paavirkning af lignende Former sydpaa⁵, har kunnet holde sig længere under fortsat Omdannelse og da mødes med den andetsteds indenfor den hele Kreds fuldt udviklede nye Stil. Mulig vil det med Tiden ved en Forøgelse af Fundene lykkes at paa-vise det Punkt, hvor den nye Stil er fremkommen under Ledelse af en enkelt Kunstner.

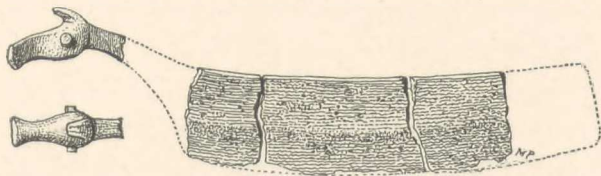
Thi trods det nære Forhold til det ældre er det som ved et Gjennembrud, at den skønne Stil viser sig. Hjemlig nordisk er den, som nævnt, hvad der er saameget mærkeligere, som der i denne Tid fortsat foregik en stor Tilførsel sydfra, ikke blot selvfølgelig af Metal, men ogsaa af forarbejdede Sager. Der indførtes tyndtdrevne Bronzeskaale, egne, blaa Glasperler, en Del Naale med Stilk og Hoved, men navnlig mange Sværd, alt dette udgaaende fra Landene nordenom Adriaterhavet og fra Italien⁶. Selv et saa stort, skrøbeligt Stykke hidførtes som den spinkle, tyndtdrevne Kjedelvogn: 76, fra Norditalien, men funden i Sydsjælland; nedlagt i en Grav er den fuldstændig itutrykket, hvorfor den her ogsaa er fremstillet i restaureret Skikkelse. For den nordiske Prydkunst har dette mærkelige Stykke den særlige Betydning, at det viser det ældste af de fremmede Fuglebilleder, der i 7. Tidsgruppe ses optagne i det nordiske Bronzearbejde.

Meget sigende er fremdeles den betydelige Mængde Guld, der fra denne Tid foreligger i de danske Fund. Metallet maa være fremdraget i de østerrigske Alper eller i Siebenbürgen og tilført fra Egnene nordfor Adriaterhavet, over hvilke Norden tidligere havde Forbindelse med Italien, og hvor Guldet tilbyttedes for det Rav, der bragtes sydpaa⁷. Der tilførtes fine Ringe til Finger og Arm, dannede af dobbeltlagt Traad, i saadan Mængde, at der til Nationalmuseet er indsamlet langt over 300 Stykker, fuldstændige eller Dele af saadanne. Et Smykke, mulig tillige et Værdighedstegn for Krigeren dannede en solid Armrings af Guld, af egen, bestemt fastholdt Form: 77. Der er paa olddansk Grund fremdraget 30 af disse Ringe; Bronzeringe har Manden ikke. Bøilenaalen kan være af Guld: 61, eller Bøilen guldbelagt; men ogsaa ved Sværdgrebet anvendtes nu

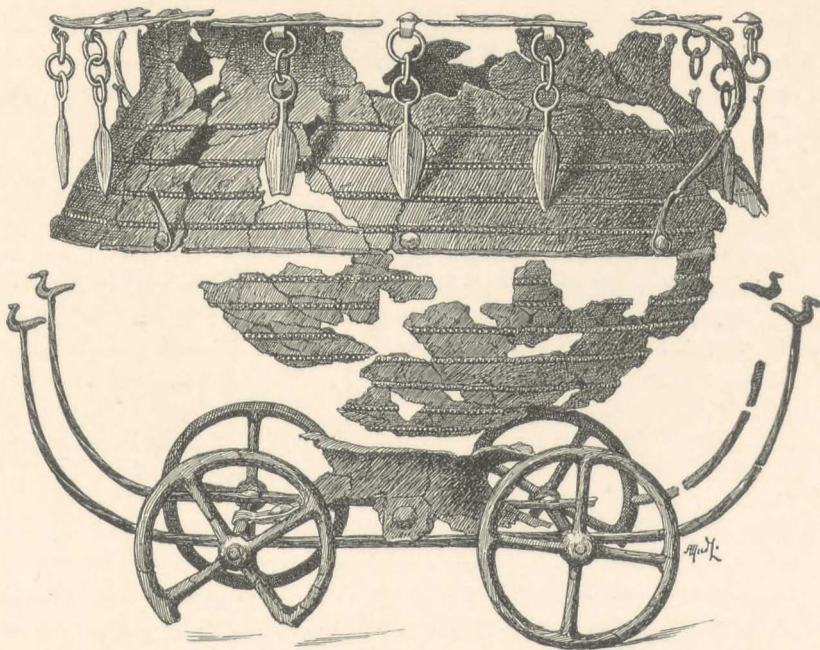
oftere Guldet i tynde Plader, ikke blot paa Knappens Flade, men rundt om hele Grebet: 64. Dette var Bronzealderens guld-rigeste Tid.

Men trods den store Tilførsel af værdifuldt Fremmedgods, Guld og Sværd, ses intet Træk derfra at være optaget i den nordiske Prydkunst. Dels havde det tilførte ikke egentligt Kunstværd, dels havde man sit eget og har da vel ikke skjøttet om eller følt Trang til den fremmede Ornametik. Det hjemlig fremstillede staar i Virkeligheden i kunstnerisk Henseende langt høiere end det udefra tilførte.

Uforstaaeligt kunde dette synes at være efter det hele Forhold mellem Kulturens Foregangslande i Syden og det fjærntliggende Norden. Det maa dog herved mindes, at det nordiske ligger indenfor snævre Grænser. Først mangler saa at sige al Billed- og Figur-kunst. Endnu som i den forudgaaende Tid er det eneste, som kan nævnes, det Hestehoved, der anbragtes ved Rageknivens Skaft. Det er nu blot ikke længere naturmæssig formet, men stærkt stiliseret; Ørerne ere saaledes altid sammensmeltede til en fremadvendt Tap: 78, som dette ogsaa er Tilfældet senere, indtil 7. Afsnit, se: 113, hvorefter dette Dyrehoved ikke mere ses. Dernæst var Syden nu i den første Jerntid; de samme Sværdformer, der tilførtes Norden i Bronze, gjordes allerede dengang i Grækenland tillige af Jern, og alle senere Sværd vare af dette Metal, hvorimod der i Danmark endnu fulgte en Række andre Former, til hvilke der udelukkende anvendtes Bronze, hvad der viser, at Bronzealderen fortsattes længe i Norden, efterat Jernalderen var indtraadt sydpaa. Der arbejdedes i Italien med tyndtdreven Bronze,

78. $\frac{1}{1}$.

som dette ses af de til Norden indførte Skaale; men her øvede man endnu bestandig kun den gamle Støbning af Metallet. I Virkeligheden havde Syden en langt videre fremskreden Kunst og en mere udviklet Teknik. De nordiske Arbeiders Overlegenhed i Bronzekunst og i gammel-

76. $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{5}$ og $\frac{1}{1}$.

dags Haandværksdygtighed betegner ingenlunde en Førsteplads i Kultur og Fremskridt. Tværtimod fremkom den ved Landets isolerede Stilling og ved, at det var ladet tilbage for den fremadskridende Kultur i Syden. Væsenlig overladt til sig selv kunde der indenfor de gamle, snævre Grænser fremkomme den Blomstring af Kunsthaandværket, som ses i 5. Tidsgruppe.

ANMÆRKNINGER.

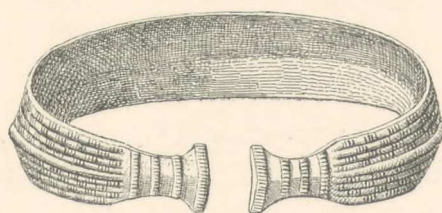
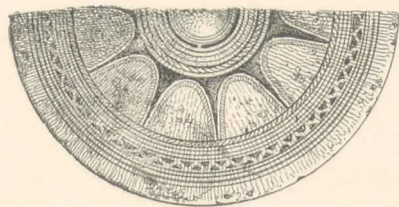
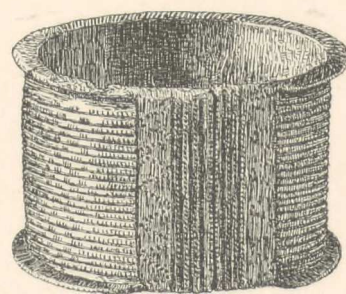
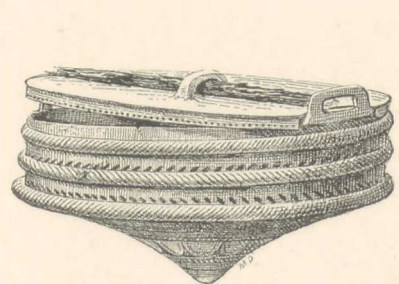
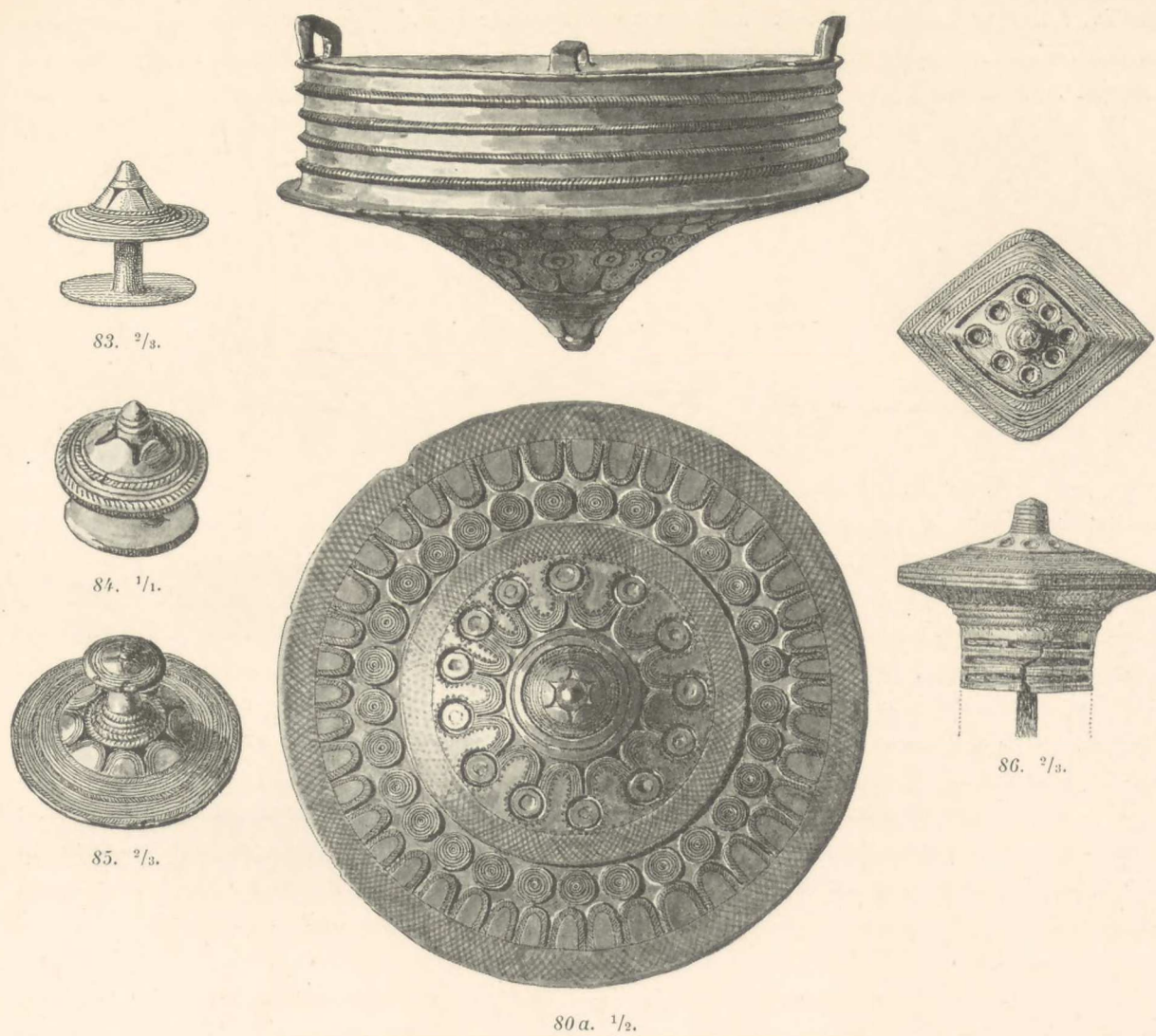
1. For dette Afsnit henvises navnlig til Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 88; jfr. Verdenskulturen, II, 62.
2. Sophus Müller, Ordning, Bronzealderen, 95, 96 og 152. 3. Se Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 92.
4. Sophus Müller, Anf. St., 52 og 102 flg. 5. Jfr. Zeitschrift f. Ethnologie, 1913, 671 flg.
6. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 99. 7. Anf. St., 97 og 99; 1914, 269 flg.

AFBILDNINGERNE.

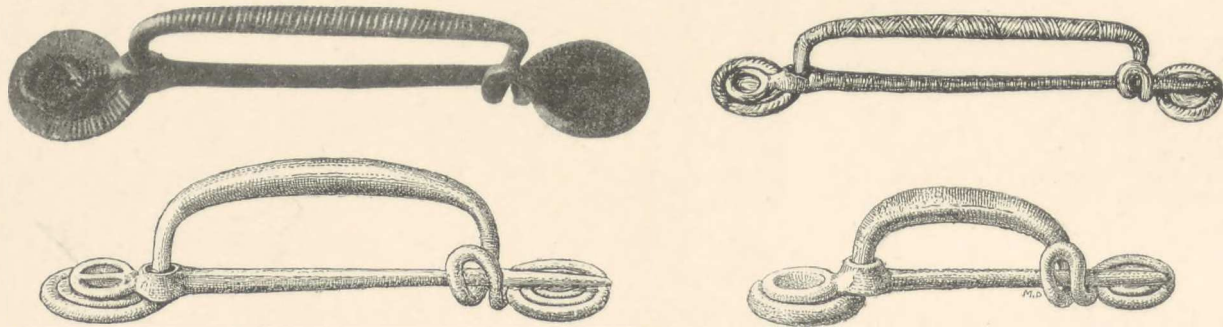
59. Nørre Aaby, Vends Herred. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 89.
60. Faarup, Hvetbo Herred. Anf. St. 61. Jebjerg, Salling Nørre Herred. Anf. St.
62. Grinderslev, Salling Nørre Herred. A. P. Madsen, Afbildninger, Bronzealderen, I, Pl. 11.
63. Svankjær, Hassing Herred. 64. Egebjerg, Ginding Herred. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 90.
65. Ukjendt Findested. Sophus Müller, Ordning, Bronzealderen, 97.
66. Hærup, Rødding Herred. Anf. St., 95. 67. Tørring Sogn, Skodborg Herred. Anf. St., 96.
68. Vile, Harre Herred. Anf. St., 110.
69. Ginnerup Sogn, Randers Nørre Herred. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 98.
70. Espe, Fyens Salling Herred. Nord. Fortidsminder, I, 86. 71. Som: 70.
72. Vesterland, Øen Sild. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1914, 269.
73. Hundshoved, Vrads Herred. Anf. St., 1909, 99.
74. Klemensker Sogn, Bornholms Nørre Herred. Sophus Müller, Anf. St., 51.
75. Som: 73. Anf. St., 62. 76. Skallerup, Baarse Herred. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1895, 360.
77. Gundslev, Falsters Nørre Herred. Anf. St., 1909, 97.
78. Skallerup, Baarse Herred. Anf. St., 1895, 365.

79—88. SJETTE TIDSGRUPPE. SLUTNINGS-HØIDEPUNKTET I DEN ÆLDRE BRONZEALDERS KUNST.

I denne Tidsgruppe viser sig ikke nogen ny Stil, men en gennemgaaende Videreførelse af det nærmest forudgaaende; hvad der forhen var fladt, løfter sig her i en Spids; Hjørner skyde sig frem, det lige reiser sig buet, Størrelsen tiltager, og Prydkunsten breder sig kraftigere¹. Dette ses i stort og smaat. Men ikke givet var det, at denne Bevægelse fremad hidrører fra et eget Tidsafsnit, om ikke atter her Bøilenaalen, der ofte træffes sammen med disse Sager, bestandig var af egen Form, der maa svare til et vist Tidsafsnit. Det er den »ringhovedede« Bøilenaal: 79, som skiller sig fra den forudgaaende »korshovedede« først og fremmest ved, at der i Stedet for Tværstængerne ved Naalens Hoved findes en lille Ring; gennem Mellemformer, der have Ringen delt med et Kryds eller et Tværbaand, er denne Form knyttet til den nærmest ældre. Vistnok har denne Forandring havt en praktisk Betydning, idet Ringen bedre end de ældre,

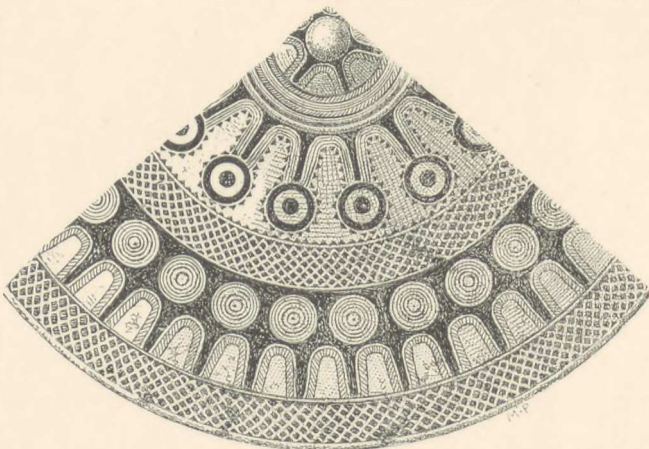
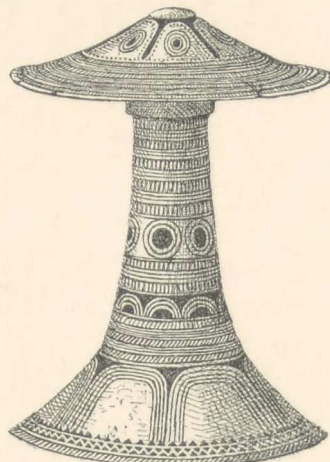
fine Tværstænger taalte det Tryk mod den underliggende Spiralskive, der fremkom, hver Gang Bøilenaalen aabnedes og lukkedes. Ogsaa er mulig denne Forandring foregaaet efter sydfra givet Exempel². Men det nye, der i dette Afsnit præger saameget andet, viser sig ogsaa ved Bøile-

79. $\frac{1}{1}$, $\frac{4}{5}$, $\frac{1}{1}$, $\frac{2}{3}$.

naalen; den tidligere ganske spinkle Bøile bliver kraftigere og tykkere ved Midten; ikke længere lige, men opadbuget er nu Bøilen. Der er her samme Bevægelse bort fra det ældre, som møder ved de øvrige Hovedformer; en ny Smag gjør sig gjældende.

Tydelig ses dette ved Bronzedaaserne med Laag og Bæreøskener: 80—81. De blive nu langt større — det største Stykke: 80a, en Del af Bunden gjengiven: 80b. Den tidligere altid flade Bund skyder spidst frem og er rigere ornamenteret. Paa samme Maade tiltager Kvindens Smykkeplade i Størrelse, ligesom Midtpartiet reiser sig høiere og Prydkunsten bliver rigere, se: 82, der viser Midtpartiet af den største af disse Plader. Smykkeringene ere af tidligere Form, men naa en langt betydeligere Størrelse: 87 og 88. Og som ved disse store Former er det ved de mindste; i Stedet for de ældre, flade Knapper med et magert Stjernemønster træde nu større med stærkt fremskydende Overdel og kraftig prydede: 83—85. Ved den tidligere simpelt firkantede Knap, der afslutter Sværd- og Dolkfæstet, skyde nu to modstaaende Hjørner frem, og Midten løfter sig i en Spids: 86.

Hvad Prydkunsten angaar, da slutter den sig ogsaa nøie til det nærmest forudgaaende, og det er kun gammelkjendte, simple Elementer, hvormed der arbeides, Kredsen og Buerækken, hvortil kommer det ogsaa tidligere anvendte, brede Baand af jævnsides lagte Zigzagrækker, saa-

80 b. $\frac{2}{3}$.82. $\frac{2}{3}$.

ledes ved Karret: 80 yderst, jfr. foran S. 22. Men Alt er her større, rigere og nyt i den Maade, hvorpaa det anvendes, dette ogsaa gjældende Indlægningen i den fordybede Grund omkring Mønstrene. Særlig fremtrædende er det større eller mindre, rundbuget afsluttede Blad paa Række; dog er dette kun den sidste og yderligste Udformning af den forud almindelige Buerække.

Ved forskellige Sager ses imidlertid kun mindre Forandringer i det overleverede, eller Alt er som forud. Saaledes er Hestehovedet ved Rageknivens Skaft uforandret, jfr.: 78, ligesom dette fremdeles er den eneste forekommende figurlige Fremstilling. Saa mange og saa fremtrædende ere dog Forandringerne fra det nærmest foregaaende, at de klart betegne et eget Tidsafsnit. Men kortvarigt maa det have været, dette skjønnes af det ringe Fundantal sammenlignet med de tilstødende Grupper, næst efter 1. Gruppe, overhovedet det mindste fra alle Bronzealderens Afsnit. Betydningsfuldt dog som visende det sidste Høidepunkt, hvortil baade Form- og Prydkunst førtes gennem den ældre Bronzealder og som Indledning til, hvad der ses i den paafølgende, første Gruppe i det yngre Hovedafsnit.

ANMÆRKNINGER.

1. For dette Afsnit henvises til Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 111.
2. Anf. St., 1909, 112.

AFBILDNINGERNE.

79. I Følgeorden: Jordsby, Morsø Nørre Herred; Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 112 — Sønderjylland; anf. St., 1914, 273 — Ukjendt Findested; Sophus Müller, Ordning, Bronzealderen, 71 — Oppesundby, Lyng-Frederiksborg Herred; Aarb. f. nord. Oldkynd., 1889, 325 og Sophus Müller, anf. St., 73.
80. Solrød, Tune Herred. A. P. Madsen, Afbildninger, Bronzealderen, I, Pl. 37. Nord. Fortidsminder, I, Pl. 18. 81. Oppesundby, Lyng-Frederiksborg Herred; Aarb. f. nord. Oldkynd., 1889, 325.
82. Solrød, Tune Herred. A. P. Madsen, Afbildninger, Bronzealderen, I, Pl. 39. Nord. Fortidsminder, I, S. 90. 83. Som: 81.
84. Jordsby, Morsø Nørre Herred. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 113.
85. Manderup, Sjællands Horns Herred.
86. Aaker Sogn, Bornholms Sønder Herred. Sidst anf. St., 1909, 112.
87. Thisted Landsogn. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1909, 114.
88. Nim Sogn, Nim Herred. Sophus Müller, anf. St., 111.

DEN YNGRE BRONZEALDER.

89—127. SYVENDE TIDSGRUPPE. OVERGANGEN TIL DEN YNGSTE STIL.

P^{AA} dette Punkt sættes for 60 Aar siden det første og længe det eneste Skjel, som kunde drages indenfor Bronzealderen, nemlig mellem dens ældre og yngre Del¹. Nærmest efter Gravsikkene var det dog, at denne Deling foretoges, idet Ligbrændingen og Urnen, der lidt efter lidt vare komne i Brug, fra nu af fuldstændig traadte i Stedet for den ældre Gravlægelse af Liget ubrændt. Hermed skifter ogsaa Fundenes Hovedpræg, idet hidtil Gravene, men nu Nedlægningerne i Mark og Mose byde de rigeste og vigtigste Fund. For Kunsthaandværket er der imidlertid ikke et tilsvarende Hovedskjel; snarere mindre fremtrædende end ved de andre Tidsgrupper ere Forandringerne her, saa store dog, at den 7. Gruppe saavel i Form- og Prydkunst som med Hensyn til Billedkunst tydelig skiller sig baade fra den forudgaaende og den efterfølgende Gruppe².

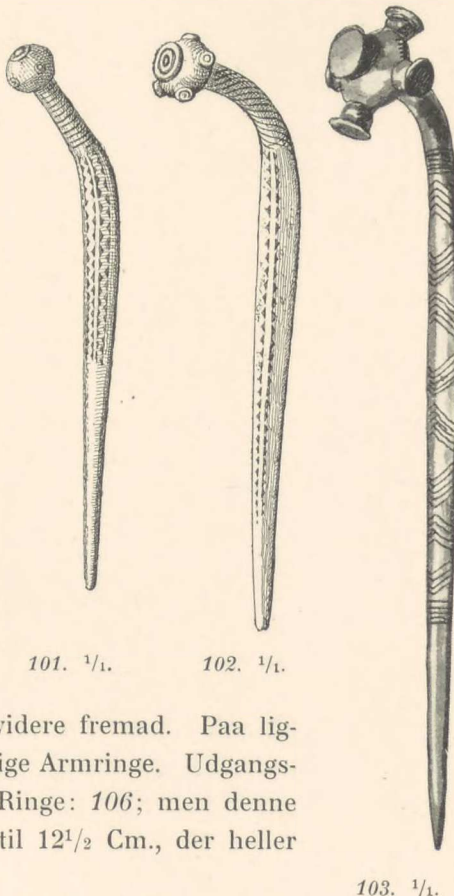
Saaledes fjærner Bronzekarrenes Form sig fra den nærmest ældre ved, at den tidligere stærkt fremtrædende Tilspidsning af Bunden gaar over i det rundt hvælvede, se: 89—92. Men navnlig i Prydkunsten er det, at Forandringen viser sig. Indlægningen, der tidligere spillede en Hovedrolle, indskrænkes og taber sig tilsidst ganske. Først gjenkjendes vel endnu paa Bronzekarrene den ældre Inddeling ved Tunger vendte ind mod Midten; men det indlagte er her kun Striber, der ikke indadtil ere bueformet forenede: 89; tillige er der tilføiet Buelinier ved Tungernes Rod, hvor de ikke oprindelig hørte hjemme; der vendes herved paa en Maade op og ned paa det gamle Mønster. Efterhaanden rykke saa de indlagte Striber nærmere sammen, og Forbindelsen mellem dem bortfalder: 90; et helt nyt Mønster er saaledes fremkommet. Dernæst forsvinder Indlægningen ganske og afløses af let indslagne Mønstre: 91, 92, her dog endnu de nedarvede Buer, men ved andre Kar forskellige Enkeltheder, der føre nær hen til, hvad der ses i den paafølgende Tidsgruppe.

Paa lignende Maade staar det med Kvindens større Smykkeplader, nogle endnu i Hovedformen mindende om de ældre: 93, jfr.: 82, andre hvælvende sig opad: 94, som dette føres videre i den følgende Gruppe; alle have en vexlende Prydkunst, der ganske svarer til Karrenes. Tætstillede Striber ere ogsaa her: 93 det sidste, der ses af den gamle Indlægning, som hermed forsvinder for hele Eftertiden. Ganske tilsvarende er Forholdet ved mange mindre Smykkeplader og store Knapper: 95, 96. Paa egen Maade er derimod den ældre Form ført videre ved de smaa Bronzeknapper, der i 5. Tidsgruppe ere flade med et Stjernemønster, jfr.: 72, og i 6. Gruppe reise sig i Midten med en lav Spids omgivet af Indlægning, jfr.: 83—85, medens Overdelen nu ganske almindelig skyder op i en saa lang Stang: 97, at dette synes at have maattet gjøre Knappen ubrugelig.

Ved de vigtigste andre Former ses det ogsaa, hvorledes den fremadskridende Bevægelse førte bort fra det ældre til noget helt nyt. Først Bøilenaalene, der her som forud ere stærkt mærkede af Tiden. Frem har man søgt ad to Veie, ved: 98, af hvilken Form der haves mange, ved at fortykke og udvikle Bøilen stærkt, medens det øvrige meget ligner det ældre, se: 79; ved talrige

andre derimod ved at omdanne og forstørre Bøilens Endeskiver. De tidligere Spiraloprulninger blive flade, brede og til Slutning sammensmeltede til en Plade: 99, som derefter hvælver sig og faar Ornamenten: 100. Naalehovedet er først ringformet som tidligere, men til Slutning en lille, rund Plade. Fra denne Form er det, at der arbeides videre i den paafølgende Gruppe. Det indre Sammenhæng i denne Række og dens Forbindelse med det ældre vilde det være vanskeligt at erkjende, om der ikke indenfor denne Tidsgruppe forelaa mange Mellemformer. Dette ogsaa for Naalene med Stilk og Hoved. Smaa Kredse ere først let angivne paa det lille, runde Hoved: 101; de træde derefter kjendelig frem: 102, og slutelig blive de til kraftig fremskydende Stænger: 103. Hele dette Forløb foreligger indenfor 7. Tidsgruppe, og nogen Fortsættelse nedad i Tiden fik det ikke, hvortil det heller ikke egnede sig.

Yderliggaaende er Udviklingen af de særlige Kvinde-smykker. Allerede i 4. Tidsgruppe viser sig Halsringen af Bronze, et spinkelt, skraatvredet Baand, der skulde siges at være Efterligning af en virkelig Snor. Nedad i Tiden bliver denne Ring noget sværere, jfr. S. 20, men altid skraatriflet. Saaledes ogsaa de her forekommende Halsringe: 104; men de naa en Tykkelse ved Midten af indtil 3½ Cm. og gjøres da hule og aabne bagtil. Flere saadanne bares sammen, liggende løst ovenpaa hinanden med aftagende Størrelse, og man fandt da paa til Slutning at forene Enderne med en gennemgaaende Nagle og at lukke mellem dem ved en bevægelig Bøile, der aabnedes, naar Ringen skulde tages af og paa: 105. Ret et pragtfuldt Smykke, et Høidepunkt, hvortil man efterhaanden har arbeidet sig frem, men ikke fortsat ud over 7. Gruppe, idet Formen ikke kunde føres videre fremad. Paa lignende Maade staar det med de for dette Afsnit eiendommelige Armringe. Udgangspunktet har været de almindelig forekommende, beskedne Ringe: 106; men denne Form er ført frem til overordenlig brede Ringe: 107, indtil 12½ Cm., der heller ikke gaa over til den følgende Tid.

101. 1/1.

102. 1/1.

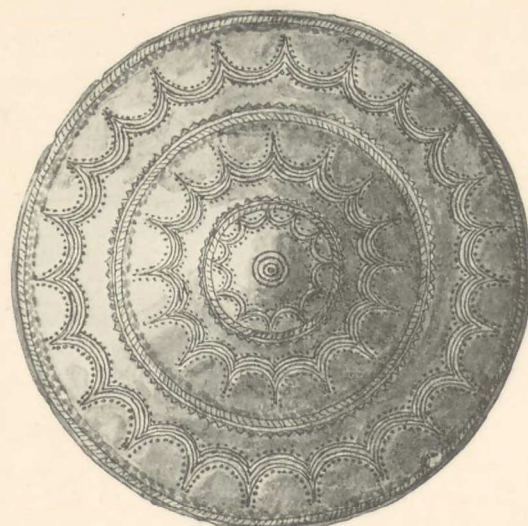
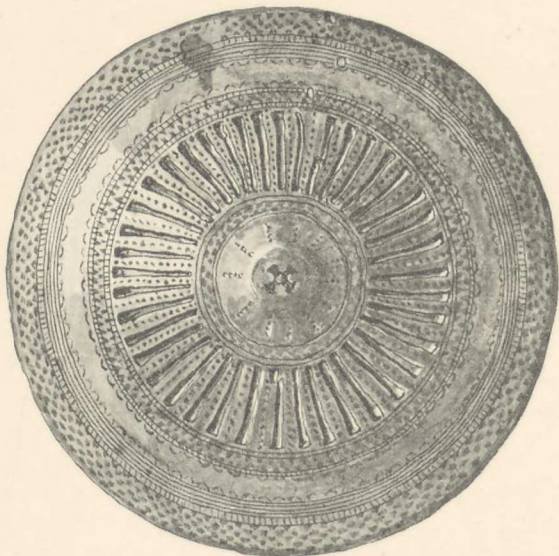
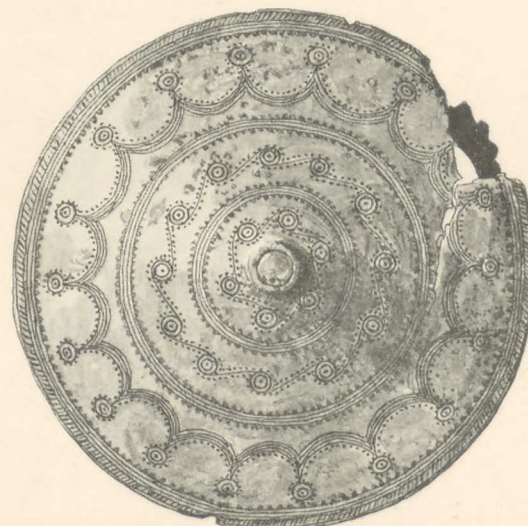
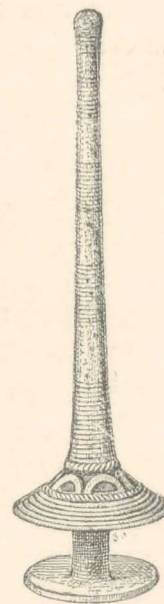
103. 1/1.

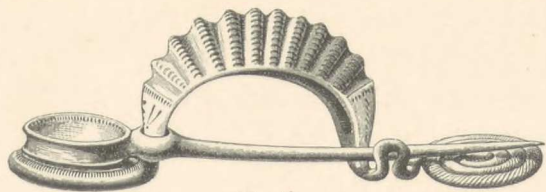
Ogsaa ved Sværd- og Dolkgrebet fortsætter sig den Bevægelse i Formen, der begynder nærmest forud, jfr.: 86. Endeknappen: 108, 109 forlænges til Siderne samtidig med, at den bliver fladere og Midten reiser sig høiere end forud; tilsidst er den regelmæssig firkantede Grebknap af 5. Tidsgruppe, jfr.: 62—64, bleven en flad Tværstang med en langt fremskydende Stang i Midten. Og et godt Vidnesbyrd om, at det virkelig er en Bevægelse i Smagen, der gjør sig gjældende ved de fra dette Afsnit faatallige Vaaben, idet de nu kun undtagelsesvis nedlagdes i Graven, maa det siges at være, at Smaaknive: 110 og smaa Efterligninger af Sværd og Dolke: 111, der almindelig findes i Gravene, have en ganske tilsvarende Grebknap.

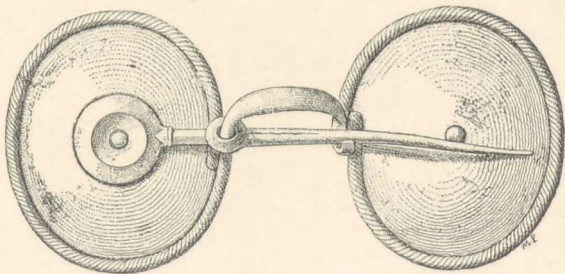
111. 1/2.

Der var da i denne Tid en stærk Opgang for Formerne i Retning af større Kraft og Bredde. Ret tydeligt er dette ved to Pragtxer: 112, der sikkert ikke kunne være ældre end 7. Tidsgruppe; dette siger Ornamentiken ligesom det, at de ere tyndstøbte om en isiddende Lerkjærne; ogsaa kan det anføres, at de Øxer, som ses paa Ragekniven: 119, der er fra denne Tid, ere formede som disse Øxer. De ere et godt Exempel paa, hvorledes det ældre nedad i Tiden føres fremad til noget helt nyt; thi oien synlig vise disse Arbejder tilbage til de massive, spiralprydende Øxer af 4. Tidsgruppe: 49, der atter ere udgaaede fra ungarske Former. Saaledes langt ned i Tiden vise sig Eftervirkningerne af Mod-

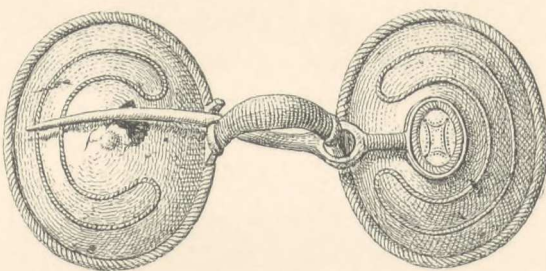
89. $\frac{1}{2}$.91. $\frac{1}{2}$.90. $\frac{1}{2}$.92. $\frac{1}{2}$.93. $\frac{1}{2}$.94. $\frac{1}{2}$.95. $\frac{1}{2}$.96. $\frac{1}{2}$.97. $\frac{1}{1}$.

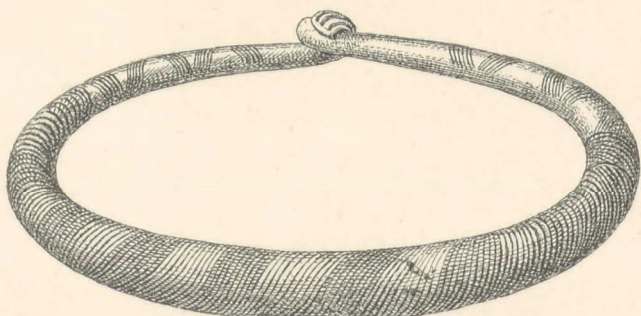
98. $\frac{1}{1}$.

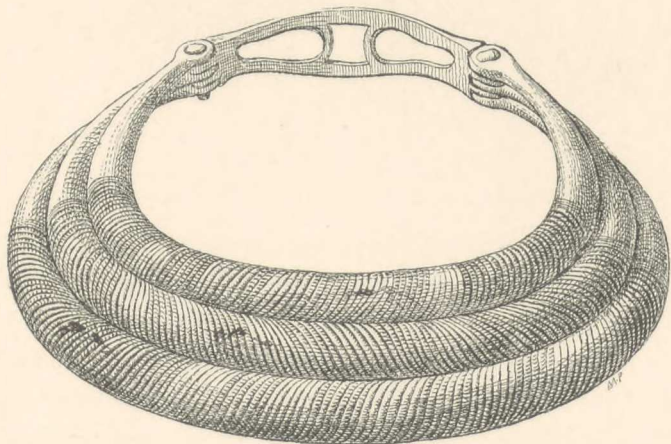
99. $\frac{1}{2}$.

100. $\frac{1}{2}$.

104. $\frac{1}{2}$.

105. $\frac{1}{2}$.

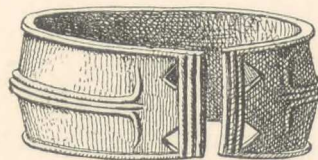
110. $\frac{1}{2}$.

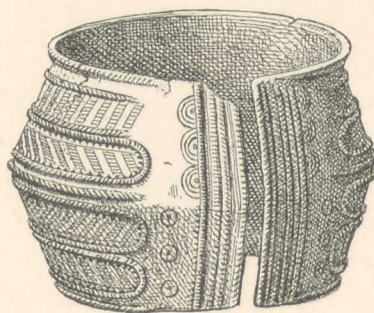
109. $\frac{1}{3}$.

108. $\frac{1}{2}$.

106. $\frac{1}{2}$.

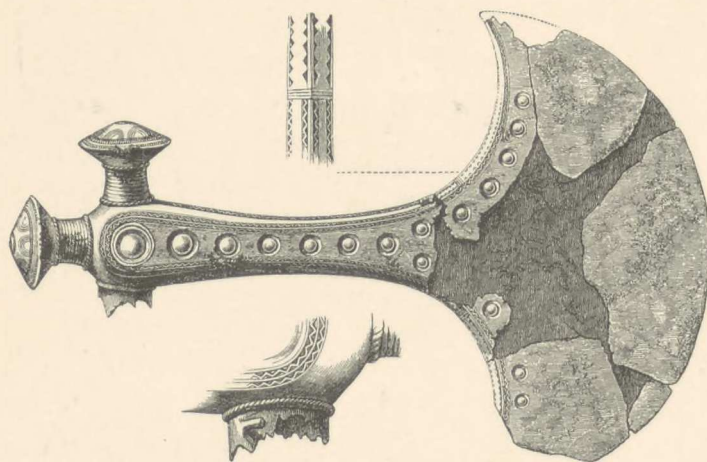
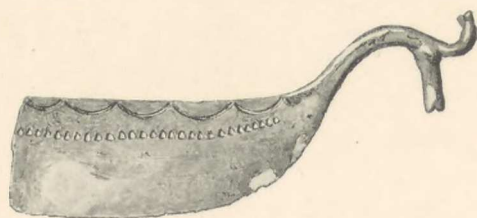
107. $\frac{1}{3}$.

tagelserne sydfra, og det i Arbejder, der ere af betydelig høiere Kunstværd end de oprindelige Forbilleder.

Hvad dernæst Prydkunsten angaar, da bevaredes det lidet, man hidtil havde haft af Billedfremstilling. Hestehovedet i dets yngre, stiliserede Form, med Ørerne samlede i en fremstaaende Tap, jfr.: 78, sattes fremdeles paa Rageknivens Skaft: 113, ved dette og flere Stykker beviklet med Guldbaand, og til indførte Guldskaale føiede man et Greb, der ender i dette Hestehoved: 114³. En enkelt Gang ses et Oxehoved med to Horn ved Rageknivens Skaft: 115⁴; noget lignende træffes atter i 9. Tidsgruppe: 184.

Men ved disse Knive gik man tillige videre med Billedfremstilling; den store, glatte Flade maatte indbyde dertil. Paa: 116 ses en Række Billeder, der vistnok vise Forpartier af Heste,

bagtil forenede to og to, og utvivlsomt er dette ved: 117, idet der her ses baade Manke og opstaaende Øren. Ved Kniven: 118 ere Hestene blevne lange og slangeagtige, medens Benene ere ganske korte. Fremdeles viser: 119 to siddende, hornede Mænd, som holde en Øxe i fremstrakt Haand, dertil en større, staaende Mand m.v.⁵ Endelig har Rage-

112. $\frac{1}{4}$.113. $\frac{1}{4}$.115. $\frac{3}{4}$.114. $\frac{1}{3}$.

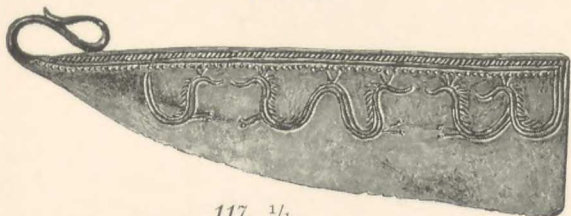
kniven: 120 midt paa Bladet et virkelighedstro Billede af et Skib med svingede Stevne, stærk Kjølførlængelse fortil og kortere bagtil og med Angivelse af Spanterne. Dette er den eneste ganske nøgterne Fremstilling, som foreligger af et Skib, vel at mærke forud for alle de kunstprægede Skibe, der ses i det paafølgende Tidsafsnit. Langs den stumpe Del af Ægsiden har Kniven en ligeledes naturlig tegnet Forpart af et Skib, paa samme Sted, hvor mange andre Knive, f. Ex.: 116, have et Sving med Dyrehoved. Mulig har dette mindet en Kunstarbejder om Skibet, og han er saaledes blevet ført til at tegne et virkeligt Skib. I hvert Fald maa en enkelt Mand

have faaet den Tanke ved Siden af det andet, der i denne Tid forsøgt paa Knivene, at afbilde et Skib; men derved gav han Kunsten et Billede at arbeide med, og i rigt Maal blev dette benyttet, som dette ses allerede her: 119, men navnlig i det følgende Afsnit.

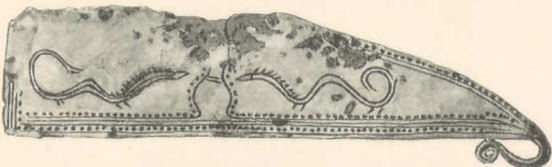
En Tilbagegang i Prydkunsten var det derimod, at Indlægningen efterhaanden ganske gik tabt. Den afløstes af let indslagne Mønstre, dog ikke nye, men navnlig de forud anvendte Buer paa Række og Kredse, blot anderledes udførte end forhen, nemlig ved flere jævnsides gjentagne,

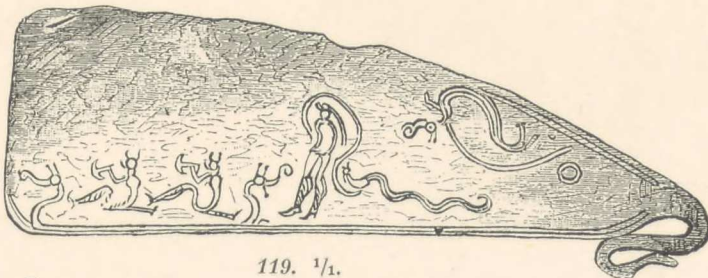
116. $\frac{1}{1}$.

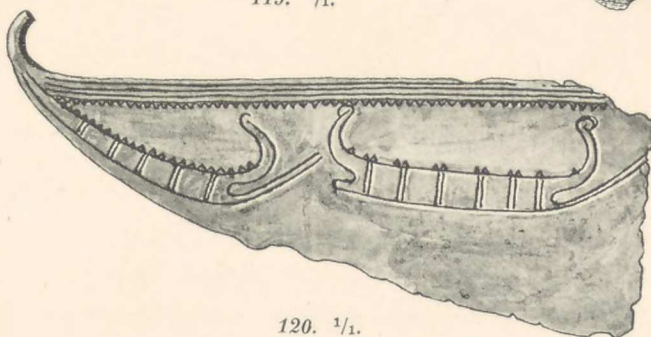
117. $\frac{1}{1}$.

118. $\frac{1}{1}$.

119. $\frac{1}{1}$.

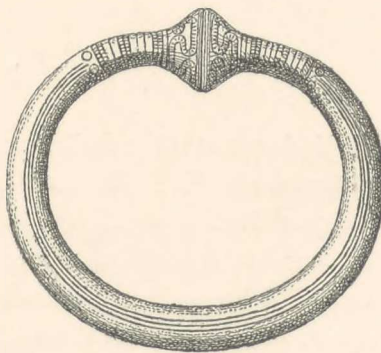

120. $\frac{1}{1}$.

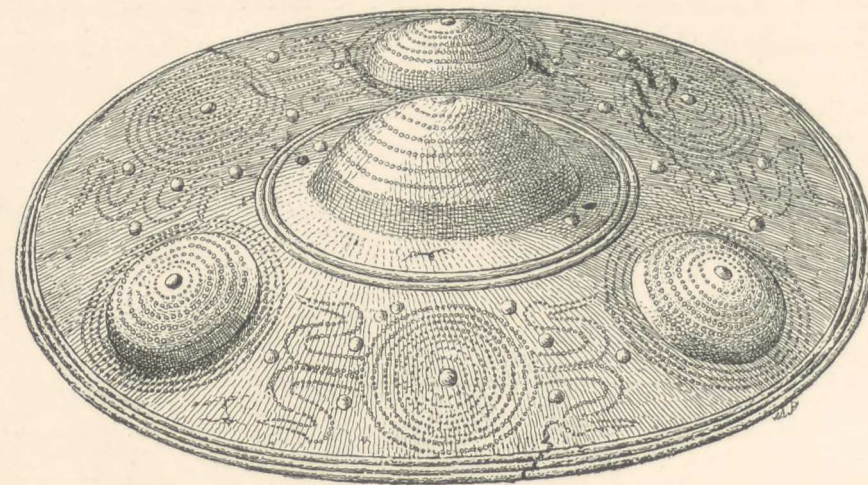
fine Linier almindelig ledsagede af en Punktrække. En væsenlig anden Prydkunst er dette, vidt forskjellig fra den nærmest forudliggende, men endnu kun Begyndelsen til, hvad der rigt udfolder sig i den paafølgende Gruppe. Medens Formkunsten i denne Tid paa mange Punkter førtes til en Høide, hvor der maatte standses, saaledes at intet gik over til Eftertiden, viser Prydkunsten en broget Blanding af gammelt og meget nyt, der senere blev fortsat. En uensartet og urolig Prydkunst, uden sluttet og fast Grundlag, øvedes i denne Tid, der saaledes ikke kunde efterlade Arbeider af større Værd.

Af de anførte Forhold fremgaar det, at Bevægelsen i Kunsthaandværket var hjemlig i sin Grund, et Udtryk for Virksomheden paa dette Omraade; det ældre var fuldt udnyttet, og noget nyt maatte søges. Imidlertid have ogsaa Forbindelserne med Udlandet havt en stor Betydning. Om disse vidne talrige indførte Sager, saavel store og værdifulde, saaledes Bronzeskjolde, tyndtdrevne Bronzevaser og Spande, dertil mindre Skaale, mere end 30 Guldkar, Flasker, Skaale og Bægre, som ogsaa almindelige Brugssager, Bidsler og Bronzeplader til Hestetøi, Øxer med Skaftlapper og Knive med ind- og udbuet Ryg⁶.

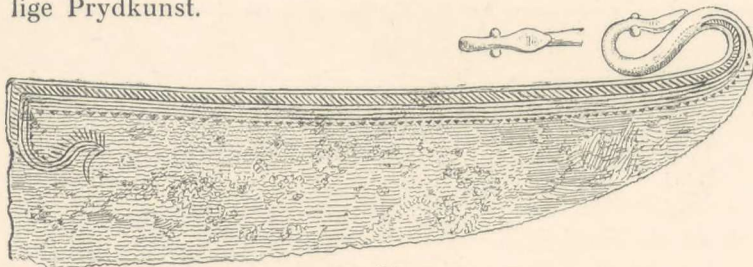
Og at det ikke blev ved Tilførslen af Fremmedsager, dette ses af, at forskjellige Træk optoges i den hjemlige Prydkunst. Det paa egen Maade frem- og tilbagebøiede Baand, der ses paa Armringe af Guld med oval Bøile, som ender i brede, hinanden mødende Udvidelser prydede med denne Baandlægning⁷: 121, fremdeles paa Bronzer, f. Ex. Sværdgrebet: 108, og udskaaret paa egne Benstykker⁸: 122, alt danske Arbeider fra denne Tid, findes tilsvarende i franske Bronzealders Fund og lignende i Schweiz og Ungarn, hvorhen det er kommet over Italien⁹. Oprindeligt udgaaet fra Grækenland¹⁰ blev det i d. 7. Tidsafsnit indført i Norden og videre ind-

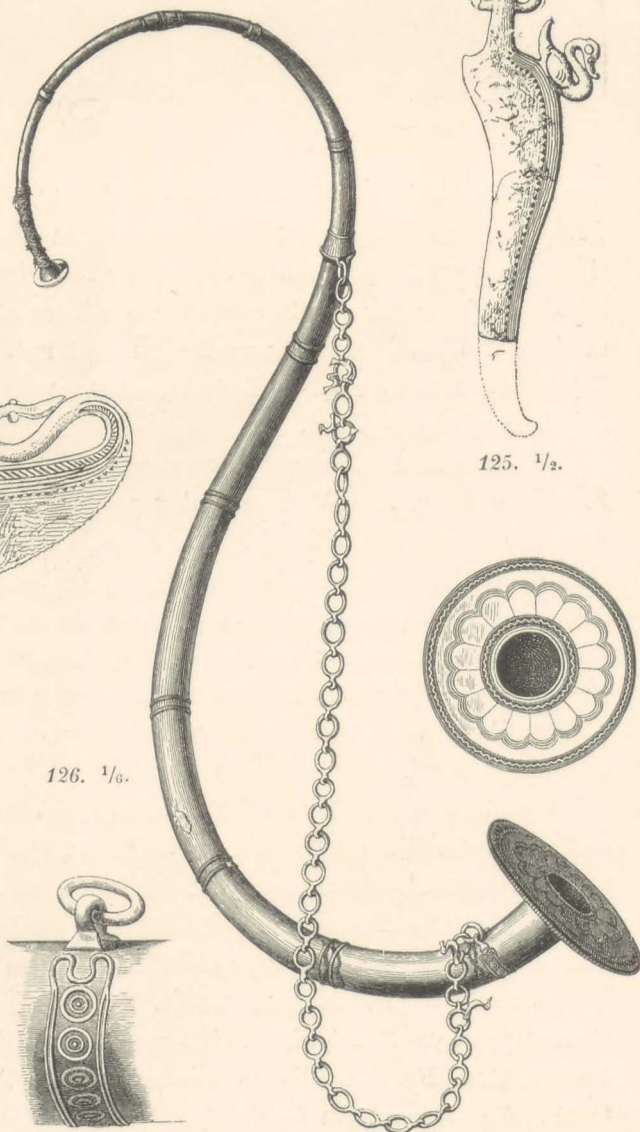
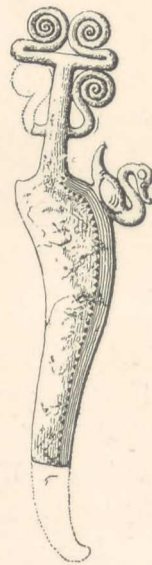
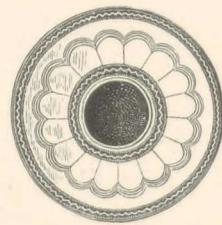
121. $\frac{1}{2}$.

122. $\frac{1}{2}$.123. $\frac{1}{4}$.

Fuglen allerede i 5. Tidsgruppe, se S. 23; men nu har det fremmede Billede en fast Plads i det hjemlige Arbeide, mellem Ornamenterne paa Bronzekar¹³, ved Ryggen af Knive: 125 og paa Bærekjæden ved et Par Bronzelurer, der efter Mønstrene paa Pladen om Lydaabningen ere fra denne Tid: 126. Det fremmede, der oprindelig var udgaaet fra Grækenland¹⁴, trængte da dybt ind i den hjemlige Prydkunst.

124. $\frac{1}{1}$.

Endog paa et enkelt Lerkar: 127 have de fremmede Fuglebilleder faaet Plads; de staa paa Række rundt om Karret. Under Øret er der fremdeles, mellem Bølge-Ornamenten til begge Sider, indridset tre Menneskebilleder, delvis stærkt medtagne af Tiden; to af dem staa saa nær hinanden, at Benene krydses. Tilsvarende Billeder, ligesaa raat og skematisk indridsede, ses paa andre Lerkar, der vistnok ere fra denne Tid, i al Fald fra den yngre Bronzealder¹⁵. Først her, langt

126. $\frac{1}{6}$.125. $\frac{1}{2}$.

ned i Bronzealderen, findes der Arbejder i Ler at omtale. Kun ganske faa Lerkar have nemlig fra den ældre Bronzealder, fra den yngre Tid derimod vel en stor Mængde, men mest Gravurner. Kun undtagelsesvis ornamenterede og da tarvelig frembyde de imidlertid intet af kunstnerisk Betydning¹⁶. Meget betegnende er dette; Lerkarrene vare Hjemmearbejde i ringe Stof, der hverken saaledes som Metallerne indbød til kunstnerisk Behandling eller let kunde komme under Indflydelse udefra.

Langt videre end til de omtalte Enkeltheder strakte sig imidlertid i dette Tidsafsnit Paavirkningen udefra. Det at flerliniede, let indslagne Mønstre paany, som i Bronzealderens første

127. 1/2.

Tider, trængte frem og bleve eneherkende, ogsaa i den følgende Gruppe, skyldtes vistnok Samlivet med Folkene sydpaa, i Mellemeuropa og indtil Norditalien, hvorfra Tilførslen af Bronzesager udgik. Der findes i Virkeligheden en stor, almindelig Overensstemmelse mellem dette nordiske og den senere Bronzealderes Prydkunst i Ungarn og vestpaa indtil Frankrig, ligesom nordpaa indtil vore Egne. Gjennemgaaende træffes Mønstre med tættrukne, fine Linier, Kredsfelter, Halvkredse og Buer indenfor hinanden, alt dette ofte ledsaget af Punktrækker, hvad der ogsaa er Grundtrækkene i den her fremkommende og i 8. Tidsgruppe videre udviklede, nye Stil. Den stemmer med den almindelige Prydkunst omkring i Landene sydpaa, der overalt var fremkommen paa det samme Grundlag som de ældste Liniemønstre i Norden. Det synes at være dette ældste Fællesskab, der nu paany gjør sig gjældende ved Begyndelsen af den yngre Bronzealder i Norden. Et indre og et ydre Forhold har samvirket her; den tidligere Stil var ført til det yderste, og det blev da udefra, at Grundlaget optoges for det nye, der maatte komme. I langt større Omfang, end det er paaviseligt i det enkelte paa Oldsagerne, aabnedes Norden i denne

Tid for Indflydelser sydfra, baarne af en Bevægelse, der yderst udgik fra Italien. Ikke blot ved de indførte Sager kan imidlertid det nye være indkommet; tillige maa det være hidført ved personlige Berøringer fra Folk til Folk og i Forbindelse med Handelssamkvem for Tilførslen af Metaller til Norden og Langreiser sydpaa for Ravhandlens Skyld.

ANMÆRKNINGER.

1. Se Forordet og Aarb. f. nord. Oldkynd., 1914, 285.
2. Den eneste samlede Fremstilling af dette Tidsafsnit findes: Aarb. f. nord. Oldkynd., 1914, 285. Overhovedet henvises for 7. og 8. Tidsgruppe til Afhandlinger anf. St., 1909 og 1914.
3. Se Aarb. f. nord. Oldkynd., 1920, 134. 4. Anf. St., 137.
5. Om disse og lignende Billeder se Aarb. f. nord. Oldkynd., 1920, 140 og C. A. Nordman, i Oldtiden, Kristiania, VII, 197 flg.; fremdeles omtales her flere Billeder af Slinger.
6. Se Sophus Müller, Ordning af Danmarks Oldsager, Bronzealderen, 161, 182, 183, 280, 281, 343, 356—361, 362 b, 363, 397. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1914, 294, 305, 306, 329.
7. Om denne Form se Sophus Müller, Ordning, Bronzealderen, 401. 8. Anf. St., 233.
9. F. Ex. Chantre, Age du bronze, Pl. 28, 48. Gross, Les Protohelvètes, Pl. 33. Keller, Pfahlbauten, 1. Bericht, Pl. 5; 5. Bericht, Pl. 13; 6. Bericht, Pl. 3. Pič, Čechy předhistorické, II, Pl. 28.
10. Milchhöfer, Die Anfänge der Kunst, S. 13.
11. A. P. Madsen, Afbildninger, Bronzealderen, II, Pl. 24 og 27.
12. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1920, 134. 13. Sidst anf. St. og Nord. Fortidsminder, I, Pl. 19.
14. Jfr. Verdenskulturen, II, 76 og 88.
15. Oldtiden, Kristiania, VII, 199—203. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1916, 230.
16. Sophus Müller, Ordning af Danmarks Oldsager, Bronzealderen, 234—275.

AFBILDNINGERNE.

89. Nim, Nim Herred.
90. Øgemose, Kirkendrup, Odense Herred. A. P. Madsen, Afbildninger, Bronzealderen, II, Pl. 21.
91. Brandlund, Nørvang Herred. 92. Risegaard, Aaker Sogn, Bornholms Sønder Herred.
93. Billeslø, Haarslev Sogn, Skovby Herred. A. P. Madsen, Anf. St., II, Pl. 29.
94. Som 90. Anf. St., Pl. 22.
95. Snekkerup, Vester Flakkebjerg Herred. Sophus Müller, Ordning, Bronzealderen, 371.
96. Krogsbølle Sogn, Skam Herred. Anf. St., 369. 97. Underup, Holbo Herred. Anf. St., 77.
98. Sjælland. Anf. St., 206. 99. Sperrestrup, Lyng-Frederiksborg Herred. Anf. St., 378.
100. Seden, Aasum Herred. Anf. St., 379. 101. Visborg, Hindsted Herred. Anf. St., 212.
102. Lydsø, Holbo Herred. Anf. St., 213. 103. Ukjendt Findested. Anf. St., 214.
104. Billeslø, Haarslev Sogn, Vester Flakkebjerg Herred. Anf. St., 373.
105. Eilby, Skovby Herred. Anf. St., 374. 106. Som 90 og 94. Anf. St., 375.
107. Ukjendt Findested. Anf. St., 377. 108. Nebel, Boeslunde Sogn, Slagelse Herred. Anf. St., 171.
109. Horbelev Sogn, Falsters Nørre Herred. Anf. St., 92. 110. Ods Herred. Anf. St., 180.
111. Tusse, Tusse Herred. Anf. St., 172. 112. Gaverslund Sogn, Holmans Herred. Anf. St., 154.
113. Løve, Løve Herred. Anf. St., 184. 114. Boeslunde, Slagelse Herred. Anf. St., 357.
115. Veterslev, Ringsted Herred. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1920, 137.
116. Sennels, Hillerslev Herred. Anf. St., 140, Fig. 8. 117. Vammen, Nørlyng Herred. Anf. St., Fig. 9.
118. Sandsynligvis Jylland. Anf. St., 141, Fig. 10.
119. Vestrup, Gislum Herred. Oldtiden, Kristiania, VII, 204.
120. Viemose, Kallehave Sogn, Baarsø Herred. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1920, 144. A. P. Madsen, Afbildninger, Bronzealderen, I, Pl. 24.
121. Slotsbjergby, Slagelse Herred. Sophus Müller, Ordning, Bronzealderen, 401.
122. Jylland. Anf. St., 233. 123. Ukjendt Findested. Anf. St., 363.
124. Sevel, Ginding Herred. Anf. St., 188. 125. St. Rørbæk, Ølstykke Herred. Anf. St., 284.
126. Maltbæk, Malt Herred. Anf. St., 368 og Mémoires des Antiquaires du Nord, 1866—71, 136.
127. Føvling Sogn, Malt Herred. Verdenskulturen, II, 88.

128—163. OTTENDE TIDSGRUPPE. SLUTNINGSBLOMSTRINGEN.

Paa det forud givne Grundlag og med de Midler, som dermed stode til Raadighed, skabtes endnu en Gang en ny Stil, den sidste indenfor Bronzealderen. Fuldt saa egenartet og hjemlig præget var den som noget tidligere, dertil mere opfindsomt afvejlende og med et fyldigere Indhold af Kunst, overlegen dygtig og rask i Behandlingen af Enkelthederne, men uden den gamle punktligt Nøiagtighed, jfr. Titelbilledet: 52. Saare fjærr fra Begyndelsens ædle Strengthed var det en sidste, svulmende Blomstring.

At den tilhørte et eget Tidsafsnit, vides, bortset ogsaa fra, hvad selve Kunsten derom tydelig siger, fra en talrig Række større Fund, hvori de herhen hørende Sager foreligge ved Siden af hverandre, men ikke hvad der hører til den forudgaaende eller den paafølgende Gruppe, kun at der som i Prydkunsten og Formerne saaledes ogsaa i Fundene ses Forbindelser baade fremad og tilbage. Det er et helt Stilforløb, som foreligger i denne Gruppe, fra dets Udspring til dets Afslutning, men som det oftest er Tilfældet, kun paa Høidepunktet fremtrædende med fuld Klarhed. Ældre og yngre Sager kunne vel adskilles indenfor de forskellige Rækker; men saaledes blandede ere de, at en almindelig Deling af dette Afsnit ikke kan gennemføres; dertil var Tidslængden for kort og den kunstneriske Bevægelse for hurtig fremadskridende, sandsynligvis gennem nogle Generationer, det skulde antages et hundrede Aar.

Fra Stilens Høidepunkt ere Bronzekar som: 128 og 129. Ved den ældre Form, af 7. Gruppe, er der foregaaet den Forandring, at Underdelen er stærkere udhælvket; tillige er Størrelsen ofte betydelig forøget, indtil et Maal af 33 Cm. fra Yderpunkt til andet. Ganske tyndt støbte og i Et, uden Sammenføjninger, ere de af et fortrinligt Arbejde, som vor Tid vanskelig kunde yde. Paa tilsvarende Maade ere de Smykkeplader, der ligesom i de forudliggende Fund ofte ledsage Bronzekarret, jfr.: 93, 94, forandrede i Formen, idet de ere høit hvælvede og helt igjennem udvidede, f. Ex.: 130. Saaledes ogsaa Bøilenaalene: 131, jfr. de ældre: 98—100. Bøilen bliver udvidet ved Midten, og Endepladerne hvælve sig stærkt, ligesom ogsaa Størrelsen tiltager; Pladerne kunne naa en Bredde af 15 Cm. Hermed afsluttedes Fremstillingen af denne Form, der kan følges Skridt for Skridt fra den 3. Tidsgruppe af, gennem et halvt Aartusinde.

Ved disse Bøilenaale ere Ornamenterne ophøiet støbte, hvad der ogsaa ses ved andre Former fra denne Tid¹, ligesom det til en Begyndelse allerede viser sig i 7. Tidsgruppe, jfr.: 100. Hovedsagelig er dog Prydkunsten nu som tidligere udført ved fin Punsling, særdeles fyldig udviklet og afvejlende. Gjennemgaaende dannes Mønstrene af Baand med jævnsides fintrukne Linier; dette er det, som giver Prydkunsten dens Hovedpræg. Men umiddelbart slutter dette sig til, hvad der saaes i den forudgaaende Gruppe; kun tiltage Baandene i Bredde, og de beherske fuldstændig Mønstrene. En videre, hjemlig Udvikling er heri umiskjendelig, men paa den anden Side ogsaa en tiltagende Overensstemmelse med det mellemeuropæiske, særlig det ungarske Bronzearbejde. Denne Hovedretning i Prydkunsten at danne Mønstrene af brede Liniebaand er ganske ensartet i Norden og i den ungarske Bronzealders Kreds².

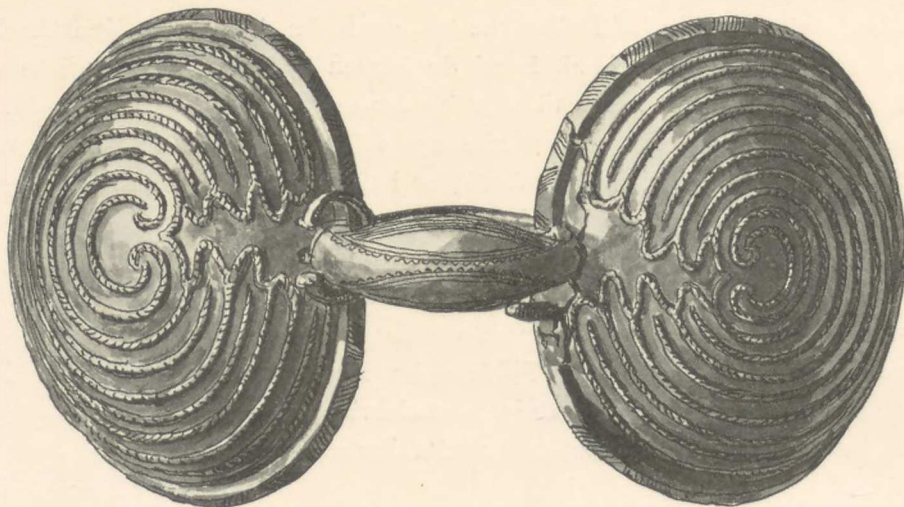
Let gjenkjendeligt som knyttet til den forudgaaende Gruppe er det frem- og tilbagebøiede Baand, der har en fast Plads under Bronzekarrenes Munding, se: 128, men ogsaa findes paa andre Sager. Mønstret er som tidligere, se: 121 og 122, men nu dannet af Liniebaand, hvad der ogsaa træffes i Mellemeuropas Bronzealder³, intetsteds dog saa ofte og saa sikkert anvendt som i Norden.

130. 1/4.

Umiddelbart udgaaet fra det ældre er den smukke, fortsatte Bølgerække: 132. Allerede paa Bronzekar, der høre til Fund af 7. Gruppe, ses en Begyndelse hertil, idet Smaabuer eller kort bøiede Arme udgaa fra Buerækkens Spidser. Dette ogsaa paa flere enkeltvis fundne Kar, der i Formen ikke fjærne sig sonderlig fra de ældre.

Mønstret dannes af den ældre Buerække, men med Spidserne løbende ud i videre bøiede Arme: 133. Ofte ledsages Tegningen af Punktrækken paa ældre Vis. Ved deres Enkeltheder angive disse Mønstre med al Tydelighed, at den flerliniede Buerække er det ældre af 7. Gruppe og, at de smallere, fra Spidserne udløbende Baand ere et yngre, tilføiet Træk. Følgelig er Om-

131. ²/₃.

dannelsen af Mønstret hjemlig og nordisk; men atter her er der dog en nøie Overensstemmelse med Bronzernerne fra den ungarske Kreds, paa hvilke lignende Buer og fortsatte Bølgerækker ere meget fremtrædende⁴.

Almindeligt er det, at Buerækkens Spidser løbe ud i dobbelt bøiede Sving: 134. Ogsaa dette er overtaget fra den forudgaaende Gruppe, hvori dette Sving, endende i et Dyrehoved, allerede var indarbejdet. Oprindelsen er altsaa det italiske Fuglehoved med den krummede Hals. Endnu i denne Tid ses Dyrehovedet af og til, se: 134, eller der er bevaret nogle Enkeltheder deraf, f. Ex. alene Dyrehovedets to Øren. Men oftest er der her kun et Kunstsving, der var meget yndet og ses overalt. Dette Mønster er altsaa en hjemlig Dannelse og ses heller ikke sydpaa.

Dette gjælder ogsaa om det smukke og ofte anvendte Mønster: 135. Naar de mod hinanden vendende Spidser i Buerækkerne bleve forskudte for hinanden, maatte det ligge nær at forbinde dem til begge Sider med det omtalte, meget anvendte Kunstsving. Dette Mønster forekommer som anført ikke udenfor den nordiske Kreds.

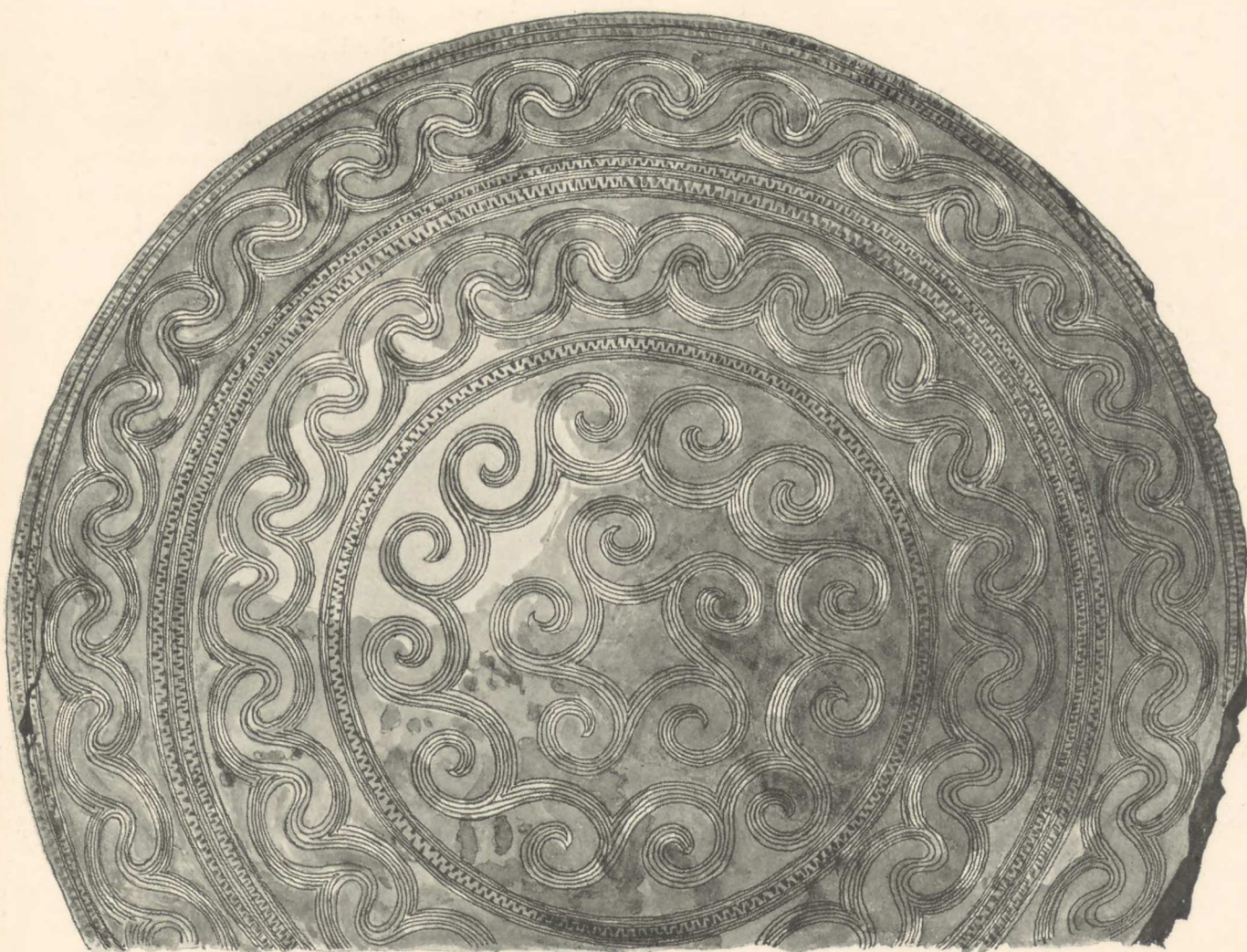
Ogsaa ved et andet smukt sammensat og paa Bronzekar ofte gjentaget Mønster, se: 129, har det sikkert været de to Buerækker med Spidserne vendende mod hinanden, der gave Grundlaget. Naar Spidserne forenedes med eet, ikke som ved det sidst omtalte Mønster med to af de sædvanlige Sving, var det nye Mønster dannet.

Der findes ogsaa andre Mønstre, som øiensynlig ere udgaaede fra Buerækken, men kun forekommende paa enkelte Kar, saaledes: 136, der minder om Tegningen paa ældre Kar; men her er der indlagt et forbindende Sving mellem de udløbende, bøiede Arme. Det yngre, mere sammensatte Mønster er sikkert udgaaet fra det ældre simple.

Ved nogle Kar ses de almindelige Kunstsving paahæftede Grundmønstret uden indre Forbindelse med dette. De kunne løbe langt ud, og det ene Sving hæftes paa det andet: 137; her findes der endnu Dyrehoveder, men af ny og forvansket Form. Hvad der foreligger af denne

128. $\frac{2}{3}$.

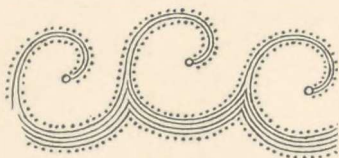
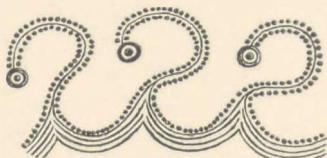
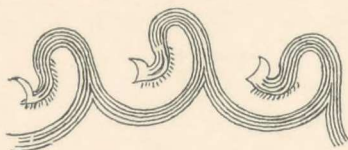
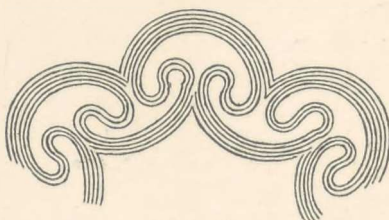
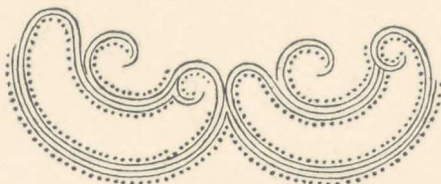
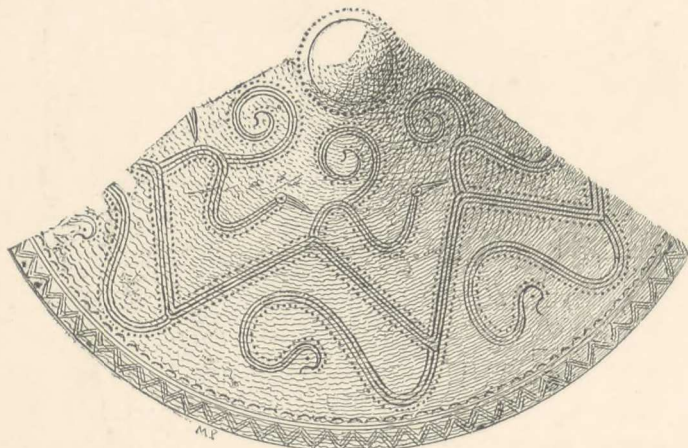
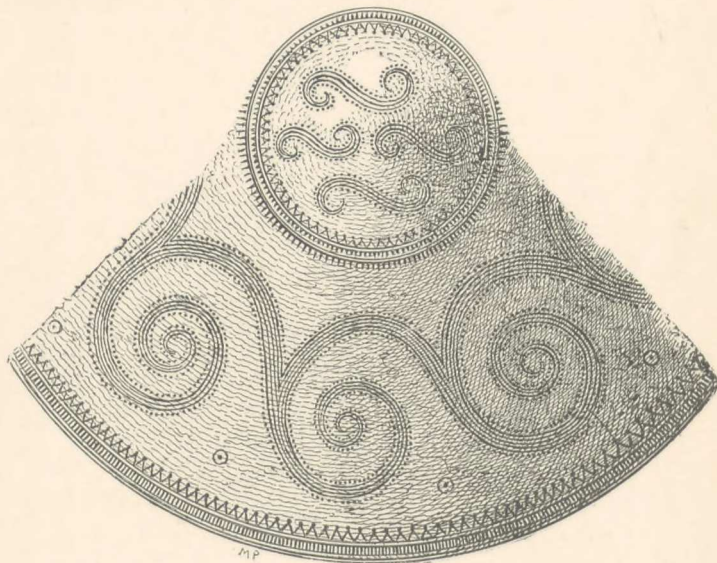
129. $\frac{2}{3}$.

Art, har Tilfældighedens Præg; det maa betegnes som Udartning, fremkaldt af Ønsket om at fylde Pladsen. Paa forskellige andre Sager spiller denne Tilføielse af Sving hængte i hinanden en endnu større Rolle og faar en betydelig Interesse ved, at der i den ungarske Bronzealder ses

noget tilsvarende, kun endnu mere tilfældig anvendt i uregelmæssige Sammenstillinger⁵. Stilens Udvikling gik i Ungarn i samme Retning som i Norden.

Kun paa enkelte Kar: 138, men ofte paa andre Sager, ses et særskilt, kort Baand, hvis Ender afsluttes i det almindelig forekommende Sving og med eller uden Dyrehoved. Dette er kun et løsrevet Stykke af det fortløbende Ornament og maa henføres til den langt fremskredne Stil og dens Forfald.

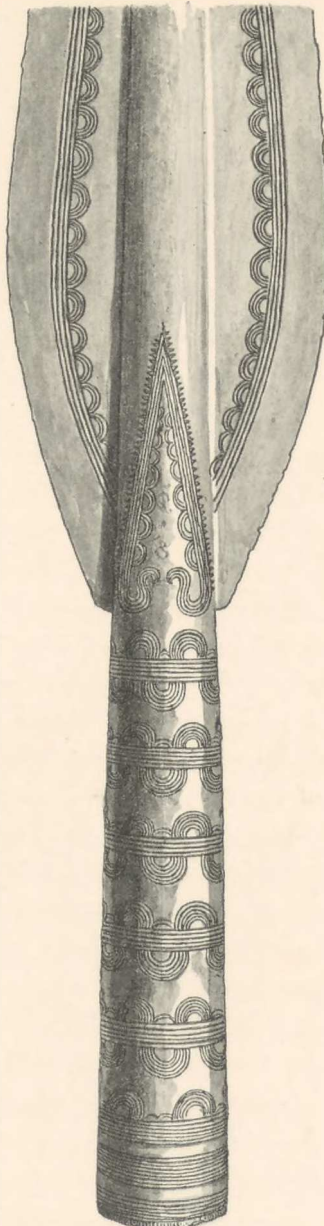
Paa Bronzekarrenes øvre Kant, under Mundingsranden, ses oftere et Mønster af ganske anden Art end de foregaaende, se: 128, jævnlig ogsaa forekommende paa andre Sager. Smaa Halvkredse, mere eller mindre udfyldte med andre tætstillede Halvkredse, staa paa Række langs et retløbende Baand og modstaaende en tilsvarende Række Halvkredse; den nærmere Sammenstilling er saaledes, at Buerne danne et frem- og tilbagebølgende Baand. Som andre Grundmønstre kan dette dels følges tilbage i Tiden paa hjemlig Grund, dels ud til den fjærne Bronzealder i Mellemeuropa. I den forudgaaende, 7. Gruppe træffes nemlig det samme, men i simplere Form⁶, uden den indre Udfyldning af Halvkredsene, der i 8. Gruppe ofte er fuldstændig, og det skulde da siges, at det senere Mønster skyldes det fortsatte hjemlige Arbeide. Men i den fremmede Bronzealder ses den samme baade simplere og fyldigere Form af Mønstret⁷, og at der paa dette Punkt er et virkeligt Fællesskab mellem det nordiske og det fremmede Bronzearbeide, dette viser den danske Spydspids: 139 sammenholdt med fremmede, fra Schweiz og Frankrig⁸. Disse sidste have, ligeledes paa Spydenes Dølle, de op- og

132. ²/₃.133. ²/₃.134. ²/₃.135. ²/₃.136. ²/₃.137. ²/₃.138. ²/₃.

nedadvendende Halvkredse, og, hvad der udelukker, at dette kunde være en tilfældig Overensstemmelse: nederst paa Bladets hvælvede Midte ses den samme høit fremskydende Trekant som paa det danske Spyd. Indført er dette Stykke dog ikke, tværtimod paa iøinefaldende Maade mærket som nordisk Arbeide ved det ægte hjemlige Kunstsving nederst i Trekanten. Samme Mønster med modstillede Halvkredse anvendtes saaledes i Nordens og i Mellemeuropas Prydkunst, og en videre Overensstemmelse findes der ved den enkelte Række af lignende smaa, tæt udfyldte Halvkredse, som de ofte ses paa denne Tids Bronzer i Norden og ganske tilsvarende i Mellemeuropa. Fremdeles saaes dette Fællesskab ogsaa ved flere foran, S. 37, omtalte Mønstre.

Paa en umiddelbar Efterligning af det fremmede kan dette Fællesskab dog ikke bero. Norden havde i denne Tid sine egne særprægede Bronzer, for største Delen af ganske eiendommelig Art, og sin egen Prydkunst. Desuden er det ved en Række Mønstre foran paavist, at de gaa tilbage til det ældre givne og ere fremkomne ved kun smaa Tilføielser og Udvidelser. Den nye Stil er da ægte nordisk, dannet og fremkommen her, med en Række Mønstre, der ikke findes andetsteds. Men paa den anden Side er der dels i selve Grundlaget, de flerliniede Baand, dels i enkelte Mønstre og først og fremmest i hele Stilpræget en stor Overensstemmelse med det fremmede i Mellemeuropa. En Optagelse maa da have fundet Sted, men dette ikke ved simpelt Laan fra indførte Sager; saadanne ere vel fremkomne, men ikke i det Antal eller af den Art, at det fremmede kunde være indkommet alene ved dem. Af ornamenterede Sager fundne i Norden, hvorfra Mønstre kunne være optagne, kan der kun anføres nogle Sværd, der have de omtalte fyldte Halvkredse⁹. Fremdeles er det fremmede i den Grad sammenarbejdet med det hjemlige og paa saadan Maade ompræget, at det maa siges at være fuldt nordisk. Rettet maatte Forholdet betegnes som et Fællesskab i Kunst og Arbeide, men saaledes at Norden hævdede baade Egenart og Selvstændighed. Prydkunsten hørte ind under samme videre Kreds som Mellemeuropas, men indtog en udpræget Særstilling. Hvorledes dette Forhold er fremkommet, lader sig imidlertid ikke bestemt paavise. Det væsentlige maa have været Samkvem mellem Befolkningerne og personlige Forbindelser, ogsaa sikkert paa Langreiser for Handelens Skyld. Bronze og Guld skulde jo bestandig tilføres Norden, og Ravet havde fremdeles Betydning sydpaa.

Mærkeligst ved hele dette Forhold er dog det, at Fællesskabet udnyttedes saaledes i Norden, at Kunstvirksomhed og Bronzearbeide gennem den 7. og 8. Gruppes Tid bragtes op til en større Høide end noget Sted sydpaa. Enkelte nordiske Bronzesager ere fundne i Sydtyskland, Schweiz og Frankrig¹⁰ og kunne paa den fremmede Grund have havt en Tiltrækning for Kunstens Skyld. Men intet, der kan jævnstilles Spydspidsen: 139 eller de bedste af Bronzekarrene og Smykkerne af 8. Gruppe, enten som Bronzearbeide eller som Prydkunst, er fremkommet i Landene sydpaa. Dette er tredie Gang i Oldtiden, at der under Fællesskabet med fjærne Lande sydpaa er i Norden fremkommen en kunstnerisk Blomstring, der hævdede sig over, hvad der frembragtes i de Lande, hvorfra de grundlæggende Indflydelser udgik. Første Gang var det i Stenalderen, da der paa Grundlag af Lerkararbeidet i de vestlige Middelhavslande skabtes en nordisk Prydkunst i Leret,

139. 1/1.

som frembragte Arbeider, der have et høiere Kunstværd end noget tilsvarende fra alle Landene nord for Alperne¹¹. Dernæst i den ældre Bronzealder, da der under Indflydelse af Kunsten i Egne nordlig om Adriaterhavet fremkom en Spiralstil i de gammeldanske Egne af det ædleste Præg og atter af høiere Værd end alt, hvad der under Bronzealderen fremstilledes norden for Alperne. Nu for tredje Gang var det Forbindelsen med Mellemeuropa, baade mod Øst i de ungarsk-østerrigske Lande og mod Vest i Schweiz og Frankrig, der frembragte en ny Kunststil af høiere Værd end noget i de Lande, hvorfra de grundlæggende Indflydelser udgik. Forudsætningen for denne sidste Blomstring af Kunsten i Norden var ikke blot den fra gammel Tid nedarvede kunstneriske Kultur med det Indhold, den rummede i den nærmest forudgaaede Tid, men ogsaa den Kunst, som dengang fandtes i Mellemeuropa og Norditalien, der atter videre var paavirket fra sydligere, høiere staaende Lande.

Med hvor megen Ret der her tales om Kunststil, i hvilken Fylde den kom frem, i hvilken Grad den bemægtigede sig Bronzearbeidet og tillige, hvorledes de forskellige Muligheder, den bød, bleve fremfundne og benyttede, dette ses af de fyldig forhaanden værende Rækker af forskellige Sager. Ved enhver af disse fik den almindelige Stil og de fastslaaede Mønstre en bestemt Anvendelse. Det er, som om Tilpasningen af Mønstrene paa de forskellige Sager skyldtes en enkelt Kunstners Greb. I al Fald blev det overalt kun visse Sammenstillinger, der sloge an for bestandig at gjentages med kun mindre Afvigelser. Ornamentet er ligesaa fast som Formen, som vare begge een Skabelse.

Først de talrige Halsringe med aflange Plader ved Lukket, der hvilede mod Nakken, medens Bøilen vendte fortil ned mod Brystet¹². De ere af vexlende Størrelse, fra ganske smaa, der kun have kunnet passe for Børn, til en betydelig Størrelse, se: 140, med en udvendig Bredde af indtil 25½ Cm. Ligeledes have Pladerne og de Spiralslyngninger, der oftest lukke Ringen, en meget forskjellig Størrelse, indtil en Bredde i Pladerne af 8½ Cm. Naar disse ere smalle, ere de sædvanlig uden Ornamenten eller kun sparsomt prydede, hvorimod der paa Ringe med brede Plader altid findes en mere eller mindre rig Mønstring. Det ligger da nær at antage, at hine ere ældre, og at Størrelsen og Prydkunsten ere tiltagne med Tiden, hvad der i det hele ogsaa er rigtigt; disse Smykker, som saa meget andet i Bronzealderen, vise en Stigning i Behandlingen fra en ringe Begyndelse til et Høidepunkt. Utvivlsomt er Formen, som: 141—142 vise det, fremkommen ved, at man forsynede de simpelt vredne Halsringe, der lukkedes ved Hager eller smaa Spiraloprulninger, — en Smykkeform, der med ringe Forandringer anvendtes gennem hele Bronzealderen og ogsaa haves fra den 8. Gruppes Tid,¹³ — med smalle Plader ved Lukket, for at Ringen saaledes kunde hvile bedre mod Halsen; først derefter har man gjort mere ud af Pladerne og udstyret dem med Ornamenten. Dog kan dette ikke godtgjøres ved Fundene, idet mindre og uornamenterede Ringe træffes i samme Fund som de store og rigt prydede. Det Tidsafsnit, gennem hvilket dette Smykke anvendtes, har da ikke været saa langt, at man helt er kommen bort fra Begyndelsesformen. Disse Ringe ere særlig betegnende for 8. Gruppe.

Talrige Ringe fra alle Landsdele vise nøiagtig den Tegning, der ses paa Ringen: 142; den Kunstner, der skabte dette Mønster, har ret truffet Tidens Smag; men andet gjorde han ikke end at anvende dens Prydkunst smukt og rigtig. Ved Pladernes Ender satte han det indadbuede Baand, som mange Steder anvendtes; Midtbaandet lod han til begge Sider slutte i det sædvanlige Kunstsving. Senere end denne klare Anordning er Mønstret paa: 143, hvori Indbøiningen ved Enderne er delt i to særskilte Sving og tillige andre lignende ere tilsatte ved Midten; disse løst paahæftede Tilføielser komme med den fremskredne Stil. Kun eet andet Mønster træffes paa saadanne Ringe, nemlig den fortsatte Buerække; ved: 144 ses de fyldte Halvkredse, der møde paa saamange Sager fra denne Tid, og tillige anbragte paa begge Sider af et Midtbaand.

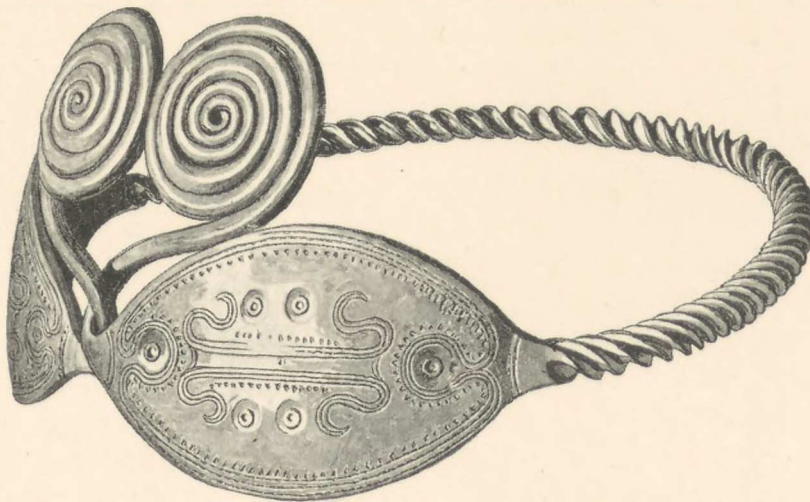
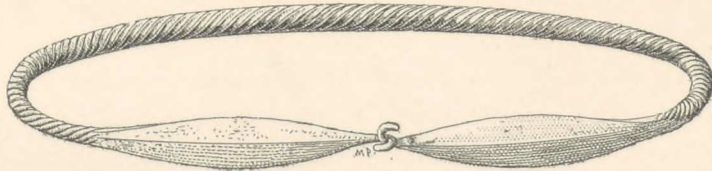
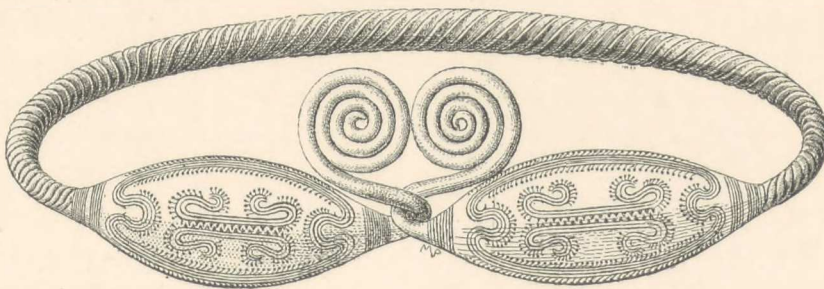
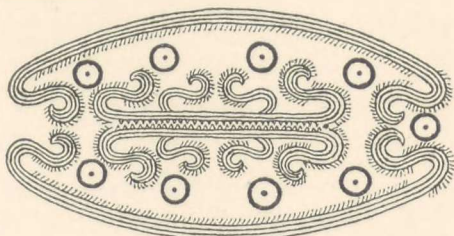
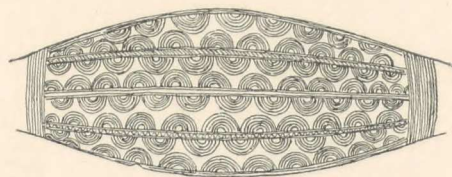
Prydkunsten kommer dernæst fyldig frem paa Toiletredskaberne. Pasning af Haar, Skjæg og Negle spillede en stor Rolle gennem hele den senere Bronzealder; de derved anvendte Red-

skaber nedlagdes almindelig i Gravene og haves derfor i meget stort Antal. Dog er det først under den rige Stiludvikling i 8. Tidsafsnit, at Kunsten ret bemægtigede sig disse Sager og da først og fremmest Rageknivene. De gjordes nu større end tidligere og have ofte Fladen rigt udstyret, først og fremmest med Skibsbilleder, der snart ere af klar og tydelig Form: 145 — her har Skibet Mast og Seil, og foran det ses en Fugl — snart i Gruppe: 146, der viser 5 mindre og større Skibe, snart helt gaaende over i Kunstsving: 147.

En mere begrænset Plads for Anvendelse af Prydkunst bød Niptangen, der i Gravfundene stadig ledsager Ragekniven, betydelig større dog end i Tiden forud, idet dette Redskab nu har en Længde af indtil 11 Cm. Det viser i rig Afvexling Tidens forskellige Mønstre, saaledes: 148, i korrekt Udførelse, 149, de udartende Sving, 150, det frem- og tilbagebøiede Baand. Tidens Stil som Helhed kommer frem paa det lille Toiletredskab som paa de store Bronzearbejder og af dens Mønstre saameget, som heldig kunde tilpasses paa Fladen; som ellers synes Prydkunst og Gjenstand at være en samlet Opfindelse, det bedste, der kan siges om saadanne Arbejder.

Saaledes rigtig tilpasset ses Prydkunsten ogsaa paa Knivene, særlig for hvert Slags, men i Tidens almindelige Stil. Den

lange, dobbeltæggede Toiletkniv: 151, der i Fundene følges med Ragekniv og Niptang, viser Høidepunktet i Behandlingen af en Form, der i den forudgaaende Gruppe foreligger talrig i mindre Størrelse og tarvelig udstyret med Ornamenten. Her derimod har Prydkunsten ogsaa bemægtiget sig disse Knive og udstyret dem med de for Pladsen passende, fine Buerækker. De eenæggede Knive: 152, ret et gennemarbejdet og eiendommelig nordisk Luxusstykke, have ligeledes Hovedformen given af Knive, der indførtes i den nærmest forudgaaende Tid, som lignende

140. $\frac{1}{2}$.141. $\frac{1}{2}$.142. $\frac{1}{2}$.143. $\frac{3}{4}$.144. $\frac{3}{4}$.

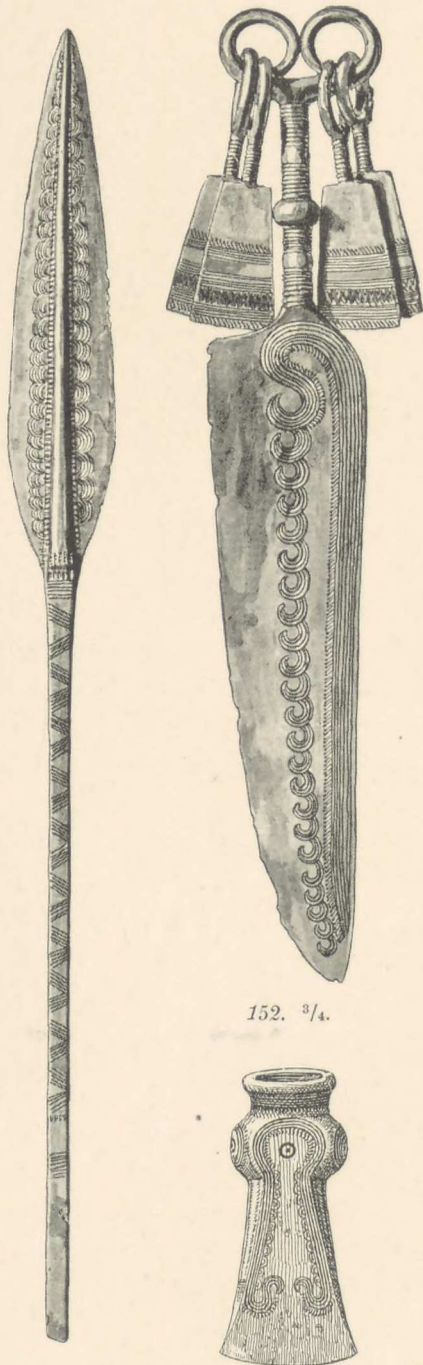
ofte forekomme sydpaa indtil Norditalien. Paa det bredere Blad var der Plads til Tidens forskellige Ornamenten. Undertiden træffes samme Mønstre ogsaa paa andre Sager, saaledes paa smaa, kunstfærdig udformede Øxer med Hulhed bagtil til Skaftet: 153; som de øvrige nævnte Sager maa de henhøre til Livets Luxusside.

Ellers holder Prydkunsten sig i dette Tidsafsnit borte fra Vaabnene, paa hvilke der i det hele anvendtes mindre Arbeide, dog at der af Spydspidser foreligger flere overordenlig store Pragtstykker, de største, som overhovedet haves, se: 139, der har en Længde af 57 Cm. Men Stridsøxer med Skaft hul foreligge overhovedet ikke, og kun indførte Sværd have helt bronzebeklædt Fæste¹⁴; nogen ny Vaabenform af Værd fremkom ikke.

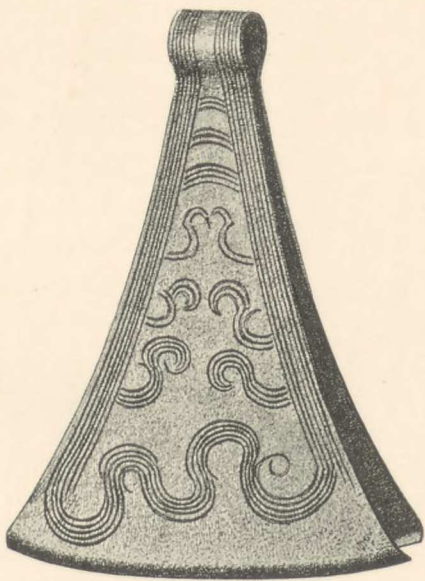
En stærk Modsætning danner dette til Forholdene i den ældre Bronzealder, da netop Vaabnene vare Tidens bedste Arbeider, paa hvilke al Kunst blev anvendt. Der maa her paa dette nye kunstneriske Høidepunkt have raadet en mærkelig forfinet Smag og en levende Sands for Stadsstykker, hvad der maatte begunstige Udviklingen af denne ubundet legende Prydkunst, der satte saa store Fordringer til Haandens sikreste Føring og forudsatte et Øie, der glædedes netop over den spinkleste Linie. Denne udprægede og bestemt fastholdte Stil har tilmed et eget Værd; den indtager en høj Plads blandt Alt, hvad der kan henregnes til den mest forfinede og fordringsfulde Prydkunst. Og saameget mere fortjener den al Opmærksomhed, som dens Hjemsted er de afsides nordiske Egne, og som dens Tid, efter hvad der er beregnet¹⁵, falder saa fjærnt som ved Midten af den første, fjærnere Halvdel af Aartusindet f. Chr.

Men ved Siden af den rige lineære Prydkunst findes kun lidet at nævne af Billedkunst. I selvstændige Arbeider, af hellig Betydning, viser den sig her i Landet kun ved to Udhugninger paa store Rullesten, anderledes end i de andre nordiske Lande, hvor de store, glatte Klippeflader gave Anledning til en rig Udvikling af Helleristningen. Her i Landet er derimod hidtil kun set en Gruppe Skibsbilleder, hvorover den hellige Sol: 154, og en fyldigere Gruppe med Skibe og Mænd, imellem to af dem Solbilledet: 155. Fremdeles høre vistnok til denne Tid de oftere forekommende Fodspor, der ogsaa ere af hellig Betydning¹⁶: 156.

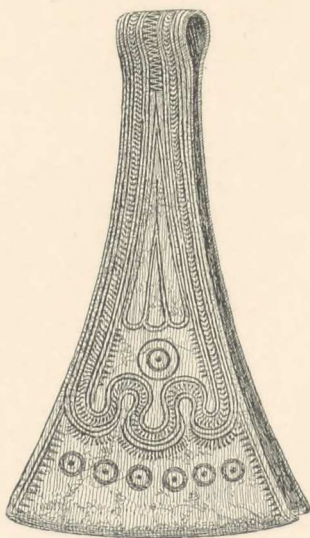
Hvad der iøvrigt raadedes over af Billedstof¹⁷, er helt indgaaet i Prydkunsten. Først og fremmest de nedarvede Dyrehoveder, ikke længere som da de først fremkom i 4. og 7. Tidsgruppe, naturmæssig formede, og ikke ved Rageknivens Skaft, hvor de gennem flere Tidsafsnit havde haft en fast Plads, men fuldstændig ornamentalt behandlede, saa at det oftest ikke kan afgjøres, om der tænkes paa Fugl eller paa Hest, og indføjede i Ornamentikens Liniebaand som Afslutning paa Snirkler og Sving og paa Skibsbilledets For- og Bagstavn. Disse Hoveder kunne blive af ganske phantastisk Form, næsten ukjendelige i et Kunstsving: 157. Dernæst almindelig Skibsbilledet, dette ogsaa ved dets første Fremkomst i 7. Tidsafsnit virkelighedstro fremstillet, jfr. 120, men her ofte mere eller

151. $\frac{3}{4}$.153. $\frac{1}{2}$.

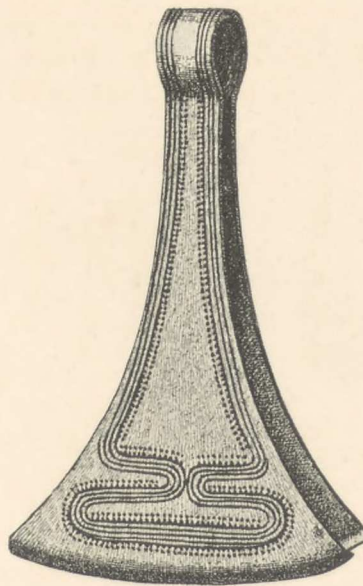
hoveder, ikke længere som da de først fremkom i 4. og 7. Tidsgruppe, naturmæssig formede, og ikke ved Rageknivens Skaft, hvor de gennem flere Tidsafsnit havde haft en fast Plads, men fuldstændig ornamentalt behandlede, saa at det oftest ikke kan afgjøres, om der tænkes paa Fugl eller paa Hest, og indføjede i Ornamentikens Liniebaand som Afslutning paa Snirkler og Sving og paa Skibsbilledets For- og Bagstavn. Disse Hoveder kunne blive af ganske phantastisk Form, næsten ukjendelige i et Kunstsving: 157. Dernæst almindelig Skibsbilledet, dette ogsaa ved dets første Fremkomst i 7. Tidsafsnit virkelighedstro fremstillet, jfr. 120, men her ofte mere eller

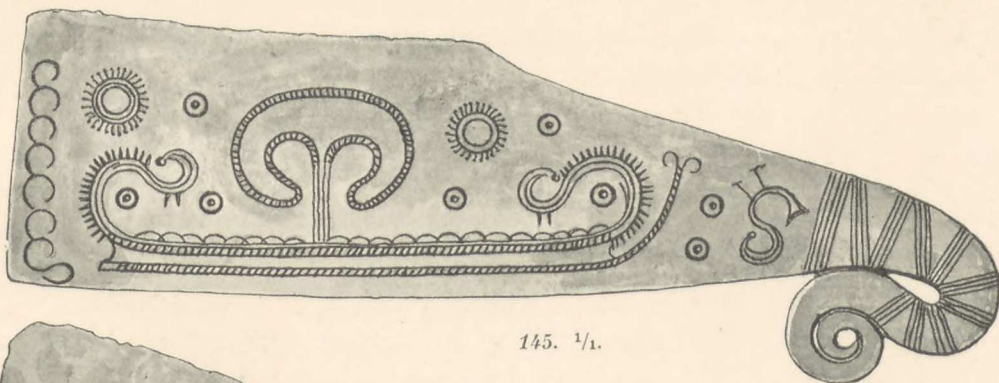
149. $\frac{1}{1}$.

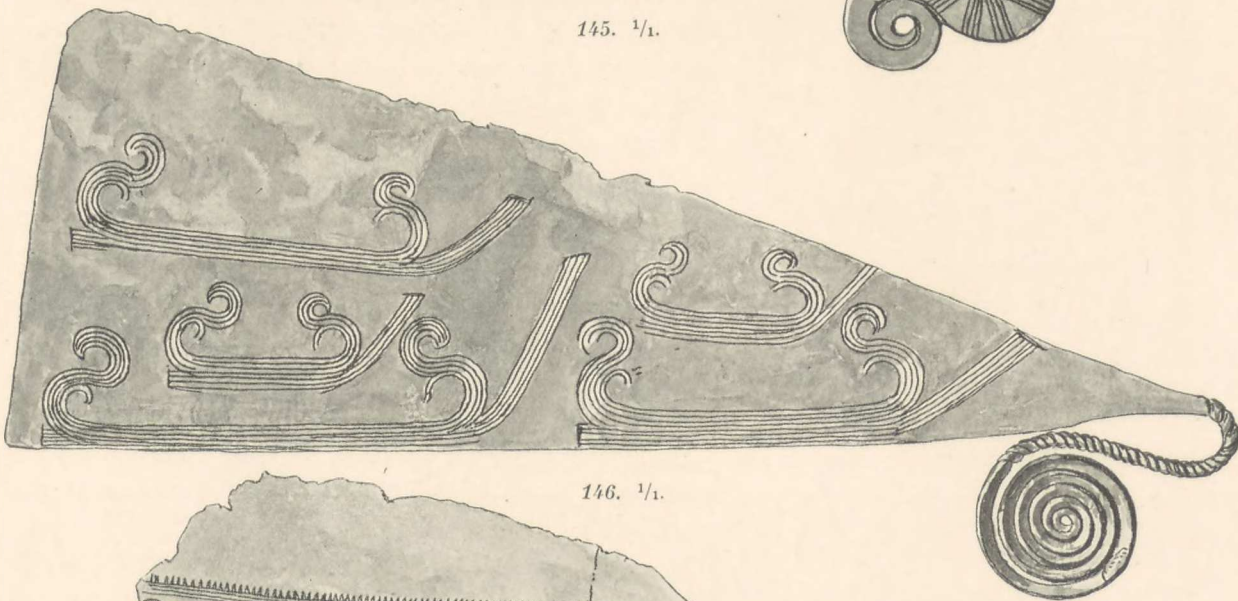
148. $\frac{1}{1}$.

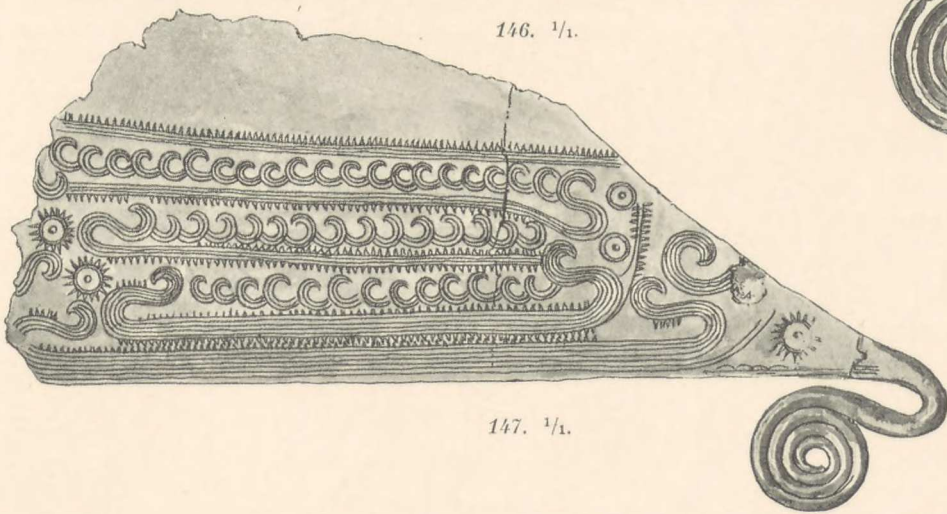
150. $\frac{1}{1}$.

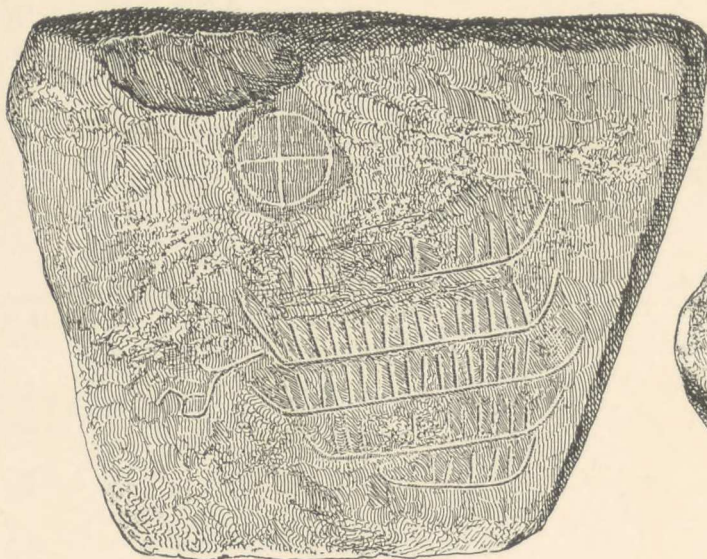
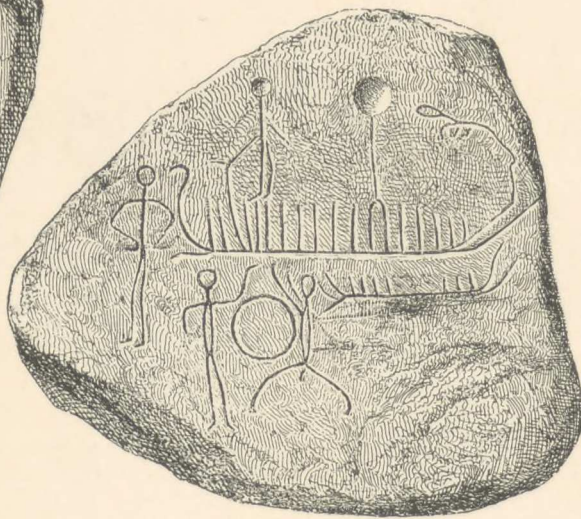
145. $\frac{1}{1}$.

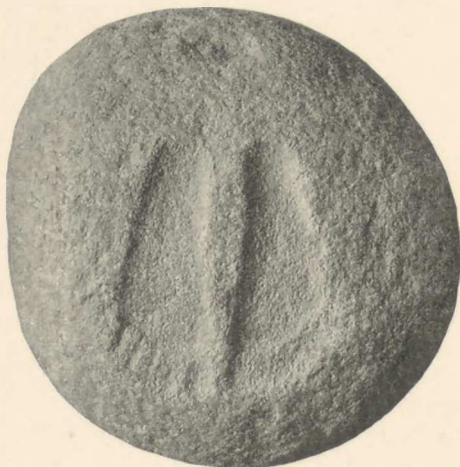
146. $\frac{1}{1}$.

147. $\frac{1}{1}$.

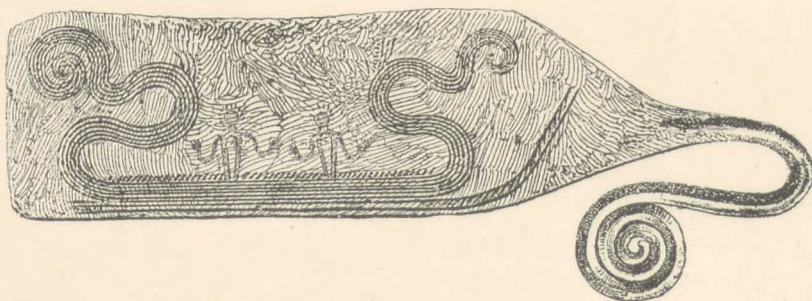
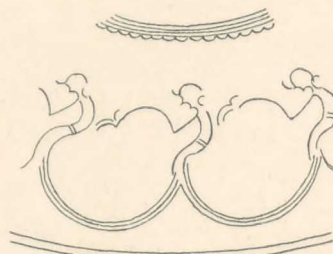
154. Omtr. $\frac{1}{13}$.155. Omtr. $\frac{1}{8}$.

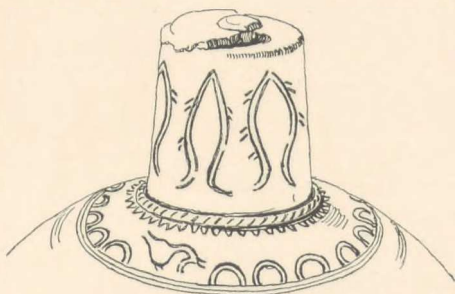
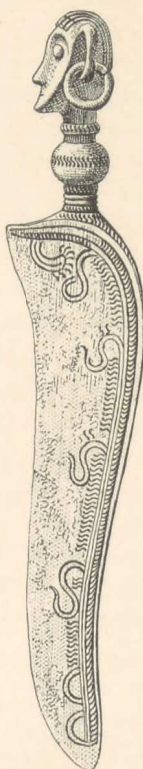
mindre omformet til et Ornament: 157. Hvad der ellers ses af Billeder, er behandlet paa samme Maade. Et enkelt Skib er bemanded med to staaende Figurer: 157. En lille Menneskefigur med udstrakt Arm og udspilede Fingre ses i Toppen af Liniebuer: 158. Fiskebilleder staa ornamentmæssig om Toppen af et af de for denne Tid eiendommelige, hvælvede Bronzestykker: 159 — nedenfor ses her et lille Fuglebillede, — og ligesaa tilfældig anbragt træffes andetsteds en Fisk baade i Forbindelse med Skibet og uden dette, eller en Fugl. Billeder af Heste danne Grebet paa en lille Bronzekam: 160, og to Fugle ses i samme Opstilling paa en anden Kam¹⁸. Alt dette er ligefrem overtaget fra den forudgaaende Tidsgruppe eller er overensstemmende med det ældre.

156. Omtr. $\frac{1}{8}$.

Nyt for denne Tid er derimod Rundbilleder af Mennesket, overhovedet de første, der ses i Danmark lige fra de ældste Tider af. En lille, hulstøbt Bronzefigur: 161 har sikkert dannet Skaftet paa en Kniv, som der ved en smuk, lille Kniv findes anbragt et Hoved ved Skaftet: 162.

Et lignende Hoved er føiet til en Naal: 163; Hals- og Ørenringe angive, at der ved disse Fremstillinger er ment Kvinder; fra Nabolandene foreligge flere lignende Billeder¹⁹. Skjøndt barnlig og ubehjælpomt formede have disse Rundbilleder dog Interesse som Udslag af en ny og selvstændig kunstnerisk Bevægelse, som den første Begyn-

157. $\frac{1}{4}$.158. $\frac{3}{4}$.

159. $\frac{3}{4}$.160. $\frac{3}{4}$.161a. $\frac{1}{1}$.161b. $\frac{1}{1}$.162. $\frac{1}{1}$.163. $\frac{1}{1}$.

delse til en Figurkunst, der dog ikke fik nogen Fortsættelse nedad i Tiden. Billedkunst laa udenfor Tidens kunstneriske Begrænsning; hvad den formaaede at frembringe af virkeligt Værd, var en lineær Prydkunst.

ANMÆRKNINGER.

1. Sophus Müller, Ordning, Bronzealderen, 389.
2. For flere af Mønstrene se C. A. Nordman i Aarb. f. nord. Oldkynd., 1920, 66 flg.
3. Se de foran, S. 33 Anm. 9, anførte Steder.
4. Hampel, A Bronzkor, Pl. 80; jfr. det ældre og renere smst. Pl. 174—175 og det yngre og udartede Pl. 81—85.
5. Hampel, A Bronzkor, Pl. 29, 32, 45, 82—85.
6. Se Sophus Müller, Ordning, Bronzealderen, 366.
7. Om Anvendelsen af de mere eller mindre udfyldte Halvkredse baade i en enkelt Række og dobbelt, paa begge Sider af et Baand, se f. Ex.: Hampel, A Bronzkor, Pl. 29, 81, 82, 92, 191, 198; Déchelette, Manuel, II, 1, S. 310, 324; Lindenschmit, Alterthümer, I, Hefte 5, Pl. 2.
8. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1920, 76; Mittheil. d. antiquar. Gesellsch., Zürich, 22, 1, Pl. 1; Déchelette, Manuel, II, 1, S. 220. Et herhen hørende Stykke foreligger endvidere fra Sverige: Åberg, Kalmar läns bronsålder, Fig. 65.
9. A. P. Madsen, Afbildninger, Bronzealderen, I, Pl. 6. Oscar Montelius, Minnen, 1210.
10. Oscar Montelius, i Nordisk Tidskrift, Stockholm, 1908, 315 flg., og i Prähistorische Zeitschrift, 1910, II, 265.
11. Sophus Müller, Oldtidens Kunst, Stenalderen.
12. Se herom Nord. Fortidsminder, I, 19.
13. Sophus Müller, Ordning, Bronzealderen, 102.
14. Sophus Müller, Ordning, Bronzealderen, 391—93.
15. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1914, 331.
16. Om alle disse Billeder se Aarb. f. nord. Oldkynd., 1875, 426 og 1920, 132 og 153.
17. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1920, 142.
18. Fra Kværn, Angel; se Mestorf, Vorgeschichtliche Alterthümer, 288.
19. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1920, 147. Om de her omtalte Kvindefigurer med et kort Skjørt bringer et nyfremkommet Fund mærkelige Oplysninger, der dog maa forbeholdes den forestaaende Offentliggørelse af dette Fund.

AFBILDNINGERNE.

128. Aarby, Arts Herred. A. P. Madsen, Afbildninger, Bronzealderen, I, Pl. 36.
 129. Eskebjerggaard, Skippinge Herred.
 130. Smidstrup, Holbo Herred. Sophus Müller, Ordning, Bronzealderen, 396.
 131. Refsnæs Sogn, Arts Herred. A. P. Madsen, Anf. St., I, Pl. 30. 132. Ukjendt Findested.
 133. Det nordlige Jylland. 134. Magleby, Vester Flakkebjerg Herred. 135. Fyen.
 136. Lundforlund, Slagelse Herred. A. P. Madsen, Afbildninger, Bronzealderen, I, Pl. 20.
 137—138. Gjedesby, Falsters Sønder Herred. Nord. Fortidsminder, I, 99.
 139. Kirkesøby, Baag Herred. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1920, 76.
 140. Øster Hæsing, Salling Herred. Anf. St., 98. 141. Som 137—138. Her anf. St., I, S. 21.
 142. Skovshøirup, Vends Herred. Anf. St. 143—144. Hammershus Gaard, Merløse Herred.
 145. Jylland. A. P. Madsen, Anf. St., I, Pl. 24. 146. Solbjerg, Høllum Herred.
 147. Aastrup Sogn, Salling Herred. 148. Fyen. Sophus Müller, Anf. St., 296.
 149. Rogenstrup, Nørlyng Herred. A. P. Madsen, Anf. St., I, Pl. 28.
 150. Ukjendt Findested. Sidst anf. St. 151. Som: 146.
 152. Strærup, Baag Herred. Sophus Müller, Anf. St., 283. 153. Ukjendt Findested. Anf. St., 383.
 154. Herrestrup, Ods Herred. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1875, 426.
 155. Ingelstrup, Ods Herred. Anf. St., 427. 156. Godensgaard ved Nibe. Anf. St., 1920, 132.
 157. Voel, Gjær Herred. Sophus Müller, Anf. St., 288.
 158. Lundforlund, Slagelse Herred. A. P. Madsen, Anf. St., II, Pl. 20.
 159. Kulbjerg, Baarse Herred. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1920, 142.
 160. Østbirk, Voer Herred. Anf. St. 161. Fangel, Odense Herred. Anf. St., 1915, 141.
 162. Javngyde, Gjær Herred. Anf. St., 1871, Pl. 9. 163. Horne, Salling Herred. Anf. St.

164—186. NIENDE TIDSGRUPPE. BRONZEALDERS-KUNSTENS AFSLUTNING.

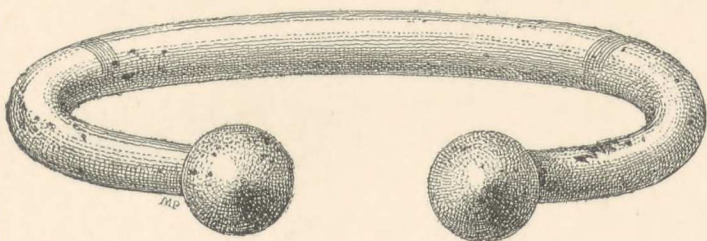
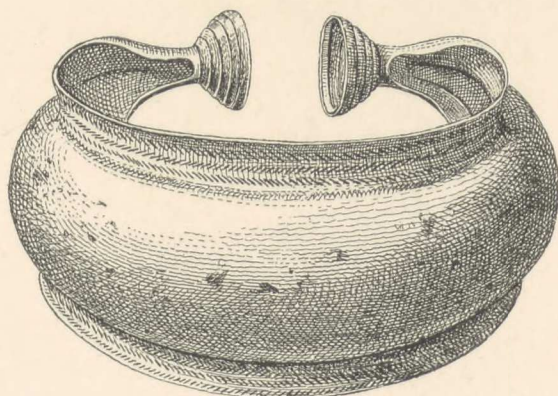
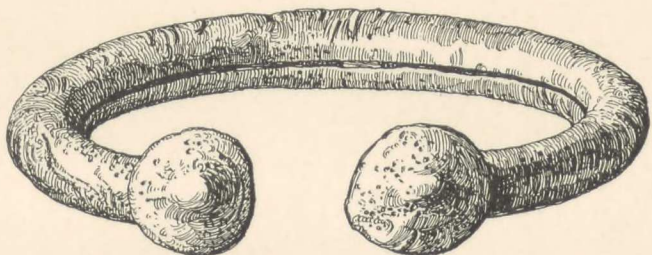
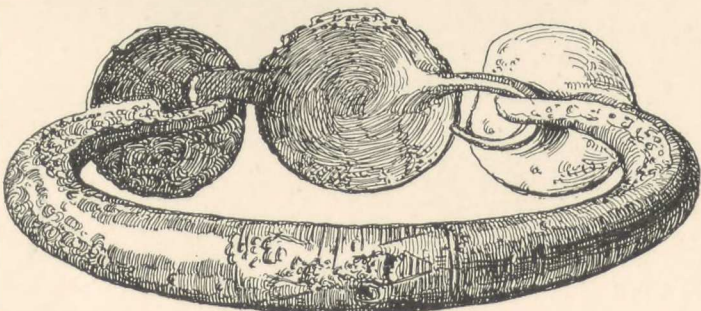
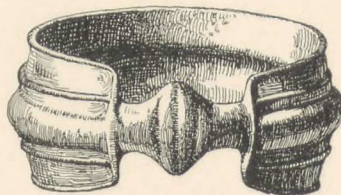
Under den sidste, store Blomstringstid i Bronzealderen spores der paa flere Punkter, navnlig ved Halsringe, Hængekar og Smykkenaale, en Bevægelse henimod det store i Formen, en Udvidelse udover det hidtil kjendte, der havde været af beskednere Forhold. Det er ret forstaaeligt, at denne Bevægelse mod det storladne i Formen kunde efterhaanden, saaledes som det skete i den 9. Tidsgruppe, tage Magten og beherske Smagen. Det blev en Tid, i hvilken der ikke længere, som nærmest forud, navnlig tilstræbtes det forfinede og sirlige, men derimod det store og iøjnefaldende. Heraf fulgte, at der fornemlig arbejdedes med Formen, som udvikledes til det endog vidt overdrevne og urimelige, hvorimod Prydkunsten forsømtes og næsten svandt bort.

Der fremkom store, plumpe Halsringe med trind Bøile, som er massiv: 164, eller hulstøbt og da aaben indadtil: 165 og afsluttet i svære Knopper eller runde Skiver. Ornamentet er høist nogle punslede Tværbaand, se: 164. Gjennem Mellemformer kunne disse overudviklede Smykker føres tilbage til spinkle Ringe med smaa Endeknopper, som vare det, hvorfra man gik ud. Ved et enkelt Stykke: 166 er der et bevægeligt Lukke for Aabningen mellem Bøilens Ender og herved endnu en rund Plade; fra ældre Tid kjendte man et lignende Lukke for Halsringen¹.

Med Udgangspunktet i Armringe med Knopper for Enderne af Bøilen, der anvendtes allerede i 7. Gruppe, jfr. foran: 121, og endnu her, førtes man til at danne Ringe med yderlig udvidet

og opsvulmet Bøile; Ringen: 167, der er af Guld, viser det yderste, hvortil denne Form blev ført frem. Ved flere ere Endeknopperne sammensmeltede og forfladede: 168, ved dette Stykke tillige meget afslidte.

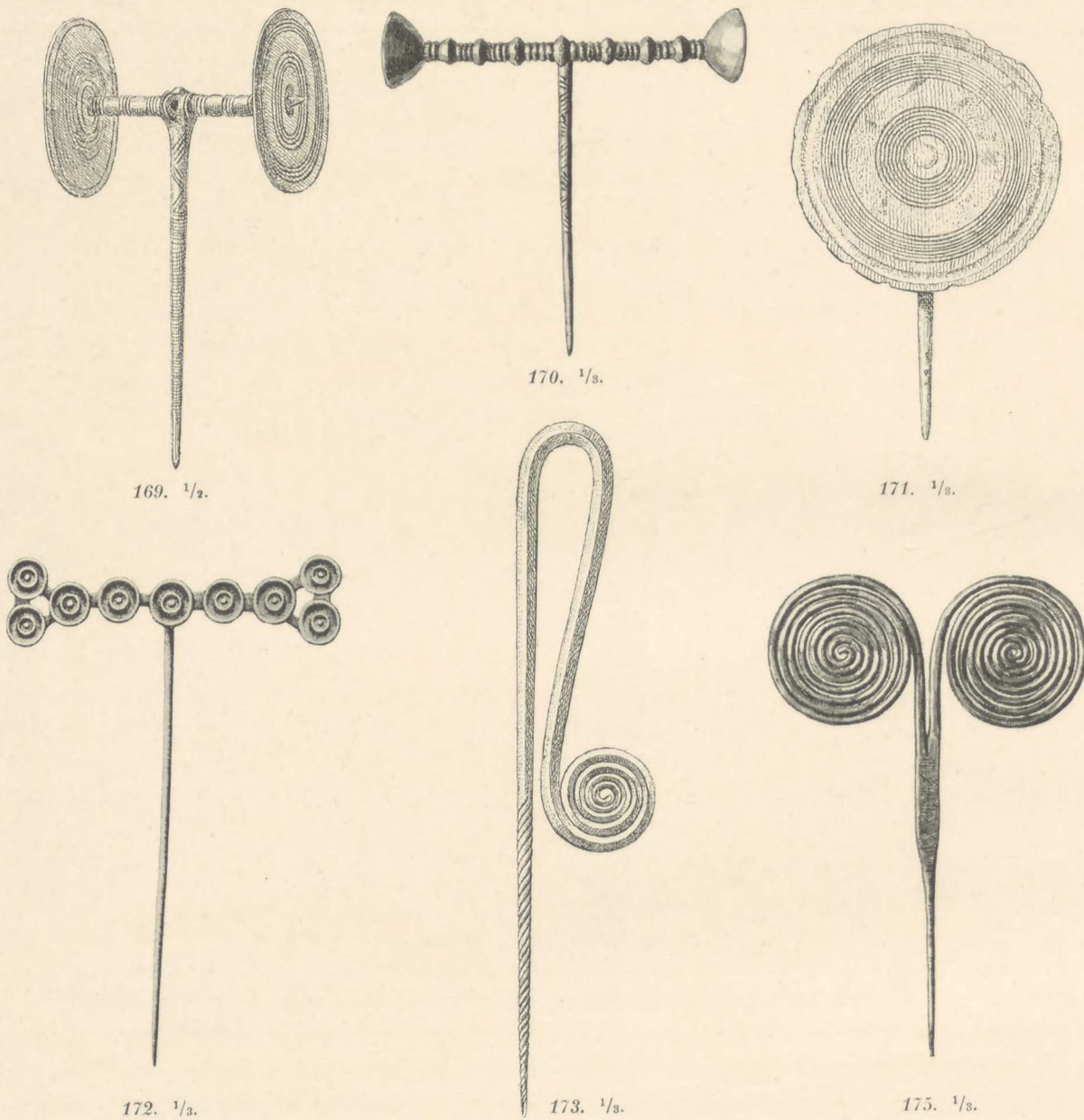
Allerede i 8. Tidsgruppe foreligge Smykkenaale med en Tværstang til Hoved, der senere fik en lille Udvidelse eller rund Skive ved Enderne². Man forstørrede nu disse Skiver stærkt: 169, eller de erstattedes af skaalformede Udvidelser: 170. Paa samme Maade blev det lille, runde og flade Hoved paa ældre Naale, ombøiet i Flugt med Stilken³, udvidet til saa stor en Skive, at

164. $\frac{1}{2}$.167. $\frac{1}{2}$.165. $\frac{1}{2}$.166. $\frac{1}{2}$.168. $\frac{1}{2}$.

det skulde synes at have gjort Smykkenaalen næsten uanvendelig: 171. Al den Prydkunst, der er anvendt paa disse iøinefaldende Skiver, bestaar kun i adskilt staaende Kredse omkring Midtpunktet; saaledes udvidet bevarede det ældre Ornament, der viser ganske tætstillede, fine Kredse udenom hinanden. Ved Sammenstilling af saaledes kredsrydede Skiver dannedes et særdeles stort Naalehoved: 172; ved tilføiede, aflange Hængeplader gjordes dette Smykke endnu anseligere⁴. Efter smaa og spinkle Naale — allerede forekommende i ældre Tid — med spiraloprullet Hoved, der i en Bue er dreiet ned imod Stilken⁵, dannedes der overvættede store Naale, gjorte af en svær og kantet Stang: 173.

Alt det her anførte er utvivlsomt hjemligt Arbeide, og den nye Smagsretning maa da betegnes som nordisk. Men i nær Forbindelse stod dette med fremmed Metalarbeide sydpaa. De ganske kolossale, hule og indadtil aabne Armringe: 174, der ere arbeidede frem af ældre, smaa Ringe af samme Bygning, ere vel ogsaa snarest af dansk Arbeide; men lignende store Ringe forekomme sydpaa indtil Bøhmen⁶. Spiraloprullede Skiver af betydelig Størrelse anbragte som Naalehoved, to modstillede: 175 eller flere: 176, forekomme ganske tilsvarende sydpaa indtil Mellemeuropa

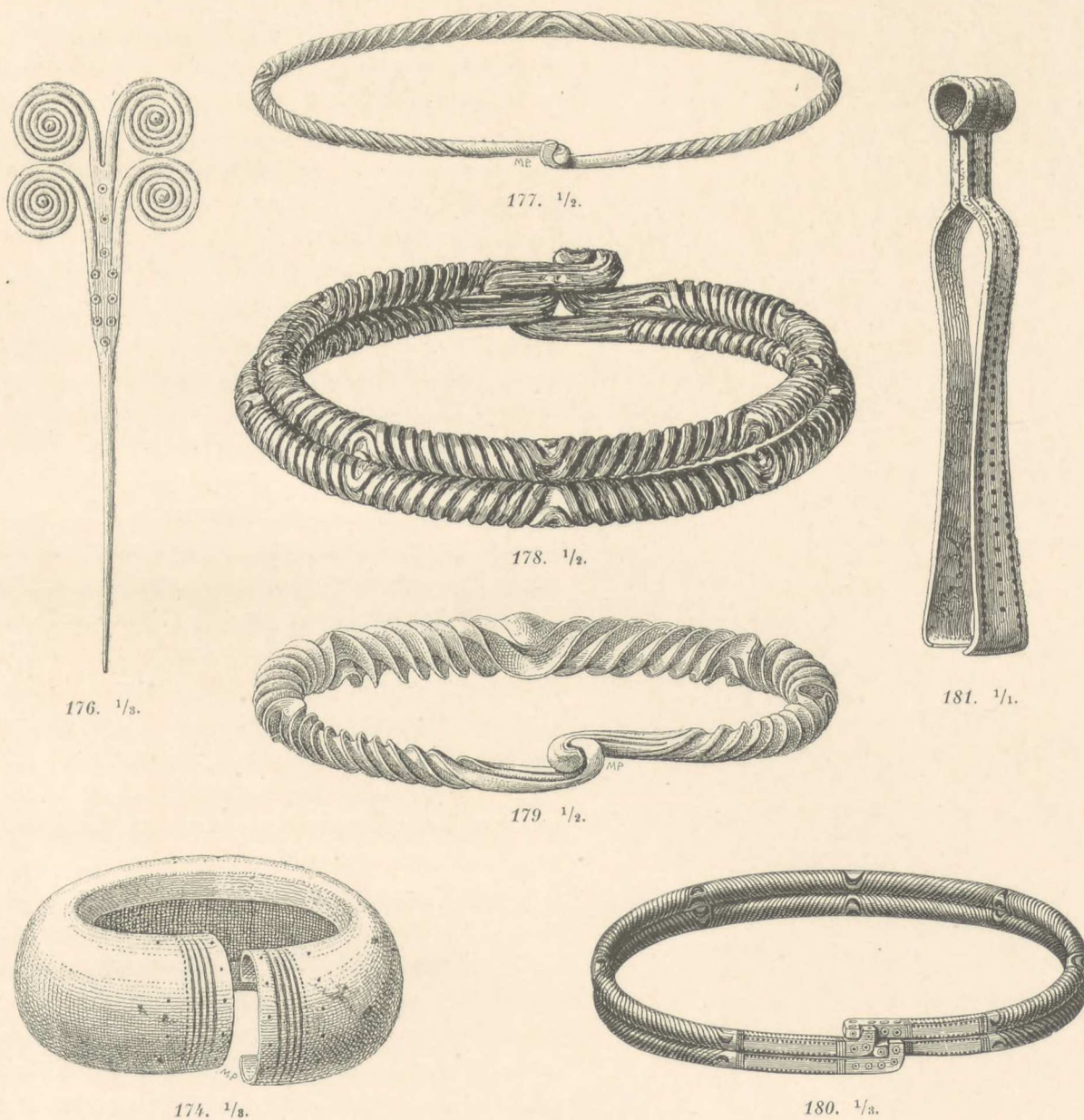
og beslægtede fra andre fjærnere Egne⁷. Paa lignende Maade staar det med de Rækker af Halsringe, som vise Tværvindinger, der med Mellemrum vende i modsat Retning. Der foreligger spinkle Ringe af denne Art: 177, sværere med tykke, fremtrædende Vindinger: 178, og som Slutning paa Rækken Ringe med tynde, langt fremtrædende Længdebaand: 179, endelig i Efterligning heraf parvis baarne Halsringe: 180 med lignende, rundtløbende Skraafurer, der dog ikke ere frem-

komne ved Stangens Vridning, men ere indskaarne i den. De første af disse Ringe og navnlig de sidste, der i meget stort Antal ere fundne i Danmark, ere sikkert hjemlig gjorte, hvorimod: 179, der ere af ganske fortrinligt Arbeide, idetmindste overveiende maa være indførte. Men alle disse Former gaa tilbage til fremmede Forbilleder, idet tilsvarende findes sydpaa indtil Mellemtyskland⁸.

Forskjelligt andet indførtes, der fremkaldte nye, hjemlige Former, men ikke længere af kunstnerisk Værd som i ældre Tider. Smukt forarbejdede, indførte Rægeknive⁹, der noie tilsvarende forekomme sydpaa indtil Mellemeuropa, gave nye Former, der fuldstændig fortrængte den gamle, hidtil gjennem hele Bronzealderen nedarvede Hovedform, med aflangt Blad og et Skaft udgaende

fra et af Ryggens Hjørner, medens Bladet ved den nye Form er ligelig formet til begge Sider af Midten. De meget afvexlende Efterdannelser¹⁰, f. Ex.: 182—184, der fremkom ved det tilførte Forbillede, ere imidlertid uden Værd som Form og mangle de skjønnne Ornamenter, der prydede Ragekniven i det forudgaaende Tidsafsnit. Paa samme Maade staar det med Niptangen, det andet Redskab til Toilettet, der ofte findes nedlagt i Graven. Der viser sig en ny Form: 181,

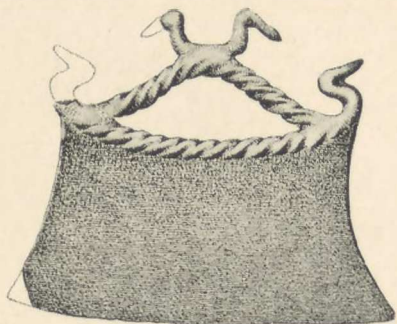
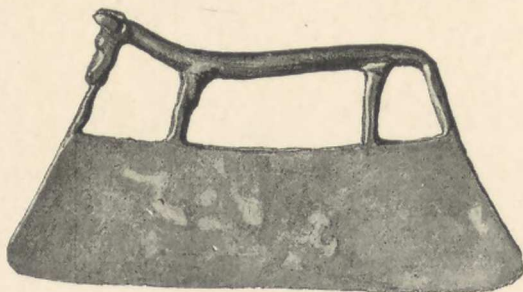
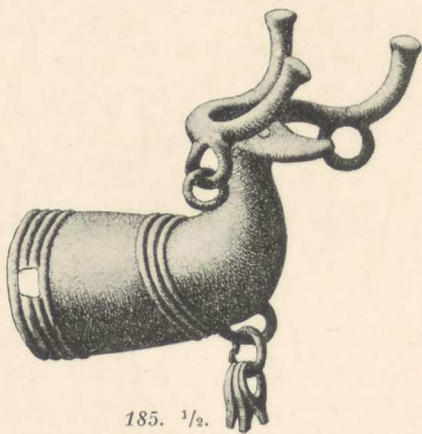

der har samme Udbredelse sydpaa som de indførte Rageknive¹¹, med lange, smalle Blade, der ere af lignende Bredde nederst ved Læberne som foroven, ved Grebet; den fortrængte ganske den ældre, gennem Bronzealderen brugte Form, med brede Læber og nærmest forud ofte rigt, den nye Form derimod ringe ornamenteret. Ogsaa andet i den forudgaaende Tidsgruppe, navnlig Halsringene, fik ingen Fortsættelse, og store Naale med Hoved til Klædningen afløste ganske de gamle, saa længe behandlede Bøilenaale.

Indre Udvikling og Tilførsel sydfra gav saaledes nye Former i Bronzealderens sidste Afsnit; men en ligesaa stor Forandring var det, at der af hele den rige og skjønnne Ornamenterik ved Punsling kun blev bevaret en ringe Rest i Baand, Trekanter og Punktlinier, og at intet nyt i

Stedet for fremkom. Den gamle, forfinede Ornamentik kunde ikke fastholdes, naar Storhed og Masse var det, der nu tilstræbtes ved Metalarbeidet.

Nogen egentlig Fortsættelse fik heller ikke den tidligere Billedkunst. En enkelt Gang viser sig dog det gamle Fuglebillede ved en Ragekniv af denne Tids nye Form: 182. Men undertiden

182. $\frac{1}{4}$.183. $\frac{3}{4}$.184. $\frac{1}{4}$.185. $\frac{1}{2}$.

fremkom der noget nyt, som naar en staaende Dyrefigur findes anbragt som Greb ved en Ragekniv af den nye Form: 183. Ligeledes ved en saadan Kniv ses to Dyrehoveder med høit opstaaende Horn: 184; noget lignende findes dog allerede i 7. Tidsgruppe, jfr.: 115. Naar der to Gange ses et mærkeligt Misfoster, Fuglehovedet med Oxs Horn og mellem dem endnu et stort Horn: 185, da er dette vel nordisk Arbeide, men formet under Laan sydfra¹².

Dette gjælder ogsaa paa egen Maade om det, vel som det øvrige fra denne Tid ganske kunstløse, men i flere Retninger høist mærkelige, lille Bronzebillede: 186, der viser en staaende Kvinde med rundt udstaaende, nu afbrudte Arme og i det hele ret medtaget af Tiden. Kjønnets er tydelig betegnet; om Halsen ligge ovenpaa hinanden to svære, tværfurede Ringe, i hvilke man gjenkjender det i 9. Tidsgruppe almindelig baarne Kvindesmykke: 178. Et bredt Livbælte er angivet, og ogsaa ned over Brystet ses nogle Linier, der kunne gjengive en Beklædning; dog er Figuren tydelig nøgen. Fra Sverige og Pommern foreligge 6 andre lignende, smaa Bronzebilleder, kvindelige og ubeklædte, med Halsringe og ved et af dem Livbælte, i samme Stilling og navnlig med Armene paa ensartet Maade staaende ud i en Bue, medens Hænderne hvile paa Brystet¹³. Ingen af alle disse Figurer er funden sammen med andre Sager; men Tiden er dog sikkert angiven af Halsringene. Der er ogsaa en tydelig Lighed med den noget ældre Kvindefigur, af 8. Gruppe, afbildet foran: 161. Men her er det et fremstillende Billede, dette siger den væsenlig uforandrede Gjentagelse af Figuren 7 Gange, ligesom det, at dette er selvstændige Arbeider, der ikke have været knyttede til noget andet; de ere ikke blot Prydkunst.

Dette giver disse Billeder en stor Betydning. Allerede under Istiden blev der i det sydvestlige

Europa gjort mærkelige Kvindefigurer, og lignende kjendes fra det ældste Ægypten og tidlig fra det græske Fastlandsomraade. En egen Række ubeklædte Kvindebilleder hidrører fra de græske Øer; saaledes fremstilledes ogsaa Astarte, den store Frugtbarheds-Gudinde i Forasien, og i Mellem-europa indeholde Fundene fra Sten- og Bronzealderen mange Figurer af Ler, der forestille nøgne Kvinder. Den Formodning paatvinger sig da, at der paa dette Punkt er en kunstnerisk Over-

levering fra de allerældste Tider af, der først her, i den fjærnere Halvdel af Aartusindet f. Chr. ses at være naaet frem til Norden.

At virkelig alt det foran omtalte hidrører fra et eget og det sidste Afsnit af Perioden, dette vides fra en ret talrig Fundgruppe, hvori disse Sager foreligge sammen, oftere tillige i Forbindelse med enkelte Stykker, der henhøre under den 8. Tidsgruppe, men da af de største og videst udviklede, der kunne ses at henhøre til Afsnittets Slutning. Og til den anden Side er der tillige en Forbindelse med den kommende Jernalder, idet nogle Former undertiden ere fremstillede i Jern, der ogsaa ellers omend meget sjælden viser sig i disse Fund.

Det store Omslag i Smag og Kunstfølelse, der ses i den 9. Tidsgruppe, er i Virkeligheden fuldt forstaaeligt. Forud havde Form og Prydkunst faaet en Udvikling og var ført til et Høidepunkt, som ikke gav Mulighed for en Fortsættelse. Hele det tidligere Indhold af Kunst var udnyttet til det yderste; herfra kunde der ikke reise sig ny Prydkunst, og man maatte da slaa sig paa den brede Form og det iøinefaldende. Heller ikke sydfra kunde der som saa ofte forud modtages ny Prydkunst; det var her den første Jernalder, og det nye Metal gav vel Anledning til Udvikling af Form, men ikke til Fremkomst af en Ornamentik af Betydning.

Men som gennem hele Bronzealderen maatte ogsaa nu det nye, der dannedes sydpaa indtil Landene nord for Alperne, virke tiltrækkende. Herfra indledes i dette Tidsafsnit den paafølgende første Jernalder i Norden, da det nye Metal kom almindelig i Brug og fremmed Smag og Stil fuldstændig prægede Arbeidet, atter som en Indledning til det Tidsrum, da den overmægtige romerske Industri tog Herredømmet i Norden.

Vel er Kjendskabet til det 9. Tidsafsnit stærkt indskrænket ved, at der i Gravene kun nedlagdes Smaasager, de omtalte Toiletrekskaber, Naale til Klædningen og lign., næsten Alt dog Ubetydeligheder. Kun i Nedlægningerne fra Mark og Mose træffes store Stykker, men af Vaaben saa lidt og dette indført, at det maa siges, at denne Tids Vaaben næsten ikke kjendes, det hvorpaa der forud anvendtes det største Arbeide. I det væsentlige give Fundene dog sikkert en rigtig Forestilling om Tidens Kunstindhold: egentlig Prydkunst var ved at gaa tabt, det som tilstræbtes, var nu Størrelse og Massevirkning.

Ved sin Afslutning var nu Bronzealderens hele lange, baade mærkelige og værdifulde Kunstforløb, hvis første Udspring og Grundlag fortsat laa langt sydpaa indtil om Middelhavet, medens det iøvrigt var selvstændigt og hjemligt i sin Udvikling. Der var i de gammeldanske Lande, som dannede Midtpunktet i den nordiske Bronzealders Kreds, gennem dette Tidsrum, ligesom forud i Stenalderen¹⁴, et Fællesskab i Kunst med Vest- og Mellemeuropa, og da vel ogsaa et Kulturfællesskab i det hele, som strakte sig indtil Oldtidens Hovedlande om det østlige Middelhav. Men paa dette Grundlag reiste sig en eiendommelig, hjemlig Kunstøvelse af saadant Værd, at den maa skattes høit endnu Aartusinder efter, som det vil være Tilfældet bestandig i al Fremtid.

186. 1/1.

ANMÆRKNINGER.

1. Sophus Müller, Ordning, Bronzealderen, 374.
2. Anf. St., 304.
3. Jfr. anf. St., 301.
4. Anf. St., 415. Dette Stykke foreligger i et Fund sammen med Sager af 8. Gruppe.
5. Anf. St., 308.
6. Anf. St., 404.
7. Anf. St., 413. Se fremdeles v. Sacken, Grabfeld von Hallstatt, Pl. 15.
8. Anf. St., 405—7. Se fremdeles Nord. Fortidsminder, I, 27 flg.
9. Sophus Müller, Ordning, Bronzealderen, 291.
10. Anf. St., 292—94.
11. Anf. St., 297.
12. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1920, 137.

13. Anf. St., 152, og Oscar Montelius, *Minnen*, 1476 flg. Til det her anførte maa endnu føies en senere til Helsingborg Museum indgaaet Figur.
14. Sophus Müller, *Stenalderens Kunst*, fl. Steder, navnlig S. 84 flg.

AFBILDNINGERNE.

164. Baastrup, Nørvang Herred. Sophus Müller, *Ordning*, *Bronzealderen*, 412.
- 165 og 166. Svenstrup, Hornum Herred. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1917, 163 og 165.
167. Tostenæs, Møen. Sophus Müller, Anf. St., 403. 168. Ved Aalborg.
169. Ved Ringkjøbing. Anf. St., 417. 170. Bistrup, Øster Flakkebjerg Herred.
171. Hellinge, Laalands Nørre Herred. Anf. St., 416.
172. Vester Egesborg, Hammer Herred. A. P. Madsen, *Afbildninger*, *Bronzealderen*, I, Pl. 27.
173. Røgerup, Horns Herred, Sjælland. Sophus Müller, Anf. St., 414.
174. Overdraaby, Horns Herred, Sjælland. Anf. St., 404. 175. Baastrup, Nørvang Herred.
176. Aarup, Hedensted Sogn, Hatting Herred. Anf. St., 413.
177. Ukjendt Findested. Nord. Fortidsminder, I, 27.
178. Flovt, Haderslev Øster Amt. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1914, 297.
179. Røgerup, Horns Herred, Sjælland. Nord. Fortidsminder, I, 27.
180. Sindal Sogn, Vennebjerg Herred. Anf. St.
181. Voldtofte, Baag Herred. Sophus Müller, Anf. St., 297.
182. Flenstofte, Dreslette Sogn, Baag Herred. A. P. Madsen, *Afbildninger*, *Bronzealderen*, I, Pl. 25.
183. Hammer Sogn, Vrads Herred. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1920, 143.
184. Svendborg Mark, Sunds Herred.
185. Skjerne, Falsters Nørre Herred. A. P. Madsen, Anf. St., I, 40.
186. Farø, ved Vordingborg. Aarb. f. nord. Oldkynd., 1920, 152.
-

